

ХУНИЙ ЭРХ

ГАРЧИГ

Хүний эрх сэргүүлийн өрөнхий редакциас

Монгол Улс дахь эдийн засаг, нийгмийн эрх

Халдашгүй эрх

*Хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчны
шинэчлэл ба үндэсний болон олон улсын
хууль тогтоомж*

*Хүний эрхийн олон улсын Гэрээ ба
дотоодын хуулийн шинэчлэлт*

*Иргэдийн эрхийг хамгаалах онолын зарим
асуудал*

*Монгол Улсын
Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс*

Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлт

ДУГААР
2

2002

ХҮНИЙ ЭРХ СЭТГҮҮЛИЙН ЕРӨНХИЙ РЕДАКЦИАС

Уншигч та бүхэнтэйгээ энэхүү дугаараараа олон улсын хүний эрхийн өдрийг дэлхий дахинаа ёслол төгөлдөр тэмдэглэн өнгөрүүлж, хуучин оноо үдэн шинэ оныг утгаж буй энэхүү мөчлөг үед дахин уулзаж байгаа завшааныг ашиглан сэтгүүлийн редакцийн зүгээс ирэх 2003 онд та бидний хамтран эхлүүлсэн ажил дэлгэрэн урагшилж, үр өгөөжөө харамгүй өгөх өлзийтэй өрөөлийг өргөн барья.

Манай сэтгүүлийн редакцид “Их Засаг” их сургуулийн Звангийн оюутан Э.Алтансүх болон түүний нэхдээс “Хүний эрх” гэдэг ойлголтын талаар тайлбарлаж өгөхийг хүссэний дагуу олон улсын болон монголын эрдэмтэн мэргэдээс өгсөн тодорхойлолтуудыг тайлбарын хамт нийтэллээ.

Хүний эрх нь хувь хүний төрөлх мөн чанарыг агуулсан, аливаа нэгэн төр, шашин, хууль, засаглалын ямар нэгэн тогтолцоонаас олгогддог буюу зөвшөөрөгддөг бус харин заяагдмал шинжтэй ухагдахуун бөгөөд хүн нийгмээр амьдрах болсон тэр үеэс хүн нийгэм, хүн төр болон хүмүүс хоорондын харилцааг илтгэгч хэм хэмжээ болж ирсэн байна. Нийгмийн хөгжлийн түүхийн явцад хүн төрөлхтний хуримтлуулсан туршлага, оюуны баялаг өргөжин хөгжихийн хэрээр хүний эрх хэмээх энэхүү ухагдахуунд улам их ач холбогдол өгч, түүнийг хүнлэг арчилсан нийгмийн гол үзүүлэлт болгосон юм. Хүмүүнлэг, арчилсан нийгэмд төр нь зөвхөн өөрийн улсын иргэн төдийгүй өөрийн харьяалах цар хүрээнд аливаа хувь хүний эрх, эрх чөлөөг хүндлэх, түүнийг жинхэнэ утгаар нь эдлэх нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн орчин нөхцлийг бүрдүүлэх, хүний эрхийн аливаа зөрчлөөс хамгаалах үүргийг хүлээдэг. Иймд

хүний эрх нь нэг талаас эрхээ эдлэгч хүн, нөгөө талаас түүнийг эдлүүлэх нөхцөл бололцоог хангах үүрэг хүлээсэн тэр хоёрын хоорондын олон талт харилцааг илтгэдэг ойлголт юм.

(Ерөнхий редактор)

“Хүний эрх” хэмээх ухагдахуунд монгол болон бусад улсын эрдэмтэн мэргэдийн өгсөн тодорхойлолтуудаас:

- “Хүн бол бүх эдийн хэмжүүр”
(Эртний грекийн философи-софист Протагор)
- “Жам ёсны хуулийн дагуу бүх хүмүүс тэгш эрхтэй байдаг”
(Софистын сургуулийн төлөөлөгчид – Антифонт, Ликофон, Алкидам)
- “Бид бүгдээрээ төстэй болон тэгш эрхтэй, хүмүүсийн хооронд ялаа байхгүй бөгөөд хүн бол дэлхийн иргэн мөн”
(Цицерон, “Хуулийн тухай”, I хуудас 29-30, I хуудас - 61)
- “Сайн үйлтэй хотод хуулийг дээдлэх ёстой бөгөөд энэ нь хүний эрхийг хэрэгжүүлэх амин чухал чулуу байх болно”
(Абу Наср Фараби “Сайн үйлтэй хотын оршин суугчдын үзэл бодлын тухай гүн ухааны шаштири”, 870-950)

Armistice (LOAC) Түр эвлэрэх (ЗМЭЗ)

Цэргийн мөргөлдөөнөө түр зогсоо тухай дайтагч талуудын хооронд байгуулах гэрээ. Гэрээ нь зэвсэгт мөргөлдөөнийг зогсоох боловч уг зэвсэгт мөргөлдөөн буюу дайн эрх зүйн дагуу бүрэн эцэс төгсгөл болно гэсэн уг биш юм.

- “Үнэн хэрэгтээ төрийн зорилго нь эрх чөлөө бөгөөд, жам ёсны эрх зүй нь иргэнтөр хоорондын харилцаа үүссэн тохиолдолд дуусгавар болдоггүй, учир нь жам ёсны болон иргэний үүднээс хүн нь зөвхөн байгалийн хуулинд захирагдаж, өөрийн хэрэгцээ, айdas, хүсэл мөрөөдөлдөө харгалздааг билээ”.

(Б.Спиноза 1632-1677)

- Хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш байдал бол хүний амьдралаас салгаж болшгүй, угаас занясан зүйл мөн гэж үздэг ухагдахуун анх XVII-XVIII зууны үед Англи, Америкийн болон Францын хууль тогтоомжуудад илэрхийлэгдэж түүнээс уламжлан бусад орнуудын хууль тогтоомж болон олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээнүүдэд хөгжлөө олж иржээ.

(Г.Совд нарын хамтын бүтээл “Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар” 2000 он, хуудас 73)

- “Хүний эрх” гэж юуны өмнө хүнд өөрт нь байdag төрөлх шинж, мөн чанар гэсэн утгаар буюу субъектив (эзэнлэг) эрхийг хэлдэг.

(Б.Чимид, “Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал” 2002 он, хуудас 88)

- Эрх чөлөө нь нэг талаар бие даан шийдвэр гаргах боломж нөгөө талаар бие даан үйл ажиллагаа явуулах болон гаргасан шийдвэрийнхээ хариуцлагыг хүлээх үргийг агуулдаг.

(Ханс-Петер Репник, “Шинэ толь” сэтгүүл, 1997 он, Дугаар 20, хуудас 8)

- Хүний эрх гэдгийн дор түүнгүйгээр хүнийхээ хувьд оршин тогтнож чадахгүй, хүний мөн чанарт хамаарах тийм эрхийг хэлнэ. Хүний эрх, эрх чөлөө нь бид нарт өөрсдийгөө бүрэн хөгжүүлэх, хүнийхээ шинж, оюун санааныхаа болон бусад хэрэгцээг хангах боломж олгодог.

(Д.Ламжав, “Хүний эрхийн олон улсын Билль, түүнийг баталсан түүхээс”, Хүний эрх, Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 50 жилийн ой, 1997 он, хуудас-1)

- Хүний эрх нь хувь хүн, нийгэм, төр хоорондын харилцааны эрх зүйн хэм хэмжээний хэлбэр мөн.

(Ж.Амарсанаа, “Хүний эрхийн тухайд”, хуудас 15)

- Үндсэн эрх, эрх чөлөө нь хувь хүний эрх зүйн байдлын гол суурь болж өгдөг ба тэдгээр нь хүний амьдралын хэвийн үйл ажиллагаанд шаардлагдах бусад олон эрхийг бий болгох боломжийг олгодог.

(Ж.Амарсанаа, “Хүний эрхийн тухайд”, хуудас 17)

- Хүний эрхийн талаар бүх нийтээр хулээн зөвшөөрсөн нэг мөр тодорхойлолт байхгүй. Хүний төрөлхийн нэр төр, алдар хүндээ хамгаалуулах үүднээс Засгийн газарт хандаж, хуулийн хүрээнд албадлагаар олгогдсон эрхээ эдлэх эрхтэй байхыг хэлнэ гэж зарим эрдэмтэн үздэг.

Эрх хэмжээ, эрх ямба гэсэн нэр томъёог зарим нь хэрэглэдэг. Хүний эрх нь зөвхөн хувь хүнд оногддог гэж зарим хүн үздэг бөгөөд хамтын хүний эрх байх ёстой гэдгийг угүйсгэдэг. Зарим нь нийтээр эдлэх хамтын хүний эрх гэж байdag хэмээн үздэг. Хүний эрх нь хувь хүний хувьд төрөлхийн салшгүй шинжтэй бөгөөд аливаа төр, хаан, шашиас олгогддог зүйл биш юм.

Эдгээр эрх нь хувь хүний нэр төр, алдар хүндийг төрийн болон төрийн бус хүчин урвуугаар ашиглаж, хохироохоос төрөөр хамгаалуулах эрх хэмжээ боломжийг олгодог.

Түүнийг мөн үндсэн эрх чөлөө гэж нэрлэдэг. Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөө гэсэн хэллэг байdag. АНУ-д хэрэглэгддэг “Иргэний эрх” нь хууль, дүрмээр баталгаажин олгогддог бол хүний эрх нь төрөлхийн шинжтэй байдгаараа түүнээс ялаагатай байdag бөгөөд хүмүүс хүн болж төрснийхөө хувьд хүний эрхийг эдэлдэг.

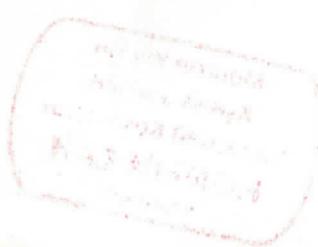
(Х.Виктор Конде, “Хүний эрхийн олон улсын нэр томъёоны гарын авлага, 2002 он. Хуудас 69)

- Хүний эрх гэдэг бол хүн болж төрснийхөө ачаар хүн бүрт бий болдог эрх, бүх хүнд занясан төрөлх эрх бөгөөд хүний эрхийг хамгаалах явдал нь төр засгийн

Arrest (of person) Баривчлах (хүнийг)

Хуульд заасан үндэслэлээр, захиргааны албадлагаар аливаа хүнийг баривчлах үйлдэл.

байгууллагын анхдагч үүрэг юм хэмээсэн Венийн Тунхаглалыг 1993 оны Дэлхийн Хүний эрхийн Бага хурлаас баталгаажуулсан билээ. Хүний эрх нь орчин үед өргөн болон явцуу утгаараа илэрхийлэгдэж байна. Ерөнхий утгаараа чөлөөт үйлдлийн эрх мэдэл гэж үздэг бол явцуу утгаараа бусдын зан үйлийг төрөөс зөвшөөрсөн аргаар, эсхүл төрийн тусламжтайгаар хянах боломж юм. Мөн хүний эрх, эрх чөлөөг объектив болон субъектив агуулгаар нь яланг заагладаг байна.

(Б.Энэбиш, "Хүний эрхийг хамгаалахад төрийн хууль тогтоох байгууллагаас баримтлах бодлого", Хүний эрхийн Үндэсний Бага Хурал, Эмхтгэл, 2000 он, хуудас 14)

- "Ерөнхий утгаараа чөлөөт үйлдлийн эрх мэдэл. Явцуу утгаараа бусдын зан үйлийг төрийн зөвшөөрснөөр эсхүл төрийн тусламжтайгаар хянах боломж"

(Ж.Амарсанаа, С.Гэрэлмаа, "Хүний эрхийн нэр томъёоны товч тайлбар толь", 1996 он, хуудас 45-46)

- Хүний эрх гээдэгт жам ёсноос гарал үүсэлтэй, хүний амьдралд нэн шаардлагатай эрхүүдийг хэлдэг. Хүний эрх, эрх чөлөө нь бидний мөн чанар, авьяас, ухамсыг бүрэн хэрэгжүүлэх оюун санааны болон бусад хэрэгцээг хангахад тус болдог.

("Хүний эрх: Асуулт-хариулт", НҮБ, 1987 он, хуудас 4)

- Нийгмийн хөгжилд шаардагдах эрх мэдэл, баялаг, гэгээрэл болон бусад үнэтэнг бий болгох, хуваалцах хувь хүмүүсийн болон бүлэг хүмүүсийн хүсэл, зоригийг төлөөлөх

зүйлийг хүний эрх гэж ойлгоно. Хүний эрх нь төрийн эрх мэдлийг хязгаарладаг.

(Enciclopedia Britannica CD 98)

- Хүнд угаас заяасан, үнэлэгддэг амьдралаар амьдрахад шаардагдах эрхүүдийг хүний эрх гэдэг. Ерөнхийдөө, хувь хүний эрх зүйн статусыг тодорхойлоход шаардагдах цогцолбор эрх, эрх чөлөөг хүний эрх гэж хэлдэг

(Олон Улсын эрх зүй: Тайлбар толь, М., 1997, хуудас 235)

- Хүний эрх нь бодгаль бий болж төрснөөр бүрэлдсэн бие хүний салшгүй эрх, эрх чөлөө мөн бөгөөд төрөлхийн болоод ер нь аливаа эрхийн үндсэн ойлголт юм. Хүний эрх нь иргэний эрх болон улс төрийн эрх чөлөө, эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх, түүнчлэн хүүхэд, эмэгтэйчүүд, үндэстний цөөнх, ястан гэх мэт нийтлэгийн эрхээс бүрддэг.

(Улс төр судлал, Нэвтэрхий толь, М., 1993, хуудас-309)

- Хүний эрх гэдэг нь хүнд өөрт нь заяагдсан салшгүй эрхүүд хэмээх нийтлэг ойлголт юм. Хүн бүр арьс үндэс, өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн ба бусад үзэл бодол, үндэс угсаа, нийгмийн гарал, өмч хөрөнгө, төрөлх болон бусад байдлаар ялгаваргүйгээр эрхээ ээлэх нь хүний эрхийн хүлээн зөвшөөрөгдсэн үзэл баримтлал юм. "Хүний эрхийн хууль тогтоомж" хуулийн хувьд хүний эрхийг баталгаажуулж, хүний эрхэмсэг чанар, үндсэн эрх, эрх чөлөөнд харш аливаа үйлдлээс хувь хүн болон бүлгүүдийг хамгаалдаг.

(НҮБ-ын ажилтнуудад зориулсан Хүний Эрхийн гарын авлага)

Article(s) (of a Treaty) (abbrev.: art./arts.) Зүйл (гэрээний) (товчоор: art/arts)

Гэрээ, тунхаглал зэрэг эрх зүйн болон улс төрийн хэрэгслийн тусгайлан дугаарласан хэсэг заалт. Гэрээ, тунхаглалын оршил хасгийн дараа ордог бөгөөд нэг буюу хэд хэдэн материалыг болоод процедурын тодорхой эрхийг тусгасан хэсгүүдийг хэлнэ.

Жишээлбэл: Хүний эрхийн бүх нийтийн Тунхаглал (ХЭБНТ)-ын 18 дугаар зүйлд тодорхойлсон хүний чөлөөтэй бодож сэтгэх, шутэж бишрэх, сүсэглэх эрх.

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЭДИЙН ЗАСАГ, НИЙГМИЙН ЭРХ

Van Xu Li

(НҮБ-ын Хүний Эрхийн Зөвлөх)

Танилцуулга

Ардчилсан нийгэмд шилжин орсноор олон хүмүүс үр шимийг нь хүртэж байгаа билээ. Монголын ард түмэн өнөөдөр олон намын тогтолцоонд өөрсдийн сонголтын дагуу нэр дэвшигчдийг сонгох, өөрсдийн үзэл бодлоо, тэр тусмаа Засгийн газрыг шүүмжилсэн үзэл бодлоо илэрхийлэх, нийтлаг үзэл бодол, хүсэл сонирхлын дагуу бусадтай чөлөөтэй нэгдэн холбоо байгуулах боломжтой болсон юм. Тэдэнд өмнө нь гадаадад зорчиход хязгаарлалт байdag байсан бол өнөөдөр тэд чөлөөтэй зорчих боломжтой болсон бөгөөд олон тооны монголчууд хилийн чанадад аж амьдралаа дээшлүүлэхийн тулд очиж байна. Гэвч хүн амын ихэнх нь энэ эрх чөлөөгөө, ялангуяа эдийн засаг, нийгмийн эрхээ асар өндөр үнээр олж байна. Эдгэр эрхийн мөн чанар, хүмүүс эл эрхээ хэрхэн эдэлж байгаа нөхцөл байдлыг илэрхийлэн гаргахад энэхүү өгүүллэгийн зорилго оршино.

Монгол улс хүний бүхий л эрхийг хангах, хамгаалах, дээдлэх үүрэг хүлээсэн юм. 1992 оны шинэ Үндсэн хуулиар ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрлэх, мөн өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвараа алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах, эрүүл мэндээ хамгаaluулах, эмнэлгийн тусамж авах ерөнхий боловсролыг үнэ төлбөргүй эзэмших, соёл урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхүүдийг олгосон билээ. Үүгээр зогсохгүй Үндсэн хуульд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн баталгааг бий болгох, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих аливаа үйлдэлтэй тэмцэх төрийн үүрэг хариуцлагын талаар заасан байдаг. Нөгөө талаар Монгол улс Эдийн

засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын Пактад гишүүн болж орсныхоо хувьд дээрх эрхүүдийн ихэнхийг нь хангах үүргийг давхар хүлээж байна. Энэхүү Пакт нь бүх хүнд адил тэгшээр ажил хөдөлмөр эрхлэх, хөдөлмөрийн аятай нөхцлөөр хангуулах, бие бялдрын болон оюуны талаар дээд зэргийн эрүүл байх, бага боловсролыг үнэ төлбөргүй, чөлөөтэй эзэмших, дээд боловсрол эзэмших, хүрэлцээтэй хоол хүнс, хувцас хунар, орон сууцыг оролцуулан амьдралын хүрэлцээтэй түвшинд амьдрах эрхүүдийг олгосон юм. Пактад оролцогч улсууд энэхүү Пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрхийг бүрэн хэрэгжүүлэх явдлыг аажмаар хангахын тулд хууль тогтоомжийн арга хэмжээг оролцуулан, зохицтой арга хэмжээг байгаа бүх бололцооныхоо хирээр авахыг үүрэг болгон, уриалсан байдаг. УИХ энэ үүргийнхээ ихэнхийг нь хууль тогтоомжиндоо тусган оруулсан юм.

2000 оны Монголын хүний хөгжлийн илтгэлд¹ “социализмын үед хүний хөгжлийн асуудал хамгийн их амжилтад хүрч байсан нь нийгмийн салбар бөгөөд ард түмний эрүүл мэнд, боловсролыг өндөр түвшинд гаргаж тэтгэвэр, тэтгэмжээр ханган өргөн хүрээ бүхий нийгмийн халамжийн сүлжээг ажиллуулж байсан нь юм” гэж орсон байна. Гэвч шилжилтийн үе эхэлснээр боловсрол, эрүүл мэнд, соёл, нийгэм хангамж зэрэг нийгмийн үйлчилгээний салбарууд ноцтой хямралд орсон юм. Үндэсний нийт бүтээгдэхүүнтэй харьцуулахад боловсрол, эрүүл мэндийн салбаруудад оруулдаг улсын төсөв багассан ба үүний үр дүнд салбарын техник тоног төхөөрөмж, ажиллагсдын мэргэжлийг дээшлүүлэх сургалтын нөхцөл байдал дордсон бөгөөд үйлчилгээний чанар, хүртээмж бүхэлдээ муудсан байна². Ажилгүйдлийг бууруулах асуудалд дэвшилт гарсан хэдий ч нийт хүн амын 35.6%-ийг эзлээд байгаа ядуурлыг бууруулахад дорвитой амжилт гараагүй байна³. Монголчуудын орлогын хэмжээ асар их буурсан байна. Тухайлбал 1990 онд нэг хүнд ноогдох ДНБ 1245 ам. доллар байсан бол 1998 онд 452 ам. доллар болж буурсан⁴ ба 1999 оны байдлаар дээрх тоо өөрчлөгдөөгүй байна⁵. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ болон даатгалын зардлыг олон нийт өөрсдөө хариуцах болж байгаа нь ядуурлын түвшин өндөр байгаа өнөө үед ард түмний дийлэнх хэсэг эрүүл мэндийн үйлчилгээний үр

¹ Монгол улсын Засгийн газар, НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр хамтран гаргасан “Монголын хүний хөгжлийн хөтөлбөр 2000”, 46-р хуудас (Монгол хэлээр)

² Хүний эрхийн төлөв байдлын судалгаа 2002, Хоёрдугаар бүлэг: Монгол улс дахь хүний эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн төлөв байдал

³ Монголын хүний хөгжлийн илтгэл 2002, 62-р хуудас

⁴ Монголын хүний хөгжлийн илтгэл 2002, 62-р хуудас

⁵ Монгол улсын статистикийн лавлагаа 2001, Үндэсний статистикийн газар, 84-р хуудас

шиимийг хүртэж чадахгүйд хүргэж байна. Гудамжны хүүхдүүд, гэр оронгүй хүмүүс гэсэн ойлголт саяхан болтол байхгүй байсан бол өнөөдөр энэ нь Монгол улсын бодит байдлын нэг хэсэг болоод байна. Нийгмийн үйлчилгээний байдал хот, хөдөөгөөр харьцангуй, адил бус байна. Шилжилтийн явцад дээрх салбарт ахиц гарсан хэдий ч монголчуудын олонхийн хувьд амьдрал нь улам дордсон нь тодорхой байна.

Энэхүү нөхцөл байдал нь Засгийн газар цаашлаад улс орны хэмжээнд хөрөнгө нөөцийн хомсдолд гүнзгий орсноос үүдэлтэй. Эдийн засаг, нийгмийн эрхийг хангах зорилгоор улсын төсвөөс гаргах зардлыг зохих түвшинд тогвортой барихад татварын хамрах хүрээ хэтэрхий бага, тарчиг байна. Хувийн хэвшилд төрөөс үзүүлж чадахгүй болсон нийгмийн үйлчилгээний тодорхой хэсгийг шилжүүлснээр төр ачааллаа хөнгөлж макро эдийн засгийн өсөлтийг түргэтгэх бодлогыг явуулах замаар уг хүндэрлээс гарах чиглэлийг барьж иржээ. Өсөлт тогвортой болон бэхжихэд, хүмүүсийн худалдан авах чадвар нэмэгдэж, зохих түвшинд хүрч, чөлөөт зах зээлээр дамжуулан шаардлагатай үйлчилгээг авснаар өөрсдийн эрхээ хангах боломжтой болно. Иймд чөлөөт зах зээлд шилжсэнээр, төрийн мэдэлд байгаа үйлдвэр, өмчийг хувьчилж байгаа нь бүхэлдээ хүний эрхийг хангах үүрэг хариуцлагаа хангаж байна гэж маргаж болох юм. Дээрхи үйл явцын үр шимийг яваандаа хүртэх монголчуудын хувьд энэ бол яах аргагүй чухал процесс юм.

Гэхдээ энэхүү концепци нь төгс төгөлдөр биш юм. Эдийн засаг, нийгмийн эрхийг бүрэн хангахад өсөлт, хөгжилт хамгийн чухал нөхцөл болдог боловч энэ нь хангалтгүй байдаг. Хэдийгээр чөлөөт зах зээл нь эдийн засгийн өсөлтөд нөлөөлж, амьдралын түвшинг дээшлүүлэхэд тус болдог ч бусад орны туршлагаас харахад энэ нь түргэн, автоматаар хийгддэг зүйл биш билээ. Хамгийн эмзэг бүлгийн гишүүдийг дэмжих, тэдэнд чиглэсэн зохицуулалт байхгүй тохиолдолд байдал мөд сайжрахгүй, хэт удаашрахаас гадна харилцан хамаарах зарчим бүр үйлчлэхгүй байх магадлалтай. Эдийн засгийн өсөлт өндөр байгаа нөхцөлд ч хөндлөнгийн оролцоо чухал байдаг тул эдийн засгийн өсөлтийг хүлээх нь аюултай алхам болно. Үйлчилгээг чанартай,

үр дүнтэй болгох, тэдэнд эрх тэгш хүргэхэд төрийн оролцоо хамгийн их шаардлагатай байдаг.

Тэгвэл бүх хүний эрхийг бүрэн хангахуйц нийгмийн үйлчилгээгээр хэрхэн хангах вэ? Үүнийг хялбар аргаар шийдвэрлэх боломжгүй. Монгол Улсад мөрдэх байгаа хүний эрхийн стандарт хэм хэмжээ нь тодорхойгүй бөгөөд хүний эрхийг бүрэн эдлүүлэх нөхцөл байдлыг хангахад төрийн гүйцэтгэх үүргийг бүрхэгдүүлсэн байна. Эдийн засаг, нийгэм соёлын эрхийн тухай олон улсын Пакт нь “эдийн засгийн тогтолцооны ямар ч хэлбэрийг шаардаагүй эсвэл хориглоогүй”⁶ бөгөөд зөвхөн “Пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрхийг бүрэн хэрэгжүүлэх зохицой арга хэмжээг бүх бололцооныхоо хэрээр авахыг”⁷ шаардаж байна. Хүний эрхийг хэрхэн яаж хангаж байгаад эсвэл төрийн болон хувийн үйлчилгээний хангалтыг боломжтой, тохиромжтой болгохын тулд ямар шийдвэр гаргахад асуудлын зангилаа байгаа бус харин хүний эрх хангагдаж байна уу гэдэгт асуудал оршино. Нийтийн үйлчилгээг хувьчлах эсвэл хэдий хэмжээгээр хувьчлах асуудлыг шийдэхийн тулд төр хувийн үйлчилгээг чиглүүлэн зохицуулах, хянах буюу түүнийг хамгийн эмзэг бүлгийн гишүүдэд чиглүүлэхэд гарах зардлыг тооцох ёстай. Төр нь хүний эрхийг эрх тэгш, ялгаварлан гадуурхагүйгээр хангах үүрэг хүлээсэн байдаг учир төр өөрөө үйлчилгээний хангалтыг хянах үүрэгтэй. Зарим тохиолдолд хянах үүрэгээ биелүүлэхэд гарах зардлыг хувьчлааас цугларсан хуримталаас гаргах боломжтой. Нөгөө талаар, төрийн үйлчилгээг ядуу бус хүмүүсийг оролцуулан хүн бурд хангахад маш их зардал гарч болзошгүй.⁸

“Эрхэнд тулгуурласан хандлага”

Эрхэнд тулгуурласан хөгжлийн хандлага нь олон түвэгтэй сонголтуудыг дэвшүүлдэг. Эрхэнд тулгуурласан хандлагын бүрдэл нь эрх мэдэл олгох замаар хүн өөрийнхөө эрхийг хамгаалагч гол оролцогч болгоход чиглэгддэг. Бүрэлдэхүүнүүд багтдаг оролцоо, хариуцлага тооцох, тодорхой асуудалд чиглэгдсэн хөтөлбөр, бодлого, хүний эрхийн стандарт, хэм хэмжээтэй шууд уялдаа нь хувь нэмрээ оруулах, түүнийг чиглүүлэх хэрэгслийг хүмүүст өгөхөд чиглэгдсэн байна. Бүрэлдэхүүнийг тус бүрээр нь авч үзвэл:

⁶ HRI/GEN/1/Rev.5, НҮБ-ын баримт бичиг, Хүний эрхийг хамгаалах Хорооноос гаргасан Ерөнхий шинжтэй саналууд, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн Хорооноос гаргасан Ерөнхий санал №: 3, догол мөр 8.

⁷ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын Пакт, Хоёрдугаар зүйл

⁸ “Birdsall in Stainer and Altson”, 295-р хуудас.

(а) Оролцоо

Хөгжлийн бодлого нь хүмүүсийн тусын тулд байдаг учир хүмүүс тэрхүү бодлогын баримт бичгийг боловсруулахад оролцох хэрэгтэй. Оролцоо гэдэг нь өөрийгөө тодорхойлох эрхээр илэрхийлэгдэх хүний эрх юм.⁹ Хөгжих эрхийн тухай НҮБ-ын тунхаглалд оролцоог “чөлөөтэй, идэвхитэй, үр өгөөж бүхий утга төгс” байх ёстай гэж бичсэн байна. Эзлжит сонгууль нь оролцооны хамгийн чухал хэсэг боловч үр өгөөж бүхий оролцоог тогтооход хангалтгүй. Харин сонгуулиас илүүтэй УИХ, Засгийн газар, бусад төрийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаа нь амьдралын асуудлыг хөндөх шийдвэр гаргадаг билээ. Гол гол шийдвэрт нөлөөлөх олон нийтийн оролцооны сувгийг “хотын заалт танхимд” олон нийтийн хурал хийх, интернетээр ярилцлага зохиох, санал асуулга явуулах болон бусад хэлбэрээр тогтмолжуулж тогтолцоонд оруулах хэрэгтэй.

Хүмүүс өөрсдийн амьдралд нөлөөлөх аливаа үйл ажиллагаанд хэдий чинээ оролцоно, төдий чинээ нааштай үр дүнд хүрэхэд үүрэг хариуцлага хүлээдэг болох нь олон туршлагаас харагдаж байна. Хөгжлийн хөтөлбөрүүдэд хүмүүсийн өөрсдийнхөө эрхийн төлөө тэмцэх чадварыг дутуу үнэлсэн байдаг. Орон нутгийн болоод түүнээс дээш хэмжээнд хүмүүс нийтлэг бэрхшээлүүдээ хэлэлцэж, асуудлын ажил хэрэгч шийдлийг төрийн туслалцаагүй, эсвэл багахан тусламжаар гаргадаг олон тооны жишээ дэлхий дахинд бий. Үүнээс үзэхэд хүмүүс төрийн сөрөг бус харин чадалтай ээрэг түнш болж чадах боловч эдийн засаг, нийгмийн эрхийг бодит утгаар нь хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийн чиглэлийг тогтооход хамтран ажиллах болон харилцан мэтгэлцэх хоёр арга зам нь хоёулаа зайлшгүй хэрэгтэй байдаг.

(б) Тодорхой асуудалд чиглэгдсэн хөтөлбөрөөр дайралт хийх

Эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх нь эдийн засаг нийгмийн эрхийг хангах зайлшгүй шаардлагатай гэж олон хүн үздэг. Монгол Улс шиг хүмүүс амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хангаж чадахааргүй, бүтээмж бага, доогуур орлоготой байгаа тохиолдолд энэ нь үнэн байж болох талтай. Эдийн засгийн өсөлт нь эмзэг

булэг болон хувь хүмүүст баялаг шударгаар хуваарилагдана гэж шууд ойлгогдохгүй бөгөөд хөрөнгөтөн болон эрх мэдэл бүхий этгээд, гэр булийн халаасанд л улдэх өндөр магадлалтай. Ажлын байр нэмэгдэнэ гэдэг нь тэрхүү ажлын байр бололцоотой сайн ажил гэсэн үг биш юм. Зарим хүмүүс ядуу зүдүү байдлаасаа гарахын тулд амь насанд аюултай газар алт олборлох, хог ухах, түргэн борлогдох бараа хулгайлах, хүүхдээ сургуульд суралцуулахын оронд ажил хийлгэх замаар аргацааж байна. Хэдийгээр энэ нь богино хугацаанд орлогыг нэмэгдүүлж байгаа ч хэтдээ эрүүл мэндэд нь хор уршиг учруулах, аль эсвэл ядуурлаас шат дараатайгаар ангижрах замыг хааж байна.

Зарим хүмүүс энэ талаар илүү лавшуулж маргадаг. Хүний эрхийг хамгаалахад зориулагдах нөөцийг бууруулж байгааг ч үл харгалzan эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх нь үндэсний хамгийн тулгамдсан асуудал байх ёстай гэж тэд үздэг. Яг ийм туйлширсан ойлголттой байдаг хүмүүс нийгмийн үйл-чилгээнд оруулах хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн өсөлтөд оруулах хөрөнгө оруулалт хоёрыг хооронд нь наймаалцдаг. Иймд ашгийн төлөө үйлдвэрлэл зэрэг үр өгөөжтэй эдийн засгийн салбарт өгөх хөрөнгө нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор эрүүл мэнд, нийгмийн даатгал, боловсролд оруулах хөрөнгөнөөс хумслах магадлалтай юм. Гэвч энэ нь буруу наймаа болж байна. Тэдгээрийн хоорондын богино хугацааны сөрөг харьцааг ихэвчлэн хэтэрхий дөвийлгөн үнэлдэг бол алдаа гарах зэрэг харьцааг үндэсний эдийн засгийн статистикт дутуу тооцдог байна. Жишээлбэл, эрүүл мэндийн салбарт оруулдаг хөрөнгө оруулалтын эдийн засгийн ашиг тусыг зөвхөн ирээдүйд гарах алдагдах зардлаар бус харин үр шимийг хүртэгчид орон нутгийн эдийн засагт оруулах ашиг тусаар хэмжих хэрэгтэй. Энэ хоёр хүчин зүйлийг хамтад нь авч үзэх нь ховор байдаг тул иймэрхүү хөрөнгө оруулалтыг дутуу үнэлж эдийн засгийн өсөлтийг гарын дор байдаг, хэмжихэд хялбар хүүгийн хэмжээний өөрчлөлт гэх мэт бусад хүчин зүйлээр эрчимжүүлдэг учир түүндээ ч илүү ач холбогдол өгдөг.

Ялгаварлан гадуурхалгүй байх үүргийг төрийн болоод хувийн салбар аль аль нь хүлээнэ. Ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчим нь адил тэгш хандахад оршдог. Гэхдээ

⁹ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын Пакт, Хоёрдугаар зүйл

нийгмийн хамгийн эмзэг хэсэгт эрх бүрийн хүрээнд илүү онцгой үйлчилгээ үзүүлж болно. Нийгмийн хамгийн эмзэг буюу дорийн хэсэгт ихэвчлэн нийгмийн хамгийн ядуу хэсэгт хамрагдах хүмүүс ордог боловч нийгмийн үйлчилгээ авахын хувьд алслагдсан газар амьдардаг хүмүүс, өрх толгойлон эмэгтэйчүүд, өнчин хүүхдүүд, бага, доод боловсролтой, даатгалд хамрагдаагүй тахир дутуу, орлого нь ядуучуудын орлоготой сиролцоо орлоготой зэрэг хүмүүс орж болно. Терийн бодлого хөтөлбөр нь нийгмийн хамгийн эмзэг хэсгийн эрхийг хангахад чиглэгдсэн байхаар боловсруулахын тулд тогтмол судалгаа, асуулга, тооллого явуулах юмуу эсвэл баг, хорооны засаг захиргаа нь өрхүүдээр явж байдалтай нь танилцах замаар ямар хүмүүс хамрагдах ёстойг тогтоох нь чухал юм. Үүний дараа тэдгээр хүмүүст нэн тэргүүнд үйлчилгээ үзүүлдэг байхаар хөтөлбөр, бодлогын баримт бичгийг боловсруулах ёстой.

Хөтөлбөрийг үр ашигтай байлгахын тулд үр нөлөөллийн үнэлгээг тогтмол хийх ёстой. Хүн бүрт, нийгмийн үйлчилгээ хэрэглэгчдэд, ялангуяа түүний үр шимиийг хүртэх боломжгүй тул хэрэглэгч болж чадахгүй хүмүүст хөтөлбөрийн үр нөлөөлөл ямар байгааг үнэлхэд онцгой анхаарал хандуулах хэрэгтэй. Эдгээр үнэлгээ нь хүний эрхийг хангахад чухал ач холбогдолтой үйлчилгээг цаашид сайжруулахад дэвсгэр нь болж өгдөг.

(в) Хариуцлагатай байх

Хүн эрхээ эдлэх нөхцөл бололцоог хангах үүрэг бүхий этгээд, байгууллага, өөрөөр хэлбэл “үүрэг хүлээгч”-ийг тодорхойлоогүй цагт хүний эрх гэдэг ойлголт нь утга төгс байж чадахгүй. Ямарваа нэг арга хэмжээ, үйлдэл хийх, эс хийх эсвэл аль алиныг нь хослуулан үйлдэх нь тэдний хүлээх хариуцлага байж болно.

Логикийн дагуу үүрэг хүлээгчийн үүргийг үүрэг хүлээгч өөрөө, мөн эрх эдлэх этгээд аль аль нь мэдэх шаардлагатай. Үүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд системтэй сургалт явуулж, боловсролын хөтөлбөрүүдийг авч хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай. Энэ нь зөвхөн Хууль зүй, дотоод хэргийн яам зэрэг бүхэнд тодорхой төрийн байгууллагаас гадна хүний эрхийг хамгаалахад оролцдог бүх яамд

(Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, Эрүүл мэндийн яам, Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам г.м.) мөн тэдэнтэй хамтран ажилладаг хүмүүст (тухайлбал хуульч, прокурор, шүүгч, эмнэлгийн ажилтан, багш, оюутан, ажилчид, нийгмийн ажилтан, бодлого, хөтөлбөр боловсруулдаг хүмүүс г.м.)-т адил хамаатай. Хэн нэгний аливаа үйлдэл нь хүний эрхэд шууд нөлөөлдөг бол тэрхүү үр нөлөөллийн талаар өөрсдөө мэддэг байх ёстой. Тэдний боловсролд үүрэг хүлээгчийн хувьд ямар үүрэг хариуцлага хүлээх талаар оруулахаас гадна эрх эдлэх хүмүүсийн талаар өөрөөр хэлбэл хэний өмнө хариуцлага хүлээх талаар нэмэгдүүлэн оруулах шаардлагатай. Үүнээс гадна эрх эдлэгч хүмүүс болон үүрэг хүлээгч хоёрын хооронд дээр (а) хэсэгт дурдагдсан харилцааны сувгуудыг бүрдүүлэх ёстой.

Тодорхой нэг эрх хангагдахгүй байгаа тохиолдолд түүнд тохирсон хариуцлага хэмжээ, үр дагавар байх ёстой. Тэдгээр нь хууль, дүрэм журам, эсвэл процедурын цоорхойг нөхөх, нийгмийн хөтөлбөрүүдийн чиглэлийг өөрчлөх, шүүхийн шийдвэрийн дагуу засч залруулах, эд материалын болон сэтгэл санааны хохирлыг нөхөн төлүүлэх, сахилгын арга хэмжээ авах, үүрэгт ажлаас нь түдгэлзэх эсвэл өөрчлөх болон бусад хэлбэртэй байж болох юм. Эдгээр нь албан ёсоор төрийн байгууллагад хуваарилагдсан байх ёстой. Аливаа гомдол бэрхшээлтэй асуудлыг илрүүлж хохирогчдод асуудлаа шийдүүлэх боломж олгодог бол гомдол гаргах механизм нь хариуцлага тооцох хамгийн чухал хэрэгсэл болдог байна.

Зарим тохиолдолд хүмүүс асуудлаа шүүхээр шийдвэрлүүлэх шаардлагатай болдог. Эдийн засаг, нийгмийн эрхүүдтэй холбоотой асуудлыг шүүхээр хянан шийдвэрлүүлж болох эсэх нь хүний эрхийн чиглэлээр ажилладаг хүмүүс болоод эрдэмтдийн дунд хамгийн маргаантай байгаа асуудал юм. Шүүхээр эдийн засагтай холбоотой асуудлыг шийдэх эсэхийг эсэргүүцдэг хүмүүс эдгээр эрх нь тодорхой хүлээсэн үүрэг биш тул заавал дагаж мөрдэх хэм хэмжээ биш харин (программ) хөтөлбөрийн шинжтэй дэвшүүлсэн зорилт гээд шүүхэд шийдвэрлэх бололцоогүй гэж үздэг. Тэд нийгэм эдийн засгийн олон салаа асуудлыг хэрэгжүүлэхэд санхүүжилт шаардлагатай тул шүүгчийн шийдэх эрх хэмжээнээс давсан

Asylum (right of) Оргонол (эрх)

Өөрийн эх орондоо эсхүл сүүлд амьдарч байсан улс оронд хавчигдан мөшгөджэх байсан эсхүл эргэн очвول хавчилт мөшгөлтөд өртөж болзошгүй аюулаас дайжин зугатан өөр оронд үлдэх зөвшөөрөл хүснэгчийн эрх. Арьс ёнго, яс үндэс, шашин шүтлэг, улс төрийн үзэл бодол болон нийгмийн ямар нэгэн бүлэгт хамааралтай байсны улмаас хавчигдан мөшгөгдсөн хүнд орогонуулагч улсаас орлох шинжтэй эрх зүйн хамгаалалтыг оргонол гэнэ. ХЭБНТ-ын 14 дүгээр зүйлийг үз.

асуудал гэж бас үздэг.

Шүүхээр шийдвэрлэж болох эсэхт энгийн, тийм эсвэл угүй гэсэн хариулт өгч болохгүй. Эрх болгонд эдийн засгийн ёсөлт эсвэл бүрэн ажил эрхлэлтийг дэмжих зэрэг программ хөтөлбөрөөр шийдэх элементүүд байдгаас гадна мөн шүүхээр шийдвэрлүүлж болох элементүүд бас байдаг. НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн Хороо нь “Пактад орсон эрхийн аль нь ч аливаа зонхилоо томоохон тогтолцоонд шүүхээр шийдвэрлэж болох зохих агуулгыг хадгалдаг”¹⁰ гэж тэмдэглэсэн байна.

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын хүрээнд батлагдсан ажилчдын эрхийн асуудлууд нь үүний тод гэрч юм. Ялгаварлан гадуурхах шалтгаанаар хувь хүнийг ажлаас халсан, ажилд аваагүй зэрэг нь шүүхээр шийдэгдэн зохих арга хэмжээг авч болдог. Орон байртай байх эрх нь хөтөлбөрийн хүрээнд орон байртай болгох асуудлыг дэвшүүлдэг бол орон байрнаас хууль бусаар хүчээр гаргахаас сэргийлж эрх зүйн хамгаалалтыг мөн олгодог. Мөн эдийн засаг, нийгэм соёлын эрх, иргэний улстөрийн эрхийн тухай ихэр хоёр Олон Улсын Пактын Ялгаварлан гадуурхахгүй байх ижил зарчмыг зохих мониторинг хяналт үнэлгээний байгууллагаас эдийн засаг, нийгмийн тодорхой эрх хэмжээг эдлэхэд ижил хэрэглэгдэн гэж үзсэн байна. Тухайлбал тэтгэвэр эсвэл нийгэм хамгаалалтыг олгоходо ялгаварлан гадуурхах үндэслэлээр татгалзсан бол дээрх хоёр Пактыг зөрчиж байгаа нэг хэлбэр юм.¹¹

Шүүхээр шийдвэрлэж болох эсэх талаарх маргааны аль ч тал эдийн засаг, нийгмийн эрхийг бодит амьдралд хэрэгжүүлэхэд хөтөлбөрт зорилтуудаар шийдвэрлэх нь чухал гэдэгтэй маргахгүй. Гэхдээ бодит шийдлийг шүүх хүндрэлтэй байдалд орсон хувь хүний хувьд харин хөтөлбөрт зорилтууд үндэстний хэмжээнд олох ёстой.

Эдийн засаг, нийгмийн эрх бүрэн хамгаалагдахгүй байвал олон улсын хэмжээнд хүлээсэн үүргээ тухайн улсын засаг төр биелүүлэхгүй байна гэж ойлгох ёсгүй гэдгийг анхааралдаа авах нь зүйтэй. Алхам алхамаар хэрэгжүүлэх ёстой эрхүүдийг хангахын тулд бололцооныхоо хэрээр арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж, шаардлагатай алхмуудыг авч байсан бол тухайн улсын уг эрхүүдийг ханга-

хын төлөө цаг алдалгүй ажилласан гэж үзээд тодорхой хугацааны турш ямарваа нэг эрх хэрэгжээгүйн төлөө хариуцлага хүлээхгүй. Гэсэн хэдий ч алхам алхамаар хэрэгжүүлэх эрхүүдийг хангахын тулд өөрийн бололцооны хүрээнд арга хэмжээг цаг алдалгүй авсан тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэхгүй. Тухайн улс хариуцлага хүлээх эсэхийг ялгаж салгаж ойлгоход туслах нь зохистой мониторинг, хариуцлага тооцох тогтолцооны нэг үүрэг мөн.¹²

(г) Хүний эрхийн стандарт, хэм хэмжээтэй шууд уялдуулах нь

Эрхэнд тулгуурласан хөгжилд хүрэх хандлагын 4 дэх салаа мөчир нь хүний эрхийн стандарт хэм хэмжээтэй шууд уялдуулах буюу шүүхээр уг асуудлыг шийдвэрлэж болох эсэх асуудал юм. Эдийн засаг, нийгмийн эрхүүд нь хөтөлбөрт зорилтуудын хүрээнд хэрэгжих хандлагатай тул заавал дагаж мөрдөх дотоодын болон олон улсын хуульчлагдсан үүрэг хариуцлагад тооцогдох нь бага буйзaa.

Хүний эрхэнд тулгуурласан хандлагын энэхүү салаа хэсэг нь орон нутгийн хөгжилд чухал ач холбогдолтой юм. Эдийн засаг нийгмийн зорилтууд дээр эрх зүйн хэм хэмжээг нэмж өгснөөр нэн шаардлагатай арга хэмжээг урт хугацааны арга хэмжээний хамт авч хэрэгжүүлэх, өөрөөр хэлбэл зөвхөн сайн санаан дээр биш харин үүрэг хариуцлага дээр тулгуурлан оролцогч улсуудыг хөдөлгөнө гэсэн үг юм.

Хүнийг төрийн бодлогын цөм болгосноор хүний эрхийн стандартууд нь хөгжлийн явцад гарч ирдэг төвөгтэй асуудлуудыг шийдвэрлэхэд удирдамж болж чаддаг байна. Монгол улсад заавал дагаж мөрдөх олон улсын хүний эрхийн стандарт, хэм хэмжээ, Үндсэн хуульд эдийн засаг, нийгмийн эрхийг оруулан хүний эрхийг тунхагласан байдал нь хүний эрхийг эдлэхэд саад учруулж болох аливаа үйлдлийг хориглосон байна. Иймд хүний эрхийг богино ч болов хугацаанд, эсвэл өөр ямар нэгэн зорилгоор золиослохыг тэвчиж үл болно. Бүгдэд хамаатай зарчмыг “хор уршиг учруулж үл болно” гэж базаж хэлж болох юм.

Энэ зарчим олон улсын тусламжийн хувьд ижил үйлчилдэг. Аливаа муу үр дүнд хүрэхээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд хүний эрхийн стандарт хэмжээг ашиглаж болно, ашиглах ч

¹⁰ НҮБ-ын HRI/GEN/1/ баримт бичиг, Rev.5. Ерөнхий санал № 9, догол мөр 10

¹¹ Gueye et al v. France, Францын аримд алба хашсан сенигал цэргүүд франц цэргүүд илуу өндөр тэтгэвэр авахыг заасан хууль тогтоомж байдаг нь пактын 26 дугаар зүйлийг зөрчиж байгааг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын хэрэгжилтийг хянах хүний эрхийн хороо олж ирүүлжээ (Хүний эрхийн хорооноос гаргасан албан ёсны тэмдэглэл 1998/89, 2 дахь боть) 26 дугаар зүйлийг зөрчсөн тохиолдол Zwaan-de Vries v. the Netherlands and Broeks v. the Netherlands-нд олдсон байна. Үнд: Гэр бүлтэй хоёр Голланд эмэгтэйг ажилд авахаас татгалзасан бөгөөд тэр ажилд ганц бие эмэгтэйчүүдийг, мөн эрэгтэйчүүдийг гэрэлтийн байдлыг нь үл харгалзан авсан байна (холбогдох дугаар 182/1984, 172/1984. Хүний эрхийн Хорооны жил тутмын хэвлэл 1987, 2 дахь боть).

¹² “Удирдамжийн төсөл: Ядуурлыг бууруулах стратеги дахь хүний эрхийн хандлага”, НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссарын газар, 2002 оны 9-р сар, догол мөр 15.

ёстий. Энэ нь олон улсын хамтын ажиллагааны хувьд мөн ижил үйлчлэх бөгөөд гарах үр дүн, хүсэл зорилгыг хүний эрхийн стандарт хэм хэмжээтэй харьцуулан үзэх хэрэгтэй. Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо “хөгжлийн хамтын ажиллагааны хүрээн дэх ажиллагаа нь эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийг хангах үйлсэд шууд хувь нэмэр оруулдаггүй. Хөгжлийн нэр дор орж ирдэг олон арга хэмжээг дараа нь буруу бодолцсон, хүний эрхэд хортой нөлөөлөлтэй гэж дүгнэх нь бий¹³. Иймэрхүү хүндрэлтэй асуудлудыг багасгахын тулд Пактыг бололцоотой, тохиромжтой үедээ анхаарч үзэх хэрэгтэй гэж цохон тэмдэглэсэн байна.

Иймд олон улсын хүний эрхийн стандарт хэм хэмжээ нь үндэсний хэмжээнд дотоодын хэрэгжүүлэгч байгууллагуудыг нааштай алхам хийлгэхээр төдийгүй уг Пактад нэгдэн орсон олон улсын том хандивлагч нараас тусламж хүлээн авагч улсад үзүүлэх тусламжийн хөтөлбөрийг хүний эрхийн асуудалтай холбож өгөхийгuriалан дуудаад чухал үүрэгтэй юм.

Дүгнэлт

Эдийн засаг, нийгмийн эрхийн мөн чанарын талаар олон улсын түвшинд ихээхэн маргаантай байгаа тул Монголд хөгжлийн болон хүний эрхийн асуудлаар гардан ажилладаг хүмүүс, өөр өөрсдийнхөө ажиллаж буй салбартаа түүнийг амьдралд хэрхэн хэрэгжүүлж байсан талаар судалж байх нь зайлшгүй шаардлагатай байна. Эдийн засаг, нийгмийн эрхийн мөн чанар нь хүний бүх эрхэд ямар нэг байдлаар агуулагддаг позитив болон негатив, эсвэл хөтөлбөрт зорилтод болон шүүхээр шийдвэрлэж болох гэсэн энгийн ангилалд байдаггүй юм. Монголын эрх баригчдад тулгараад байгаа асуудал бол эрх бүрийн агуулгын хүрээнд хийж болох үйлдлийг тодорхойлж, хүмүүсийг эдийн засаг, нийгмийн эрхээ бодит утгаар нь эдлэх чадвартай, эрх бүхий болгохын тулд тэдгээр үйлдэл (эс үйлдэл)-ийг нэн даруй хийх хэрэгтэйд оршиж байна. Ядуурал өсөн нэмэгдэж буй шилжилтийн үеийн тогтолцоонд эмзэг бүлэгт хамрагдах монголчууд олширч, тэдний амьдралын наад захын хэрэгцээнд заналхийлэх байдлаар эрх нь зөрчигдэж байна. Тиймээс эрхэд тулгуурласан хандлага нь дээрхи асуудлыг шийдвэрлэхэд чухал удирдамж болж чадна.

Эдийн засаг, нийгмийн эрхийг хангахын

шаардлага нь юунд байна вэ гэдгийг профессор Луис Хенкин “...олон төрлийн социализмыг байгуулан дэлгэрүүлсэн, чадалтай эдийн засаг, баян төртэй улс болохыг үүрэг болгон бүх нийтээрээ хүлээн зөвшөөрсэн цаг мөчид олон улсын хүний эрх гэдэг ойлголт төрсөн тул энэхүү ухагдахуун нь олон нөхцөл зорилтод зориулагдсан төрийн талаарх үзэл санааг агуулсан байдаг.

Хүний эрх нь зөвхөн халдашгүй эрх чөлөө, биш харин хүний сайн сайхан амьдралд зайлшгүй хэрэгцээтэй, төрөөс идэвхтэй хангаж эсвэл хамгаалах ёстой эрхүүдийг багтаасан язгуур ойлголт юм. Хувь хүний эдийн засаг, нийгмийн төлөвлөлтөд идэвхтэй, санаачлагатай оролцох чадвартай, түүнийг хэрэгжүүлэхийн төлөө хариуцлага хүлээсэн төрийн тухай ойлголтыг илэрхийлж байна” гэж маш ойлгомжтой тайлбарласан байдаг. Тиймээс Монгол Улсын ирээдүйн төлөө үүнийг мөрдлөг болгоцгоё.

ХАЛДАШГҮЙ ЭРХ

Д.Баянбилэг

(Монголын хүний эрхийн төвийн гүйцэтгэх захирал)

Хүний эрхийг олон янз төрлөөр ангилж болох боловч олон улсын хэмжээнд багцлаад ерөнхийдөө З хэсэгт авч үзэж байна.

Нэгд: Иргэний ба улс төрийн эрх. Энэ эрх бол хүний шууд эдлэх, салшгүй эрх.

Хоёрт: Эдийн засаг нийгэм соёлын эрх. Засгийн газраас тодорхой үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэхийг шаарддаг эрх (Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Ядуурлаас бууруулах хөтөлбөр г.м.) Улсынхаа эдийн засгийн боломжийнхоо хүрээнд арга хэмжээ авахыг шаарддаг эрх.

Гуравт: Хамтын эрх Эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, хөгжих, хүмүүнлэгийн туслалцаа авах гэх мэт. Энэ эрх нь дан ганц улсаас хальсан

¹³ НҮБ-ын HRI/GEN/1/Rev.5 баримт бичиг.Хүний эрхийн хорооноос гаргасан Ерөнхий санал No: 2, догол мөр 7.

өөрөөр хэлбэл олон улсын хүчин чармайлтын хүрээнд хэрэгжих эрх юм. Эвлэлдэн нэгдэх эрх бол энэ эрхийн нэг.

Халдашгүй эрх бол нэг дэх хэсгийн буюу иргэний эрхэд хамаарах эрх юм. “Нэгэн хүний эрх нөгөө хүнийхээ хамрын үзүүрээр хязгаарлагдана” гэсэн бидний мэдэх хэллэг байдаг.

Энэ халдашгүй эрхтэй холбоотойгоор “халдашгүй” буюу оросоор “неприкосновенность”, англиар “immunity”, мөн “inviolability” ч гэдэг үгийн утгыг эрдэмтэн, судлаач асан Я.Цэвэлийн Монгол хэлний товч тайлбар толь (1966)-д “халдаж болшгүй, ойртох аргагүй, халдашгүй эрх”, интернетийн “www.onelook.com” гэсэн хаягтай электрон тайлбар толь дахь зарим нэг тайлбарт энэ үгийг ерөнхийдөө “үүрэг, амлалт, байгууллага, татвар, торгууль, алба, үйлчилгээ зэрэг аливаа дарамт, ачааллаас чөлөөтэй байх; ангид байх” гэсэн утгаар тайлбарлажээ.

Нэг талаар “халдашгүй”-г төрийн өндөр албан тушаалтны болон дипломат ажилтны эрх ямба, дархан эрхтэй, эсхүл төрийн төлөөлөгчийн аливаа үйлдэлд хариуцлага хүлээлгэхгүй, хамгаалалттай, эсхүл шүүхийн, өрчийн байдал, өвчний дархлаа зэрэгтэй холбож үздэг.

Харин бидний сэдэв бол олон улсын эрх зүйн хүмүүнлэгийн болон хүний эрхийн салбар дахь халдашгүй эрхтэй, тодруулбал хүний эрхийн салбартай холбоотой эрх юм. Хүмүүнлэгийн эрх зүйд зэвсэгт мөргөлдөөний үед Женевийн 4 Конвенц (1949 он), түүний нэмэлт 2 протокол (1977 он)-ын дагуу энгийн иргэд, тодорхой төрлийн хүмүүс аливаа халдлагад өртөгдөхөөс хамгаалагдаж, халдашгүй эрх эдлэх ёстай байдаг.

Иргэний ба улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын оршилд “...угаас заясан нэр төр болон тэдний салшгүй эрхийг хүлээн зөвшөөрөх нь эрх чөлөө, шударга ёс, бүх нийтийн энх тайвны үндэс..., эрх нь хүнд угаас заясан нэр төрөөс үүдэн гарч байгааг хүлээн зөвшөөрөч...” хэмээн нэр төрийн халдашгүй эрхийг бусад хүний эрх, эрх чөлөөний суурь гэдгийг, мөн хүн бүхий л эрхээ эдлэх нөхцлөөр хангагдсан үед хүний аюулгүй байдал хангагдахыг тодорхойлжээ.

Халдашгүй эрх нь хүний иргэний эрхийн нэг хэсэг, төрөөс хийлгэхээр албадах, хуульчлахыг хориглосон, аливааг эс үйлдүүлэх сөрөг эрхийн нэг бөгөөд Хүний эрхийн бүх нийтийн

Тунхаглалын 3, 5, 9, 12, 17, Иргэний ба улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 9, 17 дугаар зүйлд, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13, 17-д энэ эрхийг тунхагласан (“халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгийн хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй. Баривчилсан шалтгаан, үндэслэлийг баривчлагдсан хүн, түүний гэр бүлийнхэн, өмгөөлөгчид нь хуульд заасан хугацаанд мэдэгдэнэ. Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална.” Монгол Улсын Үндсэн хууль, Арван зургадугаар зүйлийн 13).

Манай хойд хөрш Оросын Холбооны Улсын 1993 оны Үндсэн хуулийн 21-25, 35, 40, 56 (нийт 136 зүйлтэйгээс хүний эрх, эрх чөлөөний талаар 48 зүйлтэй) дугаар зүйлд энэ эрхийн талаар нэлээд тодорхой заасан, тухайлбал, хүн бүр эрх чөлөөтэй халдашгүй дархан байх эрхтэй. Зөвхөн шүүхийн шийдвэрээр баривчилж, хорьж saatuulna. Шүүхийн шийдвэр гарахаас өмнө 48 цагаас илүүгүй хугацаагаар saatuulж болохоор 22 дугаар зүйлд заажээ.

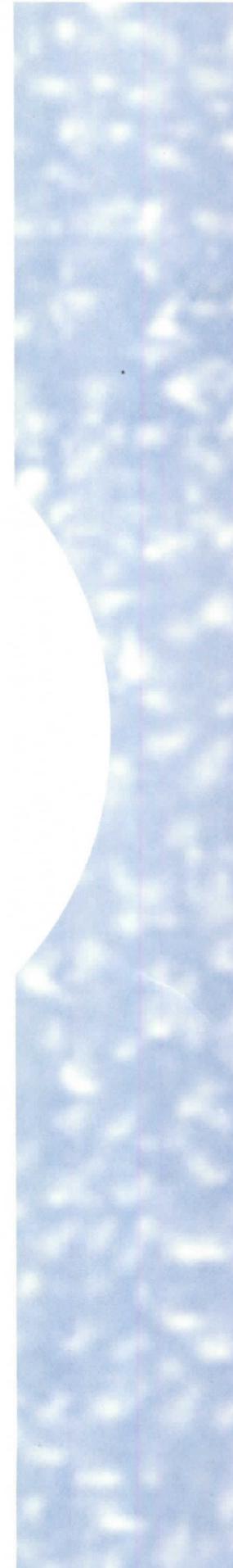
БНХАУ-ын Үндсэн хууль (1982)-ийн Иргэний үндсэн эрх, үүрэг гэсэн Хоёрдугаар бүлгийн 37-40 дүгээр зүйлд мөн л халдашгүй эрхийг тодорхойлжээ.

Америкийн Нэгдсэн Улсын Үндсэн хууль (1787)-ийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1-д “Муж улс бүрийн иргэн бусад Муж улсын иргэдийн нэгэн адил бүх хөнгөлөлт, халдашгүй байдлыг эдэлнэ” гэж, түүнчлэн Энхийн тунхаглал (1791.12.15)-д буюу Үндсэн хуулийн 4, 5 дугаар нэмэлтэд улам тодотгон заажээ (Хувь хүн, орон байр, баримт бичиг, эд хөрөнгө халдашгүй байх ард түмний эрхийг үндэслэлгүй нэгжлэг хийх буюу баривчлан зөрчиж болохгүй бөгөөд зөвшөөрлийн бичгийг тангараг буюу албан ёсны мэдэгдлээр баталгаажуулаагүйгээр нэгжлэг хийх газар, баривчлах хүн, хураах эд зүйлийг тодорхой заасан хангалттай үндэслэлгүйгээр олгож болохгүй. АНУ-ын Үндсэн хууль, 4 дүгээр нэмэлт).

Ер нь энэ эрхийн талаар манай зарим эрдэмтэд өөрийн бүтээлдээ нэлээд тодорхой тайлбарласан, үзэл бодлоо илэрхийлсэн байdag.¹

¹ Г.Совд “Монгол Улсын Үндсэн хууль, хүний эрх” /харьцуулсан судалгаа/, 1999 он, 50-72 дахь тал
Ж.Бямбаа “Эргэцүүлэл” сэтгүүл, 2000 он, №9, 145-148 дэх тал

Дотоодын болон гадаад улсын үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг харьцуулж үзэхэд “халдашгүй эрх”-ийг дараах байдлаар салбарлуулж, ангилж болох юм:

- амьд явахын халдашгүй эрх;
- бие, махбодийн халдашгүй эрх;
- сэтгэл санааны халдашгүй эрх;
- орон байрны халдашгүй эрх;
- нууцын халдашгүй эрх (захидал харилцааны, эрүүл мэндийн, хөрөнгийн, гэр бүлийн, баримт бичгийн гэх мэт);
- нэр төр, алдар хүндийн халдашгүй эрх;
- өмчийн халдашгүй эрх (хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө).

Харин энэ эрхийн зарим салбар эрхэд зөвхөн Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан үндэслэлээр өөрөөр хэлбэл онц болон дайны байдал зарласан тохиолдолд гагцхүү хуулиар хязгаарлалт тавьж, энэ хязгаарласан хууль нь хүний амьд явах эрх, итгэл үнэмшилтэй байх, шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөө, түүнчлэн хэнд боловч эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгийн хандахыг хориглосон хуулийн заалтыг үл хөндөхөөр заасан байдаг (Монгол Улсын Үндсэн хууль, арван есдүгээр зүйл үзнэ үү).

Тодруулбал, хүний амьд явахын, бие махбодийн, сэтгэл санааны, нэр төр, алдар хүндийн халдашгүй байдлыг ямар ч тохиолдолд хязгаарлаж болохгүй бөгөөд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг Конвенц (1984)-д “эрүүдэн шүүх гэж мэдээ сэлт, мэдүүлэг авах, үйлдсэн буюу сэжиглэгдэж буй хэрэгт нь шийтгэх, айлган сурдүүлж албадах, түүнчлэн ялгаварлан гадуурхах зорилгоор ...нэгэн этгээдийн бие махбодь, сэтгэл санааг санаатайгаар хүчтэй шаналган зовоохыг хэлнэ” гэж тодорхойлжээ.

Түүх эргэн харвал, Богд эзэн Чингис хааны “Их засаг” хэв хуульд ч халдашгүй эрх, халдашгүй байдлын талаар дурдсан байх юм. Тухайлбал, хэв хуульд зарлиг зааваргүйгээр эвдлэн шатаах, олзлогдсыг дураараа шийтгэх, тарчлаан зовоохыг оролдсон тохиолдолд алах ялаар шийтгэхээр зарлигаар тогтоосон нь хүний өмчийн, нэр төрийн, бие махбодийн халдашгүй байдлыг хамгаалсан зүйл болжээ (Н.Ням-Осор, Эзэн Чингисийн Их засаг хуулийн тайлбар, 2001 он, 18 дугаар зүйл).

Хүний халдашгүй эрхтэй шууд холбоотой Цагдаагийн байгууллагын тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тухай, Иргэний, Эрүүгийн, Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай, Тагнуулын байгууллагын тухай, Захиргааны хариуцлагын тухай, Зохиогчийн эрхийн тухай, Патентын тухай, Онц байдлын тухай, Дайны байдлын тухай, Дайчилгааны тухай, Хувь хүний нууцын тухай гэх мэт олон хуулийг дурдаж болно.

Зохиогчийн эрхийн тухай хууль (1993 он)-ийн 8 дугаар зүйлээр зохиогчийн бүтээл халдашгүй, зөвшөөрөлгүйгээр аливаа арга хэлбэрээр хувилах, гажуудуулахыг хориглосон байдаг.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангиар тогтоож, тодорхойлогдсон гэмт хэрэг бүр нь иргэний халдашгүй эрхэд халдсан явдал юм. Тухайлбал, 2002 оны 9 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс дагаж мөрдөж байгаа Эрүүгийн хуулийн 101 (Хүний эд эрхтэнг хууль бусаар авах), 108 (Хүн хулгайлах), 109 (Хүний хууль бусаар хорих), 110 (Доромжлох), 111 (Гүтгэх), 112 (Барьцаалах), 113 (Хүн худалдах, худалдан авах), 135 (Иргэний захидал, харилцааны нууцын халдашгүй байдлыг зөрчих), 136 (Хувь хүний нууцыг задруулах), 137 (иргэний орон байрны халдашгүй байдлыг зөрчих) дугаар зүйл зэрэгт хүний халдашгүй эрхэд халдсан тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан байна.

Энэ эрхтэй холбоотойгоор Эрүүгийн хуулийн зарим зүйлийг шүүхийн практикт хэрэглэх талаар тайлбар ч гарсан байна. Улсын Дээд шүүхийн Бүгд хурлын 1988 оны 13 дугаар тогтоолд “...танхайрах үйлдэл нь ...иргэний эсрэг чиглэсэн байж болно. Энэ нь нийтээр хүлээн зөвшөөрч тогтоосон хувь хүний халдашгүй дархан байдал, түүний эрх чөлөө, нэр хүнд, амгалан тайван аж төрөх эрх, гоо зүй, ёс суртахууны эрхэмлэн хүндэтгэдэг нандин чанарт хор хохирол учруулдгаар тайлбарлагдана” гэжээ.

Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай шинэ хуулийн 10, 11, 12 дугаар зүйлд хүний халдашгүй эрхийг өмнөх хууль (12, 13 дугаар зүйл)-д зааснаас илүү тодорхой, Үндсэн хуулийн зарчим, шаардлагад нийцүүлэн хуульчилсан бөгөөд тухайлбал, сэжигтнийг

Atrocity Харгислал

Бөөнөөр нь егүүтгэн амийг нь хоорох, тарчлаах зэрэг гол төлөв хүний бие мах бодид хүнд гэмтэл учруулах хүн төрөлхтний эсрэг үйлдсэн харгис, хэрцгий, балмад үйлдэл буюу цуврал үйлдэл.

баривчлах үед түүнд баривчилсан шалтгаан, үндэслэлийг мэдэгдэж, өмгөөлөгч авах, өөрийгөө өмгөөлөх, шүүхэд гомдол гаргах, өөрийнхөө эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх эрхийг заавал сануулах ёстойг хуульчилсан нь ач холбогдолтой болсон.

Нөгөө талаар зарим хуулийн заалт Үндсэн хуулиар тунхагласан хүний халдашгүй эрхийн тухай заалттай зөрчилдэж байна.

Шинээр батлагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 41 дүгээр зүйл (Түр saatuuлах шийдвэр, түүнийг гүйцэтгэх)-д “Төлбөр төлөгч хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр эд хөрөнгийн тухай мэдүүлэг өгөхөөс татгалзсан, эд хөрөнгөө нуусан, төлбөр төлөхөөс санаатайгаар зайлсхийсэн тохиолдолд шүүх түр saatuuлах шийдвэр гаргах ба түр saatuuлах хугацаа гурван сараас хэтрэхгүй байна. Түр saatuuлах журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн тогтооно” гэснийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөөг ноцтой зөрчиж болзошгүй байгааг харгалзан Монгол Улсын Ерөнхийлөгч хориг тавьсныг Улсын Их Хурал хүлээж авч, энэ заалтыг хүчингүй болгов.

Хуулийн тэр заалтаар гурван сар хүртэл хугацаагаар түр saatuuлах нь Эрүүгийн хуульд заасан баривчлах ялын хэмжээтэй дүйцэхүйц албадлагын арга хэмжээ болсон, мөн түр saatuuлах журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батлахаар заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13-д “...хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур хэнийг ч... баривчлах, хорих, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно” гэж заасантай зөрчилдэж байгаа юм.

Мөн Нийслэлийн Сонгино хайрхан дүүргийн оршин суугч, иргэн П.Баттогохын Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан “Эрүүлжүүлэх журмыг Улсын Ерөнхий прокурортой зөвшилцэн цагдаагийн төв байгууллагын дарга батална”

гэсэн заалт Үндсэн хууль зөрчиж байгаа тухай өргөдлийг Үндсэн хуулийн Цэц хүлээн авч, хэлэлцээд дүгнэлт гаргасан.

Түүнчлэн өнгөрсөн 2001 онд Засгийн газар, НҮБХХ-өөс хамtran зохион байгуулсан “Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдал” нэртэй судалгаа (76-89 дэх тал)-аар хүний халдашгүй эрхийг хууль бусаар зөрчсөн тохиолдол цөөнгүй биш, маш их байгаа нь илэрхий болсон.

Жишээ-1: Нийслэлийн прокурорын 2001.7.30-ны 28 тоот мэдэгдэлд “Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн хэлтэс дангаараа 2001 оны эхний 4 сарын байдлаар 380 хүнийг 72 цагаар албадан saatuuулсан байхад мөн хугацаанд Баянгол, Хан-Уул дүүрэг, УБТЗ болон ЭЦГ нийтдээ 398 хүнийг албадан saatuuулжээ. Энэ бол БЗД-ийн Цагдаагийн хэлтэс өөрийн байрандаа баривчлах байртайгаа ашиглаж, дураараа аашилдгийн баримт юм. Түүгээр ч барахгүй гарын үсэг зуруулж, тэмдэг даруулсан бэлэн протоколтой байж байгаад иргэдийг saatuuулдаг байна” гэж дурдажээ.

Жишээ-2: 2000 оны эхний 9 сарын байдлаар Сүхбаатар дүүргийн шүүхээр хүний нэр төр, алдар хүндийг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслийн 20-оод нь өнгөрсөн УИХ-ын сонгуультай холбогдон 6, 7 дугаар сард гарсан байна.

Жишээ-3: Хүний Эрхийн Үндэсний Комиссоос нийслэлийн 6 дүүрэг болон ТЗ-ын ЦХ, УМБГ-т 2000, 2001 оны эхний 3 сард хэрэгсэхгүй болгосон 2287 хүнд холбогдох 1948 хэргийг судалж үзэхэд сэжигтэн, яллагдагч гэж тооцогдож байсан 497 хүнийг 1-210 хоногоор албадан saatuuулж, цагдан хорьсон байв. Аймгуудын цагдаагийн бай-гууллагын 2000, 2001 оны эхний хагаст хэрэг-сэхгүй болгосон хэргийг судлахад бүрэн бус мэдээ (4 аймаг ороогүй)-ээр энэ хугацаанд 2626 хэрэгт 2450 хүнийг холбогдуулж шалган, 483 хүнийг 5878 хоног хорьсон байна.

Cautio Judicatum Solvi (Bail Bond) [Latin, lit.: court-determined bail bond for release]

Cautio Judicatum Solvi [Латин: цагдан хориходоос суллахад шүүхээс тогтоох барьцаа]

Цагдан хоригдсон этгээдийг sulluulaх зорилгоор таслан сэргийлэх арга хэмжээ авч байгаа байгууллагын дансанд шилжүүлсэн бэлэн мөнгө буюу бусад үнэ бүхий зүйлийг хэлнэ. Суллагдсан этгээд байцаан шийтгэх болон шүүн таслах ажиллагаанд оролцох баталгаа болдог бөгөөд энэ шаардлагыг эс биелүүлбээс барьцааны хөрөнгө улсын орлого болно.

ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ШИНЭЧЛЭЛ БА ҮНДЭСНИЙ БОЛОН ОЛОН УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖ

С.Төмөр

(УИХ-ын гишүүн, Хүний эрхийн дэд
хорооны дарга, доктор Ph, проф.)

“Хүний эрх” гэдэг нэр томьёо нь харьцангуй шинэ ухагдахуун болж дэлхийн II дайны дараа 1945 онд НҮБ байгуулагдсанаас хойш өдөр тутмын байнгын хэллэг болсон ажээ. Энэ нь “төрөлхийн эрх” гэдэг ойлголтыг орлох болж жам ёсны эрх зүйн тухай үзэл баримтлал дахь олон ургальч үзэлтэй холбоотой байдаг. XVII зууны эцэс, XVIII зууны эхэнд хүний төрөлхийн эрхийн тухай ойлголтод тулгуурлан жам ёсны эрх зүйн модернист үзэл баримтлалыг хэрэглэх болжээ. Тухайлбал, Жон Локке, Монтескье, Вольтер болон Жан-Жак Руссо нар хүний төрөлхийн эрхийн онолын үндсийг тавьж гүнзгийрүүлэн хөгжүүлсэн юм.

Ж.Локке 1688 оны хувьсгалтай холбогдуулан хүн бүр хүн болж төрснийхөө хувьд тодорхой эрхүүдийг өвлөн эдэлдэг, яагаад гэвэл хүн төрлөхтөн “иргэний нийгэм”-д орохос өмнө “байгалийн ердийн орчинд” аж төрөн тодорхой эрхийг эдэлж байсан бөгөөд тэдгээрийн дотроос гол чухал нь амьд явах, эрх чөлөөтэй байх (засгийн дарангуйллаас чөлөөтэй байх), өмч хөрөнгө эзэмших эрх бөгөөд иргэний нийгэмд шилжсэнээр (“нийгмийн хэлцлийн” дагуу) хүн төрөлхтөн дээрх эрхээ хэрэгжүүлэх эрхийг түүнд даатгасан хэрэг юм. Ингэснээр эдгээр суурь эрхийг төр, засгийн зүгээс хэрэгжүүлж эс чадвал (төр, засаг нь нийгмийн гишүүдийн эрх, ашгийг хэлцэл ёсоор сахин хамгаалах ёстой) ард олны зүгээс зүй зохицтой хувьсгал хийх эрх нь нэмэгддэг¹ гэжээ.

Энэ бүхэн цаашдаа Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал болон Хүүхдийн эрхийн талаархи

хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох онолын гол үндэслэл болсон гэж хэлж болно.

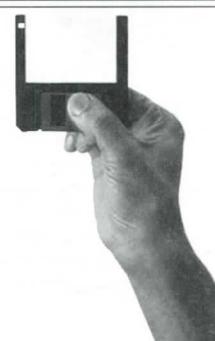
Монгол улс НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн чуулганаар баталсан Хүүхдийн эрхийн конвенцид нэгдэн орж улмаар түүний зарчим, хэм хэмжээнд Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль 1995 онд УИХ-аас баталж, холбогдох 20 гаруй хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулав. Одоогийн байдлаар Монгол улсын Үндсэн хуулиас гадна 25 хуулиар хүүхдийн эрхтэй холбоотой нийгмийн харилцааг зохицуулж байна.

Үүргийг төр иргэнийхээ өмнө хүлээх ёстой гэдгийг хуульчлан тунхагласан. Энэ заалт НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1959 оны чуулганаар баталсан “Хүүхдийн эрхийн тунхаглал”-ыг ямар ч улсын төр хууль болон бусад хэрэгслээр хүүхдийг тусгай хамгаалалтаар хангах, бие бялдар, оюун санаа, ёс суртахуун, оюун ухааны болон нийгмийн хувьд эрүүл саруул, хэвийн журмаар эрх чөлөөтэй нэр төртэй ахуй нөхцөлд ёсч хөгжихэд нь бололцоо, таатай нөхцлийг бүрдүүлж өгөх ёстой. Эл зорилгоор хууль тогтоомжийг гаргахдаа гол нь хүүхдийн ашиг сонирхлыг дээд зэргээр хамгаалж байвал зохино. Энэ бүхнээс үндэслэн үзвэл Хүүхдийн эрхийн тухай конвенци болон манай үндэсний холбогдох хууль тогтоомжид хүүхдийн эрхийн үндсэн агуулгыг дараах байдлаар тогтоожээ. Үүнд:

1. Бүх хүн төрөхөөсөө эрх чөлөөтэй, хэн ч тэдний жам ёсны эрхийг хязгаарлах, түүнээс нь салгах эрхгүй. Тийм ч учраас манай Үндсэн хуулиар хүүхдийн эрхийг аливаа халдлагаас хамгаалах гэсэн зорилготой бүрнээ нийцэж байна.

2. Хүүхэд (ер нь хэн боловч) эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ бусад хүний жам ёсных нь болон хууль ёсных нь эрхийг үл хөндөх, хор хохирол учруулахгүй байх, бүхий л боломжийг бүрдүүлэх үүрэгтэй. Иймд хүүхдийн эрх, эрх чөлөө гэдэг нь хязгааргүй орон зай, цаг хугацаанд үйлчлэх ойлголт биш бөгөөд эдгээр нь хэдийгээр үндэсний болон олон улсын хууль тогтоомжоор “дархлагдан” зохицуулагдаж байдаг ч гэсэн бусад хүүхдийн жам ёсны хийгээд хууль ёсны эрх чөлөөгөөр хязгаарлагдаж байх учиртай. Үүнд эрх зүйт төрийн хүмүүнлэг чанар оршино. Гэхдээ хүүхдийн эрх, эрх чөлөө зөвхөн онцгой тохиолдолд хязгаарлагдах боловч түүний үндэслэл, журмыг гагцүү төрийн хуулиар тогтооно. Энэ бол хүүхдийн эрх бодитой хэрэгжих хууль зүйн баталгаа болно.

¹ Хенри Ж, Стайнер, Филип Элстон. “Хүний эрх. Эрх зүй, улс төр, ёс суртахууны асуудлууд” 163 дахь тал.

3. Хүүхэд хуулиар олгосон эрхийнхээ хүрээнд чухам юу хийж болохыг зөвшөөрөх үндэслэл нь өөрөө хүний жам ёсны эрх, эрх чөлөөгөөр уламжлагдан тодорхойлогдоно. Хүүхдийн эрх, эрх чөлөөг хуульчлан бэхжүүлэх нь аливаа хүүхэд ямар ч хууль ёсны эрх, эрх чөлөөг зөрчихгүй байх ёстой гэдгийг ухамсарлан ойлгоход туслах зорилготой байна.

4. Хүүхдийн эрхийг хуулийн дагуу зайлшгүй хязгаарлах шаардлага гарвал тэр нь нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагатай холбоотой байх учиртай. Хэрэв төрөөс хүүхдийн эрхийг хууль бусаар хязгаарлаж байгаа бол тэр улс, түүний тэр нь ардчилсан, эрх зүйт төрийн мөн чанарыг харгис дарангуйлагч диктатур болгон хувиргахад хүргэнэ.

5. Хүүхэд жам ёсны хийгээд хууль ёсны эрхээ бодитой, шударгаар эдлэх явдал түүний хууль ёсны үүрэг, хариуцлагатай салшгүй холбоотой байх бөгөөд энэ нь хүүхдийн эрхийн зүй ёсны баталгаа болно. Өөрөөр хэлбэл, хүүхэд бүр нийгэм, төр, эцэг эхийнхээ өмнө зохих ёсны үүрэг хүлээх бөгөөд ийнхүү эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ бусдын эрх, эрх чөлөөг үгүйгэсэн аливаа ажиллагаа явуулахгүй байж тэдгээрийг зөвшөөрөн хүндлэх, ёс суртахууны шудрага шаардлагыг даган биелүүлэх, ардчилсан нийгэмд байдаг хэв журам, бүх нийтийн сайн сайхан байдлыг хангах үүднээс хуульчлан тогтоосон зохих хязгаарлалтанд захирагдах ёстой.

Манай улсад хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг эрх зүйн баталгаатай хамгаалах явдал "хүүхэд бие бялдрын болон оюун ухааны хувьд төгс боловсроогүй байдгийг харгалzan, түүнийг төрөхийн өмнө ч, төрсний дараа ч тусгай асрамж, хамгаалалтыг, үүний дотор эрх зүйн зохих хамгаалалт ч шаарддаг" гэсэн Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн зарчмаас үүсэлтэй юм. Гэвч хүн амын дийлэнх хувийг хүүхэд, залуучууд эзэлдэг манай орны нөхцөлд хүүхдийн эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхлыг хамгаалах, тэдгээрийг баталгаатай хангах зохицуулалт хэрэгтэй болж байгааг харгалzan Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай Монгол Улсын хуулийг баталж үүнтэй холбоотойгоор гэр бүл, боловсрол, эрүүл мэнд, эрүүгийн болон захиргааны хариуцлагын зэрэг хуулиар хүүхдийн эрхийн талаархи үндэсний болон олон улсын хууль тогтоомж нь манайд энэ чиглэлээр эрх зүйн шинэ орчин төлөвшин хөгжихэд хэрхэн нөлөөлж байгаа талаар уг өгүүлэлд хөндөн тавихыг хичээлээ. Чингэхдээ

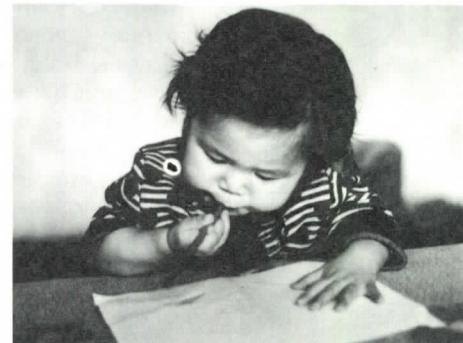
ерөнхий нийтлэг онол, арга зүйн үндэслэлийг авч үзсэн бөгөөд Үндсэн хуульд Хүүхдийн эрхийн тухай үндэсний болон олон улсын эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж буй бусад хууль, эрх зүйн актын практик амьдралд хэрэгжүүлж байгаа байдал, тоо баримт, цаашид тавих зорилт зэрэг асуудлыг бусад илтгэлд нарийвчлан авч үзэх учир энэ илтгэлд давхардуулахгүйг хичээнээ дашрамд тэмдэглэж байна. Насанд хүрээгүй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчны шинэчлэл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын хууль тогтоомжийн үзэл баримтлал, хэм хэмжээ, зарчимд хэрхэн нийцэж байгаа асуудлаар судлан үзэх гол зорилгыг дараах байдлаар тодорхойлж болох юм. Үүнд:

Нэгдүгээрт, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцид нэгдэн орсон улсын хувьд оролцогч улсууд эрх мэдлийнхээ хүрээнд уг конвенцид заасан бүх эрхийг хүүхдийн болон түүний эцэг эх буюу хууль ёсны асран хамгаалагчийн үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, нийгмийн гарал, эд хөрөнгийн ба эрүүл мэндийн байдал бусад нөхцөл байдлыг үл харгалzan ямар нэг ялгаваргүйгээр

... төрийн болон хувийн байгууллага, шүүх, захиргааны болон хууль тогтоох байгууллагын аль нь ч хүүхдийн талаар аливаа үйл ажиллагаа явуулахдаа эн тэргүнд хүүхдийн эрх ашгийг дээд зэргээр хангахад анхаарлаа хандуулна гэсэн Конвенцийн заалтыг хэрэгжүүлэх нэг хүчин зүйл болох чиг хандлагыг тогтоох;

Хоёрдугаарт, нийгмийн үндэс суурь нэгж, ялангуяа хүүхдийн өсч бойжих, аж төрөх жам ёсны орчных нь хувьд гэр бүлийг нийгмийн хүрээнд хууль ёсны үүргээ бүрэн хариуцаж чадах эрх зүй, эдийн засгийн орчин, нөхцөл бүрдүүлэх явдал төрийн чиг үүрэг мөн болохыг тогтоох;

Гуравдугаарт, хүүхэд нийгэмд биеэ даан аж төрөх бүрэн бэлтгэлтэй болж олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ, зарчим, манай Үндсэн хуулийн эрхэм дээд зорилгын үзэл санаагаар,

Aut Dedere aut Judicare (Principle) [Latin, lit.: either hand over or adjudicate] Aut Dedere aut Judicare (зарчим) [Латин: шилжүүлэн өг эсхүл шүүн тасал]

Олон улсын гэмт хэргийн яллагдагчийг шилжүүлэхэд хэрэглэгддэг олон улсын эрүүгийн эрх зүйн зарчим. Энэ зарчим нь хэрэв ямар нэгэн улсад олон улсын гэмт хэрэг үйлдсэнд сэжиглэгдэж байгаа этгээд өөр нэг улсад олдсон бол түүнийг тухайн улс нэг бол баривчлан шүүх эсхүл шүүн тасал туслах эрх бүхий улсад нь шилжүүлэх ёстой гэж заадаг.

Зарим гэрээнд энэхүү үүрэг заагдсан байдаг. Жишээлбэл: Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнгэл бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцааж шийтгэхийн эсрэг Конвенц, Женевийн 4 дүгээр Конвенц /ЖК-IV/-ын 146 дугаар зүйлийг үз. Англи хэлэнд "шилжүүлэн өг эсхүл шүүн тасал" гэж энэхүү зарчмыг томъёолдог.

ялангуяа энх тайвныг сахих, нэр төрөө хамгаалах, эх орон ард түмэндээ шудрага үнэнч байх үзлээр хүмүүжих нөхцлийг бүрдүүлэх;

Дөрөвдүгээрт, хүүхэд ямар ч нөхцөлд төрийнхөө ивээл, хамгаалалтанд байх боломжийг бүрдүүлэх явдал гэж үзэж байна.

Эдгээр зорилгыг хэрэгжүүлэх нэг чухал механизм нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчин бүрдүүлж төлөвшүүлэх үйл ажиллагаа нь Монгол улсад хүүхдийн эрхийг хамгаалах, тухайлбал, хүүхдийн эрхийг хамгаалахад төрөөс баримтлах зарчим, хүүхдийн эдлэх эрх, түүний төрөл, хангах арга хэлбэр, түүнд төр, төрийн бус аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийн хүлээх үүрэг, хүүхдэд үзүүлэх нийгмийн халамж, түүнийг хангах арга замыг тодорхойлж тэдгээрийг хэрэгжүүлэх бодитой механизмын тогтолцоог боловсронгуй болгоход чиглэнэ. Үүний зэрэгцээ “эрх зүйн орчны үйлчлэх субъект” нь төрсөн цагаасаа эхлэн 18 нас хүртлэх Монгол улсын иргэн хүүхэд, түүнчлэн Монгол улсын нутаг дэвсгэрт оршин суугаа гадаадын иргэн хүүхэд, харьялалтгүй хүүхэд байх болсон нөхцөлд тэдний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад оролцох төр, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалzan дэмжигч болон бусад субъектын баримтлах зарчим нь дараах үндэслэлээр тодорхойлогдож байна:

1. Хүүхэд болон түүний эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалzan дэмжигчийн эрх тэгш байх явдал төрөөс аливаа хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахгүйгээр хүүхдийг адилаар хамгаалах, хүүхдийн эрхийг хангахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, соёл, эрх зүйн арга хэмжээ авах нь төрийн үндсэн үүрэг байдгаар тодорхойлогдоно.

2. Хүүхдийн ашиг сонирхлыг дээдлэн хүндэтгэх зарчмыг тухайн хүүхдэд холбогдох бүхий л асуудлыг зөвхөн түүний ашиг сонирхлыг бүрэн харгалзсаны үндсэн дээр шийдвэрлэнэ.

Үүний зэрэгцээ төрөөс хүүхдийн ашиг сонирхлыг хангахын тулд түүний гэр бүл, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалzan дэмжигчийн ажиллах, амьдрах нөхцөлийг хангах арга хэмжээ авч байж уг зарчмыг хэрэгжүүлнэ.

3. Хүүхэд эсэн мэнд амьдрах, эрүүл саруул өсөж торних нөхцлийг бүрдүүлэх зарчим. Үүнийг төр, нийгэм, гэр булийн гишүүд өөртөө байгаа эдийн засаг болон нийгмийн боломжкоо туштай ашиглах замаар хэрэгжүүлэх үүрэгтэй гэж дээрх конвенцид тунхаг-

ласан байна.

4. Хүүхэд бие бялдар, оюун ухаан, ёс суртахууны хөгжлийг хангахийц түвшинд амьдрах, хөгжихөд нь туслах, энэ талаар хариуцлага хүлээлгэх зарчмыг туштай хангах явдал төрийн нэг үндсэн чиг үүрэг болно.

Эдгээр ерөнхий ойлголт, үзэл баримтлалыг харгалzan үндэсний болон олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ, үзэл баримтлалд тулгуурлан хүүхдийн эрхийг хангах суурь зарчмуудыг дараах байдлаар тодорхойлж болох юм.

Энэ бүхнээс үндэслэн хүүхдийн эрхийн тухай үндэсний болон олон улсын хууль тогтоомжийн зохицуулалтын хамарсан хүрээг харгалzan дараах үндсэн салбаруудад ангилан одоо үйлчилж буй хууль тогтоомж, тэдгээрийн үр нөлөө, хөгжлийнх нь цаашдын чиг хандлагыг авч үзье. Уг хариуцлагыг түүний хууль ёсны эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалzan дэмжигч нь хүлээнэ.

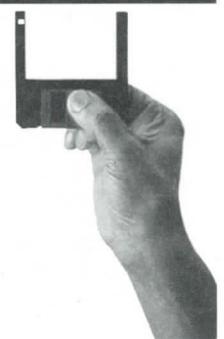
Эдгээр нь хүүхдийн эрхийг хамгаалахад үйлчлэхээс гадна төр, олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлийг тодорхойлдогороо ач холбогдолтой.

Хүүхдийн эрх, тухайлбал, өөрийн нэртэй болох, хүүхэд иргэний харьялалтай байх, эсэн мэнд амьдрах, сурч боловсрох, нийгмийн амьдралд оролцох эрх, тэдгээрийн хууль зүйн баталгааг тогтоохоор тусгав.

Нэгдүгээрт, Хүүхэд төрмөгцөө өөрийн нэртэй болж иргэний харьялалтай байх, эцэг эхтэйгээ хамт амьдрах, нэр төрөө хамгаалаулах, түүнийг хөндсөн үед сэргээлгэх явдал хүүхдийн үндсэн эрхийн чухал баталгаа юм. Энэ нь тодорхой нэг улсын харьялалд байж түүний ивээл хамгаалалд байх шаардлагатай нөхцөлд хүүхдийн эрх ашгийг төр, түүний байгууллага хамгаалах үүргийг шууд хүлээнэ. Хэрэв төр энэ үүргээ биенгүүлээгүйн улмаас тухайн хүүхдэд учирсан нэр төрийн болон эд хөрөнгийн хохирлыг сэргээн тогтоох, арилгах үүрэгтэй. Уг асуудлыг хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн анхдугаар зүйлээр зохицуулж улмаар гэр булийн болон иргэний хуулиар нарийвчлан зохицуулсан байна. Тухайлбал, Иргэний хуулийн 20, 21-р зүйлээр иргэн өөрийн нэртэй байна. Иргэний эрх үүргийг иргэн өөрийн нэрээр олж авч иргэний нэрийг хууль бусаар ашиглахыг хориглоно. Иргэний нэрийг гутаасан мэдээ тараасан этгээд түүнийхээ үнэн зөвийг

Authentication (of Treaty) Эх бичвэрийг батлан тогтоох (гэрээний)

Гэрээний эх бичвэрийг батлан тогтоох олон улсын эрх зүйн процесс. Энэ журам гэрээнд урьдчилан тусгагдсан байж болох ба улс гурнуудийн төлөөлөгчид эх бичвэрт *ad referendum* нөхцөлөөр гарын үсэг зурахад тусгагддаг. Үүнээс гадна энэхүү журмын явцад франц, англи, орос гэх мэт ямар хэл нь албан ёсны хэл байхыг зааж өгдөг.

нотолж чадахгүй бол өөрөө няцаах үүрэгтэй. Тухайн тохиолдолд хүүхдийн нэр, нэр төр, алдар хүндийг зөрчиж гэм хор учруулсан этгээд уг гэм хорыг хариуцан арилгах үүрэгтэй. Ийнхүү гэм хор учруулахад хэд хэдэн этгээд оролцсон бол тэдгээр нь гэм хорыг хамтран хариуцана. Үүний зэрэгцээ тухайн гэм буруутай этгээдийг уруу татсан, дэмжин тусалсан, түүчинлэн үр дүнг нь санаатай ашиглсан этгээд нэгэн адил хариуцлага хүлээнэ. Гэм буруутай этгээд эдийн бус гэм хорыг мөнгөн болон бусад хэлбэрээр арилгах үүрэгтэй гэж Иргэний хуульд заасан явдал хүүхдийн нэр, нэр төрийг хамгаалах хууль зүйн баталгаа, шууд бус утгаараа бас эдийн засгийн баталгаа болж байна. Гэр бүлийн тухай хуулийн 24-р зүйлд эцэг эх нь тохиролцсоны үндсэн дээр хүүхэддээ нэр, овог өгөх боловч хүүхэд эцгийн, харин үрчлэгдсэн хүүхэд үрчлэгчийн нэрийг авна. Хүүхэд эцэг эхтэйгээ хамт амьдарч, тэдний хайр халамжийг хүртэх эрх нь хүүхдийг зөв хүмүүжүүлэх, сурч, хөдөлмөрлөх, өөрийгөө хөгжүүлэх боломжоор хангах нөхцлийг бүрдүүлэнэ. Мөн эцэг эхээс ямар нэг шалтгаанаар тусгаарлагдсан үед тэднийгээ олж мэдэх, тэдэнтэй хувийн шууд харьцаатай байх, хэнийх нь асрамжинд байхаа илэрхийлэх эрхтэй байна. Энэ бол олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээгээр тогтоосон эрх юм. Үүнийг хангахын тулд хүүхдийг хулгайлах, барьцаалах, ашиг олох зорилгоор ашиглах, худалдах зэрэгээр эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчээс нь салгах, хүүхдийн хувийн болон гэр бүлийн амьдралд хөндлөнгөөс хууль бусаар оролцох, захидал харилцааны нууцыг задлахыг хориглож гэм буруутай этгээдэд төрийн хууль ёсны цээрлэл үзүүлнэ. Энэ асуудлыг Эрүүгийн болон захиргааны хариуцлагын хуулиар зохицуулж хүүхдийн эрхийг хамгаалах ёстой.

Хоёрдуугаарт, хүүхдийн эсэн мэнд амьдрах эрх бол түүний салшгүй эрх юм. Энэ нь хүүхэд төрөхөөс өмнөх халамж, энэ талаар төрөөс авах арга хэмжээ, эрүүл орчинд өсөж торних, аж төрөх нөхцлөөр хангах, өөрийнхөө бие бялдрын болон оюун санааны хөгжлийг хангах баталгаатай байх, нийгмийн халамжаас халамж хүртэх, эмнэлгийн тусламж авах замаар хэрэгжинэ. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцид нэгдэн орсон улсын хүүхдийг хамгаалах халамжлах үүрэгтэй алба, газар, байгууллагауд ажиллуулах, шаардлагатай бүх хууль тогтоомж, захиргааны болон бусад арга хэмжээ авахыг үүрэг болгосон байна. Үүний

дагуу эрүүл мэндийн тухай хуульд зааснаар “Монгол Улсад эх, хүүхдийн эрүүл мэнд төрийн байнгын ивээлд байна. Эх, хүүхдэд эмнэлгийн мэргэжлийн тусламжийг төлбөргүй үзүүлнэ.” Түүнчлэн эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд зааснаар 16 хүртлэх насны хүүхэд, ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа бол 18 нас хүртлэх хүүхдийн даатгалын хураамжийг төр хариуцна.

Гуравдугаарт, хүүхэд бүр сурч боловсрох эрх, үүрэгтэй. Төрийн мэдлэг, авьяас чадвараа хөгжүүлэх эрхтэй. Хүүхэд төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуульд үнэ төлбөргүй суралцах, ийнхүү суралцаадаа эрдэм мэдлэгт шамдан суралцах нөхцлийг төр хангана. Боловсролын тухай хууль тогтоомжоор тус улсын боловсролын байгууллага түүний тогтолцоог хөгжүүлэх, төрөөс хамгаалах, хангах зорилгоор эдийн засгийн баталгааг тогтоосон байна. Жишээ нь Боловсролын тухай хуулийн 33.1-д зааснаар боловсролын санхүүжилтэд улсын төсвийн жилийн орлогын 20-иос доошгүй хувийг зориулна. Боловсролын байгууллага нь улсын төвлөрсөн болон орон нутгийн төсвийн, хөрөнгө оруулалт, дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэдээс оруулах сургалтын төлбөр, хандив, хөнгөлөлттэй зээл, боловсролын байгууллагын өөрийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний орлого зэрэг санхүүгийн эх үүсвэртэй байна. Мөн аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж орлогоо хуульд заасан зориулалтын нь дагуу шууд захиран зарцуулах, суралцаагчадаа хөнгөлөлттэй зээл олгох, буцалтгүй тусламж үзүүлэх зорилгоор сургалтын төрийн сан байгуулахаас гадна олон нийтийн үүсгэл санаачилгаар аймаг, нийслэл, сум, дүүрэгт боловсрол хөгжүүлэх сан байгуулж болно. Төрийн бус өмчийн хэлбэрийн боловсролын байгууллага нь материаллаг баазыг бэхжүүлэх, тэдгээрийг багшлах боловсон хүчинээр хангахад засгийн газар дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй.

Дөрөвдүгээрт, хүүхэд чөлөөтэй бодож сэтгэх, санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй. Үүнийг хангахын тулд төр хүүхдийг өөртэй нь холбоотой бүх асуудлаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх бололцоог бий болгох, хүүхдийн нас, төлөвшлийн байдлыг харгалзан түүний үзэл бодол зөв төлөвшин хөгжихэд нь анхаарал тавина. Үүний тулд өөртэй нь холбоотой асуудал хэлэлцэж байгаа шүүхийн болон захиргааны байгууллагын

Automatic Jurisdiction (AKA. Inherent Jurisdiction)

Шүүхийн харьяалал шууд үйлчлэх хүрээ (адил утга нь: шүүхийн харьяалал үйлчлэх салшгүй хүрээ)

Тухайн улс Олон улсын эрүүгийн шүүхийн дүрмийг соёрхон баталсан л бол тухайн гэмт хэрэг 1998 онд байгуулагдсан олон улсын гэмт хэргийг авч хэлэлцэг Олон улсын эрүүгийн шүүхийн харьяалал шууд хамаарах хэрэг хэлнэ. Төрлөөр устгах (геноцид) гэмт хэрэг, цэргийн гэмт хэрэг, хүн төрөлхтний эсрэг гэмт хэрэг болон зохицтой тодорхойлогдсон бол түрэмгийллийн гэмт хэрэг нь олон улсын шүүхийн харьяалал шууд хамаарна. Шүүхийн харьяалал үйлчлэх салшгүй хүрээ гэдэгтэй адил утгатай.

хуралд биечлэн оролцох, эсвэл эрүү, иргэний байцаан шийтгэх хуульд заасан журмын дагуу хууль ёсны төлөөлгөчөөрөө уламжлан оролцох, уг хэлэх эрхээр төр хангах ёстай.

Санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхээр хангахдаа төрөөс төрөл бүрийн мэдээлэл, үзэл санааг хаана оршин суугааг үл харгалзан амаар, бичгээр буюу хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр, мөн урлагийн бүтээлийн хэлбэрээр бусад арга, хэрэгслээр эрж хайх, олж авах, дамжуулах бололцоог бий болгох арга хэмжээ авах үүрэгтэй.

Гэхдээ уг эрхийг эдлэхэд нь бусдын эрх, ашиг сонирхол нэр төр, алдар хүндийг хүндэтгэх, улсын аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журам, хүн ардын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах зорилгоор тодорхой хязгаарлалт тогтоож болно. Үүний зэрэгцээ хүүхдэд ямар нэг улс төрийн үзэл баримтлал, шашны номлолыг тулган хүлээлгэхийг хориглоно. Мөн хүүхдийг гэмт хэрэг, садар самуун, хүчирхийлэл, архи тамхи, мансуруулах бодис хэрэглэх болон сурталчлахад ашиглахыг хориглож гэм буруутай этгээдэд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Тавдугаарт, хүүхэд, нийгэм, төрийн хэрэгт оролцох эрхтэй бөгөөд чингэхдээ бие, насныхаа онцлогт тохирсон тоглоом, биеийн тамир, спорт, соёл, урлагийн арга хэмжээнд оролцох, хүүхдийн олон нийтийн байгууллагад эвлэлдэн нэгдэх, төрийн байгууллагад санал, гомдол гаргах замаар уг эрхээ хэрэгжүүлнэ. Түүнд нь төр туслаж, дэмжих үүрэгтэй.

Зургадугаарт, эцэг эхийн болон асран хамгаалагчийн хамтаар гадаадад зорчих, цагаачлах, дүрвэх, орогнох, амьдрах, эх орондоо эргэж ирэх эрхийг нь хангах хууль зүйн үндэслэлийг төрөөс тогтоосон болно.

Долдугаарт, хүүхдийн эрхийг хамгаалах нь түүнийг хэрэгжүүлдэг субъектууд, тэдгээрийн эрх хэмжээ, үйл ажиллагааных нь цар хүрээнээс шууд шалтгаалдаг. Хүүхдийн эрх бодитой хэрэгжих эх үндэс нь түүнийг хангах, улс төр, эдийн засаг, зохион байгуулалт, эрх зүйн баталгааг цогцолбороор бүрдүүлэх явдал юм.

Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд хүүхдийн эрхийг хамгаалах талаар засгийн газар, аймаг, нийслэлийн хурал, Засаг дарга, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хүлээх үүргийг тодорхойлсон болно. Үүнд:

(1) хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль

тогтоомжийн биелэлтийг зохион байгуулж хангах, энэ талаар Засгийн газрын гишүүд, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарын илтгэл, мэдээлэл сонсож шаардлагатай арга хэмжээ авах зэрэг үйл ажиллагааг Засгийн газар явуулна.

Түүнчлэн орох оронгүй, өнчин өрөөсөн, харж хандах хүнтүй, тэнүүлч, гэмт хэрэг, зөрчилд өртсөн зэрэг хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор тэдэнд тусалдаг, сургалт болон бусад ажил зохион байгуулдаг хүүхдийн байгууллагууд байгуулж, зохион байгуулах үүрэгтэй.

(2) аймаг, нийслэлийн Хурал, Засаг дарга нь энэ хуулийн хэрэгжилтийг харьяа нутаг, дэвсгэртээ зохион байгуулж, хүүхдэд зориулсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг, үйлчилгээний болон сургалт хүмүүжлийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, дэмжих, шаардлагатай тохиолдолд хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор хүүхдийг халамжлах, түр байрлуулах, сургалт хүмүүжлийн төвүүд байгуулж ажиллуулах, санхүүжүүлэх зэрэг ажил хийх үүрэгтэй.

(3) хүүхдийг зөв боловсон, эх орноо гэсэн сэтгэлтэй, цэвэр ариун ёс суртахуунтай, шудрага үнэнч, хөдөлмөрч иргэн болгон хүмүүжүүлэхэд эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэнэ. Ийм учраас уг хуульд хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалахад гэр бүлийн гишүүд адил үүрэг хүлээж мэргэжил, боловсролоо зөв сонгоход нь туслах, хүүхэд гадаадад зорчих, цагаачлах, дүрвэх, сурьшихад 9-өөс дээш насны хүүхдийн санал авах, хүүхдийн өөрийн өмч болон хүүхдэд зориулсан тэтгэмж, тэтгэлэг, халамж тусlamжийн хөрөнгийг хүүхдийн хэрэгцээ санал хүсэлт, амьдралын шаардлагад нийцүүлэн зарцуулах үүрэг хүлээнэ.

(4) төр, аж ахуйн нэгж, байгууллага хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлыг эн тэргүүнд тавих нь хууль ёсны үүрэг гэж үзэж тэдэнд туслах, хүүхдийн бие даасан, идэвхтэй үйл ажиллагааг хөгжүүлэх чиг үүрэгтэй олон нийтийн байгууллагыг төрийн ивээлд байлгаж улмаар тэдэнд дээмжлэг үзүүлж байхаар холбогдох хуулиудаар зохицуулж байна.

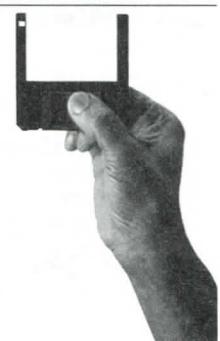
Наймдугаарт, энэ хуулийн нэг гол асуудал бол хүүхдийн зөрчигдсөн эрхийг хамгаалах явдал юм. Үүнд:

(1) хүүхдийг гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, садар самуун, насанд хүрэгчдийн

Autonomy/Autonomous

Автономит байдал

- Улс төр: Харьяалалд нь байдаг улсаасаа бүрмөсөн салж, тусгаар тогтолгүйгээр засаг захирагааны хувьд өөрийгөө удирдах эрх бүхий нийгэм, бүлэг, аж ахуйн нэгж болон бие даасан нутаг дэвсгэрийн статус. Гэхдээ зарим талаараа удирдах улсын тусгаар тогтол, нэгдсэн харьяалалд багтдаг.
- Эрх зүй: Аливаа хэргийг хянан шийдэх үед хэм хэмжээг автономит үүрэгтэй өөрөөр хэлбэл, бие дааж хэрэглэх боломжтой эсэхийг тодорхойлоход хэрэглэгдэдэг. Энэ нь уг заалт бие даан хэрэглэгдэх боломжтой эсхүүл түүнийг зөвхөн өөр заалтын хамт цогцоор хэрэглэх шаардлагатай гэсэн утгатай. Жишээлбэл: ЕХЭК-ын 14 дүгээр зүйлийг автономит заалт шиг хэрэглэх боломжгүй тул конвенцын бусад заалттай уялдуулан хэрэглэнэ.

хоорондын зөрчилд татан оролцуулах, хүүхэд хулгайлах, барьцаанд авах, худалдах, тарчлаан зовоох, хаях, төөрүүлэх, тагнуул, хорлон сүйтгэх ажилд ашиглах, хууль бусаар хорьж цагдах, албадан гэрлүүлэх, гадаадад гаргах, шилжүүлэхийг хориглоно. Төр, түүний байгууллага, албан тушаалтан ийм үйл ажиллагааны эсрэг тууштай тэмцэх хүүхдийг хамгаална.

Уул асуудлыг 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 17-р бүлгээр насанд хүрээгүй хүнийг гэмт хэрэг үйлдэхэд татан оруулах (114§); насанд хүрээгүй хүнийг согтуурал, мансуурал, бие үнэлэх, тэнүүчлэл, луйварчлалд татан оруулах (115§); хүүхэд солих, хууль бусаар үрчлэх (116§); хүүхэд хаях, төөрүүлэх (117§); асран хамгаалах үүргээ урвуулах (118§); төрүүлсэн буюу үрчилсэн хүүхдээ тэжээн тэтгэхээс зайлсхийх (120§); хүүхдийг албадан болон хүчээр хөдөлмөрлүүлэх (121§); 16 нас хүрээгүй хүнтэй хурьцал үйлдэх (122§); садар самууныг суртачлахад 16 насанд хүрээгүй хүнийг татан оролцуулах, бие үнэлэхэд татан оролцуулах, түүнийг зохион байгуулах, хүчиндэх зэрэг гэмт хэрэгт төрийн цээрлэл хүлээлгэж хүүхдийн эрхийг хамгаалахаар зохицуулж байна.

Үндсэн хуулийн хэм хэмжээ, зарчим, үзэл баримтлал ёсоор бол хүүхдийг хуульд заасан үндэслэл журмаас гадуур дур мэдэн нэгжих, баривчлах, хорих, мэrdэн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. Мөн хүүхдийн нас, бие сэтгэлийн онцлог байдлыг харгалzan тэдгээрт нь тохирсон хэрэг бүртгэлт, мэrdэн байцаалт шүүн таслах ажиллагаа явуулах болзол, журмыг эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль, бусад хуулиар нарийвчлан зохицуулж байна. Тухайлбал, дээрхи хуулийн 145 дугаар зүйлд зааснаар насанд хүрээгүй гэрчийг байцаахдаа сурган хүмүүжүүлэгч, эцэг, эх буюу хууль ёсны бусад төлөөлөгч, эсхүл ойрын төрөл садны хүмүүсийг оролцуулах бөгөөд байцаалт эхлэхийн өмнө тэдэнд эрх, үүргийг нь тайлбарлан өгч энэ тухай протоколд тэмдэглэнэ. Дурдсан хүмүүс байцаалтанд байлцаж гэрчид асуулт тавьж болно. Мэrdэн байцаагч болон хэрэг бүртгэгч дээр дурдсан хүмүүсээс тавьсан асуултад хариу өгүүлэхгүй байх эрхтэй бөгөөд харин уг асуултыг протоколд тэмдэглэнэ. Байцаалт дуусмагц мэдүүлэг зөв бичигдсэнийг баталж байцаалтад байлцсан хүмүүс гарын үсэг зурна. Энэ нь хүүхэд тухайн тодорхой хэргийн талаар хэнээс ч үл хамааран үнэн зөв мэдээлэл өгч, нотлох

баримт гаргах, байцаан шийтгэх ажиллагаанд чөлөөтэй оролцох бололцоог бүрдүүлж буй хууль зүйн баталгаа болж байна. Мөн гэмт хэрэг гарсан байдал, хэн үйлдсэн, гэмт хэргийн сэдэлт, гэм буруунийн хэлбэр, хүний хувийн байдал, түүнд хүлээлгэх хариуцлагын хэр хэмжээ, шинж чанарт нөлөөлөх нөхцлүүд, учирсан хохирлын хэр хэмжээ, гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлсөн шалтгаан нөхцлөөс гадна насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэрэгт мэrdэн байцаалт явуулах ба түүнийг шүүхээр хэллэлцэхэд тэдний онцлог байдлыг харгалzan дараах асуудалд онцгой анхаарал хандуулах ёстай. Үүнд:

1. насанд хүрээгүй этгээдийн нас (төрсөн огноо);

2. амьдралын нөхцөл байдал ба хүмүүжил;

3. насанд хүрээгүй этгээдийн гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлсөн шалтгаан нөхцөл;

4. насанд хүрсэн өдөөн хатгагч ба бусад хамтран оролцогод байсан эсэх зэрэг зүйл хамаарна. Энэ бүхнийг үндэслэн Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд заснаар сэтгэл мэдрэлийн өвчинтэй холбогдолгүй боловч ухаан санаа нь хөгжөөгүй насанд хүрээгүй этгээд өөрийнхөө үйлдлийн холбогдлыг бүрэн ойлгож байгаа эсэхийг илрүүлбэл зохино. Гагцхүү үйлдсэн хэрэг нь хүнд, онц хүнд хэргийн сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч түүнчлэн удаа дараа ял шийтгэгдэж байсан онц аюултай гэмт хэрэгтэн дахин гэмт хэрэгт сэrdэгдсэн онцгой тохиолдолд насанд хүрээгүй этгээдийг албадан saatuuлах, түүнчлэн түүнд таслан сэргийлэх арга хэмжээ болгож түүнийг цагдан хорьж болно. Үүний зэрэгцээ өмнө нь таслан сэргийлэх арга хэмжээг зөрчсөн хэрэг бүртгэлт, мэrdэн байцаалт, шүүхээс оргон зайлж болзошгүй, эсхүл оргон зайлсан гэх үндэслэлгүй тохиолдолд насанд хүрээгүй хүмүүст цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмээ авахыг хуулиар хориглосон болно.

(2) хүүхдийн нэр төр, ялангуяа хорих ял эдэлж байгаа хүүхдийн нэр төрийг хүндэтгэн, тэдний авьяас чадварыг хөгжүүлэх ба харин тэдгээрийг басамжлах, доромжлох, гадуурхах явдлыг хориглоно.

(3) хүүхдийн хөдөлмөрийг мөлжих, хөлсгүй буюу туйлдтал ажиллуулах, албадан хөдөлмөрт дайчлах, хүүхдийн нэрээр ашиг олох, гүйлгэд ашиглахыг хориглож гэм буруутай этгээдэд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэнэ.

CEDAW ЭЯГБХУК

Эмэгтэйчүүдийн ялгavarлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай НҮБ-ын Конвенц /Convention on the elimination of all forms of discrimination against women, 1979-/ын нэрний хураангуй. Мөн энэ конвенцын биелэлтийг хэлэлцэх зорилготой НҮБ-ын байгууллага Эмэгтэйчүүдийг ялгavarлан гадуурхахыг устгах асуудал эрхэлсэн хорооны нэрний хураангуй.

Есдүгээрт, хүүхдэд үзүүлэх нийгмийн даатгал, халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж, тэтгэлэг, тусламж, хөнгөлөлтийн асуудлыг Монгол улсын хуулиудад тусгасан байна. Хүүхдийн хөдөлмөрлөх эрхийг Хөдөлмөрийн хуулиар зохицуулж байгаа бөгөөд тухайлбал, 18 насанд хүрээгүй ажилтны цалин хөлсийг цагаар, эсхүл хийснээр нь бодож, ажлын өдрийн хорогдуулсан цагт нь ногдох үндсэн цалинг нэмж олгоно. 7 хоногийн ажлын цаг нь 14-15 наасны ажилтанд 30 цаг хүртэл, 16-17 наасны ажилтанд 36 цаг хүртэл байна. Үүний зэрэгцээ 18 насанд хүрээгүй ажилтны ээлжийн үндсэн амралтын хугацаа ажлын 20 өдөр байхаар хуульд заасан байна. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхэд нийгмийн халамж, хамгааллын тухай хууль тогтоомж чухал үүрэгтэй. Тухайн салбар хууль тогтоомжоор хүүхэд тэжээгчээ алдсаны тэтгэмж авах, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж авах, халамжийн болон асрамжийн, тахир дутуу хүүхдэд үзүүлэх хөнгөлөлт

Үйлчилгээнд хамрагдаж, хууль, эрх зүйн бусад актаар тогтоосон тусламж, тэтгэмж авах эрхийг нь зохицуулсан байна.

Аравдугаарт, Хүүхдийн эрхийн Конвенци болон олон улсын бусад баримт бичиг байгалийн гамшиг, гоц халдварт өвчин, нийгмийг хамарсан гэнэ-

тийн осол, зэвсэгт мөргөлдөөнд өртсөн болон өнчин, тахир дутуу, тэнэмэл, хаягдсан, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис хэрэглэдэг, садар самуун, хүчирхийлэл, доромжлолд өртсөн, нэн ядуу, хөдөлмөрөө мөлжүүлж байгаа, гэмт хэрэг зөрчилд холбогдсон, хоригдож байгаа зэрэг хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдэд төр, олон нийтийн, шашны болон бусад байгууллагаас зохих ёсны халамж, хөнгөлөлт, тусламж үзүүлэх үргийг төр хүлээхээр заажээ.

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ БА ДОТООДЫН ХУУЛИЙН ШИНЭЧЛЭЛ

(Хоёр гэрээний жишээн дээр)

С. Цэрэндорж
Доктор (Ph. D)

Монгол улс өнөөдрийн байдлаар хүний эрхийн олон улсын гуч гаруй Гэрээнд¹ нэгдэн орсон ба цаашдаа ч олон гэрээг хүлээн зөвшөөрч, нэгдэх нь гарцаагүй болж байна.

Гэрээнд нэгдэн орж, хүлээн зөвшөөрөх нь дотоодын хууль тогтоомждоо өөрчлөлт, шинэчлэл хийхийг хууль тогтоогчоos зайлшгүй шаардах ба хэрэв эл өөрчлөлт, шинэчлэлтийг тухайн цаг үед нь зөв, оновчтой хийж амжвал хууль тогтоомжийн аливаа хийдэл, үл ойлголцлоос ангижуулж чадна. Эс бөгөөс нэг талдаа олон Гэрээнд нэгдсэн мэт сэтгэгдлийг төрүүлэх боловч, нөгөө талдаа амьдралд хэрэгжиж үйлчилдэггүй, шүүн таслах үйл ажиллагаанд хамааралгүй мэтээр ханддаг зуршил тогтоож, үнэн хэрэгтээ нэгдэн орсон гэрээнүүдийг үл ойшоох, үл хэрэгсэх хандлага газар авах болно.

Хэдийгээр Үндсэн хуульд: "Монгол улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ, олон улсын Гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ" (Аравдугаар зүйл) гэж заасан боловч сүүлийн арван жилд олон улсын гэрээг үндэслэсэн, эсхүл тэдгээрийг иш татсан шүүхийн болон удирдлагын нэг ч тогтоол гарраагүй байна. Үүнийг янз бүрээр тайлбарлаж болох боловч Үндсэн хуулийг шууд хэрэглэх хууль биш гэж үзэх явцуу үзэл, нэгдэн орсон олон улсын Гэрээнд ёс төдий хандаж ирсэн олон жилийн дадал зуршил амь бөхтэй байгаатай бас

¹ Олон улсын конвенци, Пакт, Хэлэлцээр, Дүрэм гэх мэтчилэн баримт бичгүүд хамарагдана.

холбогдолтой юм. 1992 оны Үндсэн хуулиас өмнө нэгдэн орсон олон улсын гэрээний ач холбогдол, үйлчилгээ, хүчин чадлын талаар ямар нэг тодорхой заалт байхгүй байсан нь тэдгээрт ёс төдий хандах, үл ойшооход нь нөлөөлж байсан нь ойлгомжтой. Бас нэг бодолцох зүйл бол урьд өмнө нь манай улс тунхагласан, уриалсан шинжтэй, ерөнхий агуулга, заалт зонхилсон гэрээнд гол төлөв нэгдэн орж байсан бол сүүлийн үед тодорхой стандарт, журам тогтоосон, хувь хүний эрхийг баталгаажуулсан тодорхой заалт бүхий гэрээнд нэгдэн орох болсон ба тэдгээрийн хэрэгжилтийг эрх бүхий байгууллагад нь байнга, тогтмол тайлاغнах шаардлага тавигдаж байна.

Түүнээс гадна Гэрээний хэрэгжилтийг хариуцдаг Хороо, Комисс нь шаардлагатай гэж үзвэл өөрсдийн шинжээчдээ ирүүлж тухайн гэрээний тодорхой заалтын талаар судалгаа, лавлагаа хийлгэх ч боломж нээлттэй байна. Түүнчлэн зарим гэрээний хэрэгжилтийг хянах төрийн бус байгуулагуудын сүлжээ, механизмыг ажиллагаагаа идэвхтэй явуулах болов.

Хамтын нийгэмлэгийн тусламж, дэмжлэг ч олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ хэрхэн биелүүлж буй, ялангуяа хүний эрхийн салбарт ямар ахиц дэвшил гарч буйтай холбогдон яригдаж байна. Өөрөөр хэлбэл, хүний эрхийн асуудлыг хөндсөн ямар ч Гэрээний биелэлт нь тухайн улсын дотоод хэрэг биш байх нь аль эрт ойлгомжтой болжээ.

Хүний эрхийн байгууллага, практик ажилтан, судлаачдын зүй ёсны анхаарлыг татаж буй олон улсын зөвхөн хоёр Гэрээний хэрэгжилт, тэдгээрийн үзэл санаанд дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх талаар тулгамдаж буй зарим асуудал, шийтгэлийн талаар санаа бодлоо хуваалцахыг энд зорив.

Нэг. Монгол улсын Их Хурал 2000-11-2-ны өдөр “Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг” Конвенцид Монгол улс нэгдэн орсныг соёрхон баталсан билээ. Уг конвенцийг анх Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас 1984 онд баталсан ба нийтдээ 33 зүйлтэй, цомхон баримт бичиг. Гэвч түүний утга агуулга, хүний эрхэд үзүүлэх нөлөөлөл нь гүн гүнзгий юм.

Уг Конвенцид хүний хувийн эрх, ялангуяа байцаан шийтгэх ажиллагааны явцад хүний эрхийг хамгаалах арга механизмыг тогтоож,

“эрүүдэн шүүх”- гэж чухам юуг хэлэх, хэрэв эрүүдэн шүүгдэвэл түүний эрх зүйн үр хөврөл ямар байх, эрүүдэн шүүлтэнд өртөгсдийн эрхийг хэрхэн хамгаалах, үндэсний хууль тогтоомжинд энэ үйлдлийг хэрхэн тусгах, олон улсын түвшинд ямар хяналт, судалгаа явуулах зэргийг тод томруун тусгасан. Конвенцид “Эрүүдэн шүүх” гэдэг ойлголтонд чухам юуг хамруулахыг маш тодорхой заасан. Энэ тодорхойлолт бол хүн төрөлхтний үе үеийн шилдэг тэмцэгчдийн олон зууны туршид эрүүдэн, тамлан зовоохын эсрэг явуулж ирсэн нүсэр тэмцлийн үр дүн, шаналсны гашуун сургамжийн бодит томъёолол юм.

Конвенцийн 1 дүгээр зүйлээс үзэхэд:

а) Эрүүдэн шүүх гэмт хэргийг үйлдэгчид нь: төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэж буй этгээд байдаг.

б) Хууль бус ажиллагаа нь: айлан сурдүүлэх, албадах, аливаа үндэслэлээр ялгаварлан гадуурхаж, бие махбодь, сэтгэл санааны хувьд санаатайгаар хүчтэй өвтгөх, шаналгах агаар хэн нэгнээс мэдээлэл авах, хэрэг хүлээлгэх, улмаар шийтгэхээр илэрдэг байна. Энэ баримт бичгийн хүрээнд манай улсын дотоодын зарим хуулийг тухайлбал, эрүүгийн байцаан шийтгэх болон эрүүгийн хуулийн холбогдох заалтуудыг авч үзвэл:

1. Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд хэвшиж тогтсон олон арга ажиллагаа, хэм хэмжээ нь эрүүдэн шүүх бодит бололцоог нөхцөлдүүлж байна гэж хэлэх үндэстэй.

Манай улсын эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу гэмт хэрэгт сэжиглэгдэн шалгагдаж буй зарим хүмүүсийг түр саатуулах, албадан саатуулах, цагдан хорих эрхийг хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчид олгосон. Харамсалтай нь албан тушаалтнууд энэ албаны онцгой эрхийг хавтгайруулан хэрэглэх, зарим тохиолдолд гэрч хохирогчоос бусдын тухай мэдүүлэг авах, сэжигтэн яллагдагчаар хэрэг хүлээлгэх арга хэрэгсэл болгох нь байна.

ЭБШ хуулиас үзэхэд хэрэг бүртгэлт урьдчилсан мөрдөн байцаалтын шатанд цагдан хорихыг дотор нь сэжигтнээр цагдан хорих, яллагдагчаар цагдан хорих гэж хоёр

Award (of Court/Tribunal) Шийдвэр (шүүхийн/тусгай шүүхийн)

Шүүн таслах ажиллагааны дунд гарах шийдвэр. Гол төлөв мөнгөн төлбөр, нөхөн олговор олгох, төлөхтэй холбогдсон шаардлагыг хангасан хэлбэртэй байдаг.

ангилдаг. Хуулиас үзэхэд “онцгой” тохиолдолд гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж байгаа этгээдэд ял сонсгохын өмнө таслан сэргийлэх арга хэмжээ авч болохоор заасан. Хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын практик ажиллагаанаас харахад албан тушаалтнууд **нэгдүгээрт**: хуулийн энэхүү “онцгой тохиолдол” гэсэн тодотголыг анхаарч үздэггүй, **хоёрдугаарт**: таслан сэргийлэх бусад арга хэмжээг авч болох боломжтой байхад зөвхөн цагдан хориыхыг урьтал болгодог байна.

Тухайн хүнийг гэмт хэрэг үйлдсэн эсэх талаар шалгалт хийгдээгүй, дөнгөж эрүүгийн хэрэг үүсгээд, уг хэрэг нь шүүхэд очих эсэх нь тодорхойгүй, ер нь хэрэг гарсан эсэх, хэрэв гарсан бол уг хэрэгт энэ хүн холбоотой эсэх ямар зүйл аngiар буруутгагдах эсэх нь огт харанхуй тодорхойгүй байхад сэжигтнээр тооцож, улмаар цагдан хорих гэж махран хөөцөлдөж, хорьж байгаа явдал нь сэтгэл санаа улмаар бие махбодийн шаналал, дарамтын дор хэрэг хүлээлгэж мэдүүлэг авах сонирхол, оролдлого их байдагтай салшгүй холбоотой.

ЭБШ Хуулиас үзэхэд онц хүнд, хүнд, хүндэвтэр гэмт хэрэг үйлдсэн, эсхүл удаа дараа ял шийтгэгдэж байсан буюу онц аюултай гэмт хэрэгтэн, түүнчлэн мөрдөн байцаалтын хугацаанд дахин гэмт хэрэг үйлдэх буюу оргон зайлсхийж болох үндэслэл байна гэж үзвэл яллагдагчаар цагдан хорьж болохоор байна.

1999-2000 онд албадан saatuuлагдсан, цагдан хоригдсон хүний тоог мөн онуудад шүүхээр ял шийтгүүлэгчид, түүний дотор хорих ялаар шийтгүүлэгчдийн тоотой харьцуулж үзэхэд; дээрхи хоёр онд нийтдээ 20703 хэрэгт 28489 хүн шүүхээр ял шийтгүүлсэн ба үүнээс 21825 хүнд хорих ял оноожээ². Гэтэл мөн онуудад 31733 хүн албадан saatuuлагдсан, яллагдагчаар цагдан хоригдсон байна. 31733 гэсэн тоонд ямар нэг хэмжээгээр давхардал байгааг үгүйсгэхгүй (албадан saatuuлагдсан хүнийг үргэлжлүүлэн цагдан хорьсон байж болох) боловч манайд хорих цагдах явдал хэт хавтгайрсан, хэрэг хүлээлгэх гол хэрэгсэл болсон ба энэ нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын “Хэргийг нь шүүхээр таслан шийдвэрлэх хүнийг цагдан хорих явдал нийтлэг журам байх ёсгүй” гэсэн заалтыг шууд, илтээр зөрчиж байгааг харуулж

байна.

2. Байцаан шийтгэх хуульд хорьж мөрдөх хугацааг хэт олон сараар тогтоосон, хорих хугацааг сунгахад тавьж буй прокурорын хяналт хангалтгүй, хоригдсон хүнийг заавал хориотой чигээр нь шүүхэд шилжүүлдэг зэрэг нь эрүүдэн шүүхийн янз бүрийн хэрэг гарах бас нэг нөхцлийг бүрдүүлж байна.

2002 оны 9 дүгээр сарын 1 хүртэл үйлчилж байсан ЭБШ-иар (95 зүйл) урьдчилсан мөрдөн байцаалтанд хоригдох хугацааг 36 сараар тогтоосон байв. 2002 оны 9 дүгээр сарын 1-нээс үйлчилсэн шинэ ЭБШ-д хүндэвтэр, хүнд онц хүнд гэмт хэргийн яллагдагчийг хорьж мөрдөх хугацаа 24 сар, цаазаар авах ял оногдуулж болох хэрэгт холбогдогчдыг нэмж 6 сар нийтдээ 30 сарын хугацаагаар хорьж болохоор заажээ. Манай улсын хуулийн энэхүү хэм хэмжээг олон улсын стандарт хэм хэмжээтэй харьцуулж үзэхэд яах аргагүй хэтэрхий олон хоног, сар, жилээр хорих боломжийг мөрдөн байцаах шатанд олгосон нь эцэстээ хүнийг залхаах, дарамтлах, улмаар хэрэг хүлээлгэх арга хэрэгсэл болж байна.

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пакт (9-р зүйл)-д:

– Эрүүгийн хэргээр баривчлагдсан буюу саатуулагдсан хүн бүр **аль болохуйц ахар богино хугацаанд** шүүхээр хэлэлцүүлэх буюу сулзуулах эрхтэй.

– Насанд хүрээгүй яллагдагчийг **аль болохуйц ахар богино хугацаанд** шүүхэд шилжүүлж шийдвэр гаргуулна (10-р зүйл) гэж тус тус заасан.

Үүнтэй ижил төстэй үүргийг манайх Хүүхдийн эрхийн Конвенц, Эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах Конвенцуудаар бас давхар авчээ.

Эрүүгийн байцаан шийтгэх шинэ хуульд насанд хүрээгүй хүнийг хорьж мөрдөх үндсэн хугацааг нэг сар, хорьж мөрдөх нийт хугацаа нь 18 сар хүртэл байж болохоор заасан (366-4-р зүйл). Тэгэхлээр Пактад заасан “**аль болохуйц ахар богино хугацаа**”-тай манай 30, 18 сарын хугацаанууд аль хир тохирч байна вэ? гэдэг зүй ёсны асуулт гарна.

Бидний бодоход хоёр жил хагас, нэг жил хагасыг явч “**ахар богино хугацаа**”- гэж

² Монгол улс дахь хүний эрхийн төлөв байдал. 2001 он, Улаанбаатар хот, 83 дахь талд.

хэлэхгүй. Үүнтэй холбоотойгоор ер нь хэзээнээс хууль тогтоомжид ийм хугацаа орж ирэв, ямар үндэслэл шалгуураар тогтоов гэж сонирхож үзэхэд саяхан болтол мөрдөгдөж байсан ЭБШХ-ийг анх 1963 онд баталсан. Анх уг хуулиар (энэ үед Пакт ч батлагдаагүй, манай улс ч нэгдэж ороогүй байсан нь мэдээж): Хэрэгтнийг хорьж мөрдөх хугацаа хоёр сар байна, гагчхүү онц түвэгтэй хэрэгт аймаг, хот, цэрэг, төмөр замын прокурор уг хугацааг нэг сар хүртэл нэмэн сунгаж болно. Харин онцын учир шалтгаан байвал БНМАУ-ын прокурор зургаан сар хүртэл цааш нэмэн сунгаж болно (95-р зүйл)-гэж тогтоосон байв. Үүнээс үзэхэд хорьж мөрдөх нийт хугацаа 9 сараар хязгаарлагдаж байжээ. Гэтэл 1994 онд энэ хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулахдаа яллагдагчийг хорьж мөрдөх хугацааг дөрөв дахин нэмэгдүүлж, 36 сар болгосон байлаа. "Ахар богино" хугацаагаар хорьж мөрдөх үүргийг тусгасан Иргэний болон Улс төрийн Эрхийн тухай Пактад сайн дураараа нэгдэн ороод 20 жил болж байсан (1974 онд манай улс нэгдэн орсон) шинэ ардчилсан Үндсэн хуульдаа хүний эрх, эрх чөлөөг урьд өмнө байгаагүйгээр тунхаглаж баталгаажуулаад хоёр жил болж байсан үедээ Монгол улс өмнө нь мөрдөж байсан 9 сарынхаа хугацааг хүний эрх, олон улсын гэрээгээр өөртөө хүлээсэн үүрэгтэйгээ холбогдуулан эргэж харах ёстой байтал уг хугацааг дөрөв дахин өсгөснийг үндэслэлтэй тайлбарлахад тун төвөгтэй байх болов уу гэж бодож байна. Үүнтэй холбоотойгоор тэмдэглэхэд: "Хаант Монголын Зарлигаар тогтоосон Хууль Зүйлийн бичиг" хэмээх баримт бичигт: "Хэрэг үйлдэгчийг нэг сар хорих, хэрэв амжихгүй бол хугацааг нэг жилээр сунгах, хэрэв хугацааг алдвал түшмэлийг эвд" гэж заасан байжээ.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Конвенцийн тухай Засгийн газруудын илтгэлийг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороогоор авч хэлэлцээд улс орон бүрт өгсөн зөвлөмжийг үзэж байхад (6 орныхыг үзэв) шүүхээс өмнөх шатанд хорьж, saatuuлах хугацааг багасгахыг зөвлөмж³ болгосон байгаа нь анхаарал татах байна. Эдгээр орны дотор ОХУ ба Украина оржээ. Гэтэл эдгээр улсуудад хорьж мөрдөх дээд хугацааг 18 сараар тогтоосон байх ба энэ хугацаа дуусвал хоригдчийг нэн даруй суллах ёстой байна. Гэтэл манайд 30 сар нь дуусвал суллах тухай ч заасангүй. Хүнд нөхцөлд хэт удаан

хугацаагаар хорьж буй нь хилсээр хэрэг хүлээх, залхаж туйлдахад хүргэж, үүгээрээ эрүүдэн шүүхийг шууд нөхцөлдүүлж байдаг учраас энэ асуудалд онцгойлон анхаарал хандуулж байгаа юм.

3. Конвенцийн "айлган сурдүүлэх, аливаа үндэслэлээр ялгаварлан гадуурхах шалтгаанаар бие маш бодь, сэтгэл санааны хувьд санаатайгаар хүчтэй өвтгөх, шаналгах" замаар мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэхэд урьдчилан хорих, албадан saatuuлах байрнуудын нөх-цөл байдал "онцгой үүрэг" гүйцэтгэж байгаа нь хэнд ч нууц биш байна. НҮБ-аас баталсан Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрэмд: Хоригдогсодын амьдарч буй өрөө тасалгаа нь ариун цэврийн бүх шаардлагыг хангасан байх, өрөөний цонх нь байгалин гэрэлд уншиж болохуйцаар гэрэл өгөх, агааржуулалтын хиймэл системтэйгээс үл хамаарч цэвэр агаар орохоор хийгдсэн байх, ариун цэврийн төхөөрөмж нь хоригдогсод бүр нь шаардлагатай үедээ цэвэрч, чөлөөтэй нөхцөлд бие засах, хоригдогсод бүр тусдаа ор дэвсгэртэй байх шаардлагатай гэж заасан.

Монгол улсад 1999 онд анх удаагаа Сэжигтэн яллагдагчийг албадан saatuuлах цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулийг батлан гаргаж сэжигтэн яллагдагчийг албадан saatuuлах, цагдан хорих нөхцөл журмыг хуулийн хэмжээнд тогтоосон. Хэдийгээр энэ хууль нь олон улсын жишиг, стандартад хүрээгүй боловч Сэжигтэн яллагдагчийн эрхийг баталгаатай болгох, хоригдох нөхцөл журмыг дээшлүүлэхэд том алхам болсон гэж үзэх бүрэн үндэстэй.

Харамсалтай нь уг хууль батлагдан гарч мөрдөгдөөд дөрөв дэхь жилийнхээ нүүрийг үзэж байгаа боловч хуулийн тодорхой заалтуудыг амьдралд хэрэгжүүлэх, ялангуяа хоригдогсодын эдлэх эрхтэй холбоотой амин чухал асуудлуудыг шийдвэрлэх, тэдний эрхийн хамгаалалтанд дорвитой өөрчлөлт гаргах талаар төр засгийн байгууллагаас үр өгөөжтэй арга хэмжээг тэр бүр авч хэрэгжүүлэхгүй байна. Уг хуульд (17-р зүйл): Хоригдсон этгээдийн байрлах өрөөний цонх нь төмөр сараалжин хамгаалалттай, агааржуулах салхивчтай, модон шалтай, эсхүл модон наартай байх бөгөөд хорих өрөөний чийглэг 55-60 хувь, өвлийн улиралд 18 хэмээс багагүй дулаантай

³ 2001 онд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороогоор ОХУ, Украина, Казакстан, Гүрж, Узбек, Бүгд Найрамдах Чех улсуудын илтгэлийг авч хэлэлцээд гаргасан зөвлөмжүүдэд 72 цагийн албадан saatuuлах болон урьдчилан хорих хугацааг хянаж үзэхийг санал болгожээ.

байх, хорих байрны өрөө нь нэг хүнд 2,5 ба түүнээс дээш хавтгай дөрвөлжин метр талбай ноогдож байх, хоригдсон этгээд бүр хучлага, дэвсгэрээр хангагдана.

Хүний эрхийн байгууллагууд болон прокурорын хийсэн шалгалт судалгаа явуулсан дүнгээс үзэхэд урьдчилан хорих байрны нөхцөл, боломж туйлын хангалтгүй байгаа нь тогтоогдсон байна. Урьдчилан хорих байрнуудын өрөө нь байгалин гэрэл шууд тусах цонхгүй, агаарын солилцоо явагдах салхивчгүй, хучлага дэвсгэр хүрэлцэггүйгээс гадна хоолны чанар туйлын хангалтгүй, усаар үргэлж дутагддаг ба тэдгээр байр, өрөөнүүд нь ихэвчлэн өвчин эмгэгийн үүр уурхай болсоор байна. Түүнээс гадна нэг өрөөнд хэт олон хүнийг хорьдог, чийглэг ихтэй байдаг нь хоригдогсдын эрүүл мэндэд туйлын хортой нөлөө үзүүлдэг аж.

4. Хорих хугацаа, хорих байрны нөхцөл байдлаас гадна, хорих байран дахь дэглэм, хянаач харгалзач, хэрэг бүртгэгч мөрдөн байцаагч нарын зүгээс үзүүлэх дарамт, хоригдогсдын хоорондох харилцаа зэрэг нь албадан мэдүүлэг авах, улмаар хилсээр хэрэг хүлээлгэх бас нэг арга хэрэгсэл болж байна.

2002 оны 1 дүгээр сарын 08-ны өдөр Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын Хороо Улсын Ерөнхий Прокурорын Газраас Цагдан Хорих төвд хийсэн шалгалтын дүнг хэлэлцээд тогтоол гаргаж уг цагдан хорих төвд хоригдож байгаа сэжигтэн яллагдагчийг хуульд заасан үндэслэлгүй, прокурорын байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр удаа дараа цагдан хорих, өрөө сольж давтан гэмт хэрэг үйлдсэн, удаан хугацаагаар хоригдсон хүмүүсийн өрөөнд оруулж, тэднээр зодуулах зэргээр дарамт шахалт үзүүлэх, хоригдож буй хүмүүстэй зүй бус харьцах, хөтөлж байцаах, хүч хэрэглэх зэрэг хууль бус ажиллагаа зарим төлөөлгчдийн хэрэг хүлээлгэх арга хэрэгсэл болсныг тогтоолдоо тэмдэглэсэн.

Хоригдож байгаа этгээдийн бие махбодид нь гэмтэл учруулах, сэтгэн санааны дарамтад оруулах зэргээр хүч хэрэглэн хууль бус аргаар албадан мэдүүлэг өгүүлэх, хилсээр хэрэг хүлээлгэх, хууль хүний эрхийг ноцтой зөрчиж байгааг таслан зогсоохыг Хууль зүй Дотоод Хэргийн Яаманд даалгасан байна.

Хэнтий аймагт: 96 хүний дунд явуулсан анкетын судалгаагаар “Хэргийг тулган хүлээлгэж шийдвэрлэх явдал байна уу?” гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 45 хувь нь “байгаа”, 40 хувь нь “Зарим тохиолдолд” гэж хариулжээ.

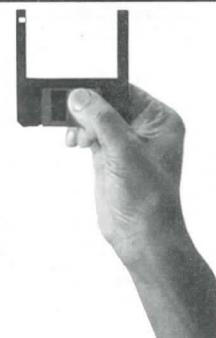
Хөвд аймаг: Цагдан хорих албадан саатуулах байранд хоригдож байсан 29 хүний дунд явуулсан судалгаагаар мөрдөн байцаагч сүрдүүлдэг гэж 9, тулган шаарддаг гэж 18, биед халддаг гэж 8 хүн хариулжээ. Хорих байранд үзлэг хийхэд биеийн эрүүл мэндийн байдал нь ихээхэн доройтсон 3 хоригдогч байсан…

Булган аймгийн хоригдогсдын дунд явуулсан судалгаанд оролцогчдын 71,4 хувь нь урьдчилан хорих байранд хоригдогсдыг зориуд салхилуулдаггүй, хүчиний байгууллагын зүгээс эрүү шүүлт тулгах, эсвэл бие махбодийг тарчлаан зовоож, сэтгэл санааны дарамтанд оруулах тохиолдол гардаг гэж 50 хувь нь хариулжээ.⁴

Тодорхой баримт дурдвал: Иргэн “Г”-г 8 удаагийн үйлдлээр бусдын эд зүйлийг дээрэмдсэн, нэг эмэгтэйг хүчиндсэн, иргэн “Д”-г шунахай сэдэлтээр алсан гэж Улсын мөрдөн байцаах газар ял сонсгон, Нийслэлийн прокурорын газраас яллах дүгнэлт үйлдэж, шүүх 22 жилийн хорих ял оногдуулсан байв. Гэтэл энэ хэргийг Улсын ерөнхий прокурорын газар шинэ нөхцөл байдлаар шалгаад “Г”-г төв хориход хоригдож байхад нь хамт хоригдогсдоор нь дарамтлуулан, гарынх нь салаанд сойз, халбаганы иш эргүүлэх, гар хазах, шөнө унтуулахгүй жорлон дээр гар өргүүлж зогсоох, гуя руу нь өшиглэх, тогонд цохиулах зэргээр тамлан, бусдыг алсан хэргийг хилсээр хүлээлгэсэн нь тогтоогдсон байна. Улсын Дээд шүүх энэ хэргийг хэлэлцээд 2000 оны 7-18-ны өдөр 312 дугаар тогтоол гаргаж, шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолыг хүчингүй болгожээ.

5. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцийн 2 дугаар зүйлээс үзэхэд оролцогч улс бүр эрүүдэн шүүх үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үр ашигтай арга хэмжээ авах, 4 дүгээр зүйлд зааснаар “Эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хуулиараа гэмт хэрэг, бүр онц аюултай гэмт хэрэг” гэдгийг тогтоох ёстой байна.

⁴ “Монгол улс дахь хүний эрхийн төлөв байдал” 2001. Улаанбаатар, 87-88 дахь талд.

Эрүүгийн шинэ хуульд: Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэргийн тухай бүлэгт Хүнийг хууль бусаар баривчлах (249-р зүйл), Шүүхээс хууль бус шийдвэр гаргах (250-р зүйл), Мэдүүлэг өгөхийг албадах (251-р зүйл) гэсэн турван зүйлийг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Конвенцтэй холбож үзэж болох юм. Гэвч эхний хоёр гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъектив талд нь “шунахай болон хувийн бусад сэдэлт” заавал байхаар тусгажээ. Хэрэв энэ хоёр сэдэлт тогтоогдохгүй бол гэмт хэрэг биш болохоор байна. Гурван зүйлийн аль нь ч онц аюултай гэмт хэрэгт тооцогдохооргүй байна. Манай нөхцөлд хамгийн анхаарал татах асуудлын нэг нь Конвенцийн 15 дугаар зүйлийн “Эрүүдэн шүүх замаар гаргуулсан болох нь тогтоогдсон мэдүүлгийг шүүн таслах ажиллагаанд нотлох баримт болгон ашиглахгүй байх явдлыг хангана” гэсэн заалт юм. ЭБШХ-даа энэ заалтыг тод тусгаж өгч байж л хэрэгжих боломжтой. Эрүүдэн шүүх замаар гаргуулж авсан мэдүүлгийг нотлох баримт гэж үзэхгүй байх журмыг хуулиар нэг мөр тогтоож өгөх зайлшгүй шаардлагатай байна. Гэтэл Эрүүгийн байцаан шийтгэх шинэ хуульд: Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгийн хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй (Хуулийн 10.4) гэж заасан боловч хэрэв эрүүдэн шүүх аргаар мэдүүлэг авсан бол түүнийг Конвенцид заасны дагуу эрүүдэн шүүх замаар гаргуулсан болох нь тогтоогдсон мэдүүлгийг эрүүдэн шүүсэн хэрэгт яллагдаж буй этгээдийн эсрэг ийнхүү мэдүүлэг гаргуулсны нотолгоо болгохоос бусад тохиолдолд шүүн таслах ажиллагаанд нотлох баримт болгон ашиглахгүй байх талаар, өөрөөр хэлбэл тийм мэдүүлгийг авч хэлэлцэхгүй байхтай холбоотой хориглолтыг орхигдуулсан байна.

6. Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх, тийм үйлдлийг гаргуулахгүй байхад үр нөлөө бүхий хөндлөнгийн хяналт, ялангуяа хүнийг баривчилсан тухайд нь нэн даруй өмгөөлөгч, ар гэрийнхэнтэй нь уулзуулах, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагаанд өмгөөлөгчийг байнга, тогтмол байлцуулах, хэрэг бүртгэлт мөрдөн байцаачийн хууль бус арга ажиллагаа, үйлдлийн тухай өргөдөл мэдээллийг ямарч үед гаргах нөхцөл боломжийг бий болгох, үүний мөрөөр хийх хараат бус мөрдөн шалгалтын систем чухал ач холбогдолтой юм.

Bearer (of Rights) (AKA Holder) Эзэмшигч (эрхийн)

Олон улсын эрх зүйн субъект нь улс орон, бүлэг хүмүүс, хувь хүн байхаас үл хамааран эрх зүйн субъект л байваас түүнийг эрх эзэмшигч гэдэг. Эзэмшигч болон авч явагч нь адил утгатай.

Эрх эзэмшигч нь уг эрхийг эдлэгч бөгөөд эрхээ эдлэхийг шаардах эсхүл хууль ёсны эрхээ тогтоолгоор гомдол гаргаж болно. Мөн энэ эрхээ хамгаалах эрхтэй этгээдийг үүнд хамааруулна. Төр биш, хувь хүн хүний эрхийн гол эзэмшигч байдаг.

Үндсэн хуульд хүнийг баривчилсан шалтгаан, үндэслэлийг баривчлагдсан хүн, түүний гэр булийнхэн, өмгөөлөгчид нь хуульд заасан хугацаанд мэдэгдэнэ гэж заасан. ЭБШ шинэ хуульд энэхүү мэдэгдэх хугацааг 24 цагаар тогтоосон байна. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Хороогоор улс орнуудын илтгэлийг авч хэлэлцээд гаргасан зөвлөмжөөс үзэхэд хоригдсон хүн бүрийн өмгөөлүүлэх, эрх зүйн туслалцаа авах эрхийн хэрэгжилтийг онцгойлон анхаардаг байна. Хоригдож буй хүмүүсийг өмгөөлүүлэх эрхээр хангах, өмгөөлөгчтэйгээ ганцаарчлан уулзах, өмгөөллийн чанар, үр нөлөөтэй тусламж дэмжлэг авахад цаашдаа анхаарч үзвэл зохих асуудал их байна.

Хоёр. Улсын Их хурал 2002-04-05-ны өдөр Олон улсын Эрүүгийн шүүхийн Ромын дүрэмд Монгол улс нэгдэн орсныг соёрхон баталсан.

Энэхүү Дүрэм болон Олон улсын эрүүгийн шүүх нь бүхэлдээ хүний амьд явах эрхийг хамгаалах, баталгаажуулах, олон улсын хамгаалалттай болгоход чиглэсэн гэж үзэх бүрэн үндэстэй. Хүний эрхийн дотор “Амьд явах эрх” нэн тэргүүнд тавигддаг. Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалд ч, Монгол улсын Үндсэн хуульд ч хүний амьд явах эрхийг тэргүүн зэрэгт тусгаж баталгаажуулсан.

Дайн байлдааныг өдөөн үүсгэгчид, турхирагчид, нэг ард түмэн, үндэстнийг нөгөө ард түмэн үндэстнээс дээгүүр тавигчид, түрэмгийлэн довтлогчид урьд өмнө нь ч байсан, одоо ч байсаар, бузар булагийн хэргээ өдүүлэн хүний алтан амийг бүрлэгсээр л байна. Аймаглан устгах, дайн түрэмгийллийн гэмт хэрэгт хамгийн ноцтойгоор зөрчигддөг эрх бол хүний амьд явах эрх.

Олон улсын эрүүгийн шүүхийг байгуулах үйл явц өөрөө амар хялбар байгаагүй ба одоо ч байгуулагдсаныхаа дараа багагүй эсэргүүцэл, бэрхшээлтэй тулгарч байна. Анх 19 дүгээр зууны эхээр Франц, Пруссын дайны дараа Олон Улсын Улаан Загалмайн хөдөлгөөнийг үндэслэгчдийн нэг Густав Мойниер цэргийн гэмт хэргийг авч хэлэлцэх зорилготой, байнгын үйл ажиллагаатай шүүх байгуулах санаачлагыг гаргаж байжээ. Хожим нь Дэлхийн I дайны дараа Версалийн гэрээ байгуулах хэлэлцээ явагдаж байх үед

хэлэлцээнд оролцогчид энэ асуудлыг дахин хөндсөн.

Дэлхийн II дайны дараа Холбоотон гүрнүүд Нюрнбург, Токиогийн процессыг явуулж, дайн өдөөгчид, тэдний хамсаатнуудыг шүүн цээрлүүлж чадсан боловч энэ нь нэг удаагийн, түр зуурын шинжтэй байлаа. Энэ бүхнээс сургамж авч НҮБ-ын хүсэлтээр 1949-1954 онд Олон улсын эрх зүйн комисс ОУЭШ-ийн төсөл боловсруулж байсан боловч энэ төсөл нь том гүрнүүдийн дэмжлэгийг авч чадаагүй юм.

Эцэст нь НҮБ-ын хүсэлтийн дагуу Олон улсын эрх зүйн комисс ОУЭШ-ийн шинэ төслийг 1994 онд эцсийн хувилбараар нь боловсруулж бэлдсэн ба Ерөнхий Ассамблей 1995 онд З жилийн хугацаатай бэлтгэл ажлын комисс байгуулсан. Бэлтгэл ажлын комисс идэвхтэй ажилласны хүчинд 1998-6-15-нд Ром хотноо НҮБ-ын шүүхийн оруудын Бүрэн эрхт төлөөлөгчдийн Дипломат Бага хурал хуралдаж, 120 орон гарын үсэг зурж дэмжснээр Ромын Дүрэм нэртэйгээр батлагдсан.

Монгол улс 2000-12-29-нд гарын үсэг зурж, 2002-4-5-нд соёрхон баталсан. 2002-9-3-наас 11-ний хооронд оролцогч улсуудын Ассамблей болж шүүхийн нарийн бичгийн дарга нарын газрын зохион байгуулалт, санхүүжилт, шүүхийн нотолгоо, байцаан шийтгэх ажиллагааны журам гэхчлэн олон чухал асуудлыг шийдвэрлэсэн.

Ирэх оны II сард шүүгчдийг сонгох, Прокурорыг томилох гэх мэтийн асуудлууд шийдвэрлэгдэж, шүүх бүрэн эрхээ нэгэнтээ хэрэгжүүлж эхлэх гэж байна. Иймд Монгол улс Ромын Дүрмийг хэрэгжүүлэх, юуны өмнө үндэсний хууль тогтоомждоо зохих нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зорилттой тулгарч байна.

Ромын Дүрэм бол гэмт хэргийн зүйлчлэл, ангилал, тэдгээрт оноох ял шийтгэл, ялын төрөл, хэмжээ, шүүхийн харьялал, шүүн таслах ажиллагааны зарчим, зорилт, шүүхийн тогтолцоо, прокурорын хэрэг мөрдөх үйл ажиллагаа зэрэг эрүүгийн хэрэг үүсгэхээс авахуулаад гэм буруутай этгээдэд ял шийтгэл оногдуулах хүртэл бүхэл бүтэн байцаан шийтгэх процесс болон материаллаг эрүүгийн хуулийг өөртөө багтаасан том хэмжээний хууль юм. Үнэн хэрэгтээ 2002-4-5-ны өдрөөс (Энэ

өдөр УИХ Ромын Дүрмийг соёрхон баталсан) Монгол улсад бие биеэсээ ангид Эрүүгийн хоёр хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хоёр хууль үйлчилж эхэлжээ гэж хэлбэл нэг их хэтрүүлсэн болохгүй болов уу. Нэг нь (Ромын Дүрэм) Үндсэн хуульд зааснаар (Арав дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг), нэгөө нь Монгол улсын Эрүүгийн хууль юм. Мэдээж, манайд үйлдэл, эс үйлдэхүйг өзтэй хэрэгт тооцох, түүнд оногдуулах ял, эрүүгийн хариуцлагын асуудлыг зөвхөн эрүүгийн хуулиар, байцаан шийтгэх ажиллагааг зөвхөн Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулиар явуулдаг шүүгээ маргаж болох талтай ч зэрэгцээ хоёр хууль бодитойгоор үйлчилж буйг үгүйсгэх аргагүй.

Хууль тогтоох практик үйл ажиллагаанаас харахад олон улсын Гэрээнд нэгдэж орсны дараа тэрхүү баримт бичигт буй зарим санаа, жишгийг ямар нэг байдлаар дотоодын хуульдаа оруулах, эсхүл олон улсын Гэрээнд Заасан нөхцөл журмыг үл хайрхах, орхигдуулах замаар явж ирсэн нь ажиглагддаг. Магадгүй сүүлчийн хандлагад хуулиа яаж гаргах нь манай дотоод бүрэн эрхийн асуудал гэсэн байр суурь ч нөлөөлдөг байж болох юм.

Гэвч улам бүр даяарчлагдаж буй өнөөгийн нөхцөлд олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ тухайн улс хэрхэн сахин биелүүлж, хэрэгжүүлж буйг хянадаг, тайлан илтгэлийг нь авч хэлэлцдэг журам аль эртнээ бүрэлдэн тогтох, хэрэв гэрээнд оролцогч улс гэрээг биелүүлэхэд нааштай алхам хийгээгүй бол шахалт, нөлөөлөл үзүүлдэг механизм, арга хэрэгсэл нь ч нэгэнтэй бий болжээ.

Ялангуяа хүний эрх нь тухайн улсын дотоодын хэрэг биш болчихоод байгаа одоо цагт хүний эрхийн олон улсын гэрээ, баримт бичигт онцгой анхаарал хандуулж байна.

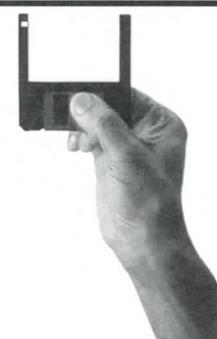
Ромын Дүрэмд дотоодын хуулийг нийцүүлэхэд анхаарах олон асуудал байгаа боловч гол гэж үзсэн зарим зүйлийн талаар товчхон өгүүльье.

1. Ромын дүрмийн 5 дугаар зүйлд Олон улсын Эрүүгийн шүүхээр хянан шийдвэрлэх хэргүүдийг тодорхойлсон. Үүнд:

- төрлеөр устгах гэмт хэрэг
- хүн төрөлхтний эсрэг гэмт хэрэг
- цэргийн гэмт хэрэг

Centre for Human Rights (UN) Хүний эрхийн төв (НҮБ)

Швейцарын Женев хотноо байрладаг НҮБ-ын Нарийн бичгийн дарга нарын газрын Хүний эрхийн асуудал эрхэлсэн захирагааны газрын хуучин нэр. Одоо Хүний эрхийн дээд комиссарын газрын төв байр гэж нэрлэдэг. Заримдаа Хүний эрхийн төв ч гэж нэрлэдэг.

— түрэмгийллийн гэмт хэрэг гэсэн дөрвөн гэмт хэргийг шууд нэрлэжээ. Үүнээс түрэмгийллийн гэмт хэргийн хувьд энэ гэмт хэргийг шүүн шийдвэрлэх талаар энэ гэмт хэргийн тодорхойлолт болон зохих нөхцлийг агуулсан заалтыг баталсны дараа Шүүх хэргийг авч хэлэлцэх ёстой.

Дээрх гэмт хэргүүд нь өнөөгийн хүн төрөлхтөний нийгэмд байж болох хамгийн ноцтой, аюултай, хор хөнөөлтэй гэмт үйлдлүүд бөгөөд ийм төрлийн гэмт хэргүүд өнөө хир нь дэлхийн өнцөг буланд гарсаар байна. Үүний улмаас дэлхий нийтийн энх тайван, аюулгүй байдал, сайн сайхан, соёл дэвшилд ноцтой аюул занал болсоор байна. Иймээс түйлын аюул хөнөөлтэй дээрх гэмт хэргүүдийг үйлдэгчдэд ял завшуулахгүй байх, тохирсон ял шийтгэлийг ямарч нөхцөл байдалд оногдуулдаг байх, ямар нэг этгээдийн ивээл хамгаалалт болон тухайн улс оронд үүссэн нөхцөл байдлын улмаас ийм төрлийн гэмт хэрэг өдүүлэгчид хариуцлага хүлээхгүй үлдэх нөхцөл байдлыг бий болгоход олон улсын болон үндэсний шүүхийн хамтын ажиллагаа зайлшгүй чухал болон тавигдах болжээ.

Ромын Дүрмийн 1 дүгээр зүйлд “Шүүх нь үндэсний шүүхэд нэмэлт хөшүүргийн үүрэг гүйцэтгэх зарчмаар ажиллана” гэж заасан. Энэ нь шүүхийн шүүн шийдвэрлэвэл зохих гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд тухайн улсын нутаг дэвсгэр дээр оршин суугаа буюу иргэн нь байгаа тохиолдолд ял завшихгүй нөхцлийг үндэсний шүүх болон олон улсын эрүүгийн шүүх харилцан ажиллах замаар хангана гэсэн хэрэг юм. Үндэсний шүүхэд нэмэлт хөшүүрэг болох зарчим нь гагцхүү тухайн улс Дүрэмд заасан гэмт хэргийг шүүн шийдвэрлэх чадваргүй буюу ингэхийг хүсэхгүй байгаа тохиолдолд Олон Улсын Эрүүгийн шүүх уг хэргийг шүүн шийдвэрлэхээр заасан. Түүнчлэн Ромын Дүрэмд үндэсний шүүх тухайн этгээдийг мөрдөн байцааж, ял оногдуулсан тохиолдолд давхардуулсан мөрдөн байцаалт явуулж, ял оногдуулахгүй, нэг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд түүнийхээ төлөө нэг л шийтгэл хүлээх, зөвхөн хувь хүний хувьд л хариуцлага тооцох, зөвхөн Ромын Дүрэм хүчин төгөлдөр болсоноос хойш үйлдэгдсэн гэмт хэрэгт хариуцлага хүлээлгэх зарчмыг баримтлахаар заасан.

Олон улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа

явуулах эрх мэдэл, өөрийн харьялалын тодорхой хэрэг бүхий шүүхтэй тогтмол, байнга хамтран ажиллах шаардлага манай хууль хяналтын байгууллагын хувьд анх удаагаа тавигдаж буй учраас тодорхой бэрхшээл, хүндрэл учрах нь ч ойлгомжтой. Тиймээс цааш цаашдаа дотоодын хууль тогтоомж болон Ромын Дүрмийн харилцаа, уялдаа холбооны тухай нэг биш удаа семинар, сургалт зохиогдож, хууль тогтоомжид оруулах санал, төсөл олноор боловсрогдож, хэлэлцэгдэх нь дамжиггүй.

Энэ оны 9 дүгээр сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр болсон Эрүүгийн хуулийн 1 дүгээр зүйлд уг хуулийн зорилтонд: энхтайван, хүн төрөлхтний аюулгүй байдлыг гэмт халдлагаас хамгаалахыг тусгайлан оруулсан байх ба мөн хуулийн 2 дугаар зүйлд: эрүүгийн хууль тогтоомж нь Монгол улсын Үндсэн хууль, олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчим, хэм хэмжээнд үндэслэнэ гэж тодорхой заажээ.

Эрүүгийн хуулийн гол зарчмууд, тухайлбал, хууль ёсны зарчим, гэм буруутай нь тогтоогдсон тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зарчим, шудрага ёсны зарчим, энэрэнгүй ёсны зарчим, гэм буруутай этгээд зөвхөн өөрөө хариуцлага хүлээх зарчим, эрүүгийн хариуцлага гарцаагүй байх зарчмууд Ромын Дүрмийн холбогдох зүйл хэсгүүдэд мөн адил утга агуулгаар тодорхойлогджээ.

Ромын Дүрмийн 5 дугаар зүйлд заасан гурван төрлийн (дөрөвдэх төрлийн гэмт хэрэг болох “түрэмгийллийн гэмт хэрэг” гэдгийг одоогоор дүрэмд тодорхойлоогүй байгаа) гэмт хэрэг манай эрүүгийн хуулинд хэрхэн тусгагдсаныг сонирхож үзвэл: Эрүүгийн хуульд “Хүн төрөлхтний аюулгүй байдал, Энхтайвны эсрэг гэмт хэрэг” гэсэн гучдуугаар бүлэг байгаа бөгөөд уг бүлэг нь дотроо 7 зүйлийг багтаасан. Хуулийн 302 дугаар зүйлийн Төрлөөр устгах гэмт хэргийн тодорхойлолт нь Ромын Дүрмийн 6 дугаар зүйлийн тодорхойлолттой яв цав тохиорчээ.

Хуулийн 299 дүгээр зүйл (Хориглосон арга хэрэгслээр дайн хийх), 301 дүгээр зүйл (олон улсын хамгаалалтад байдаг хүмүүст халдан довтлох), 303 дугаар зүйл (Хөлсний цэрэг ашиглах) гэсэн зүйлүүд нь Ромын Дүрмийн 8

CERD АУЯГҮБХҮК

Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай НҮБ-ын Конвенц /Convention on the elimination of all forms of racial discrimination, 1965-/ын товч нэр. Конвенцын биелэлтийг хэлэлцэх Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах явдлыг устгах асуудал эрхэлсэн хорооны нэрийн товчлол.

дугаар зүйлийн Цэргийн гэмт хэргийн зарим тодорхойлолтод багтаж байна. Ромын Дүрмээр Цэргийн гэмт хэрэгт 50 үйлдлийг нэрлэж хамруулсан байхад манай Эрүүгийн хуулиар зөвхөн 13 үйлдэлд л хариуцлага хүлээлгэхээр тусгагджээ. Харин Ромын Дүрмийн 7 дугаар зүйлд тодорхойлсон "Хүн төрөлхтний эсрэг гэмт хэрэг"-ийн 11 үйлдэл манай эрүүгийн хуульд тусгалаа бараг олоогүй байна гэж хэлэх үндэслэл байна. Хүнийг алах, устгах, арьсны өнгөөр ялгаварлан гадуурхах гэмт хэрэг манай эрүүгийн хуульд бий гэж маргаж болох боловч Ромын Дүрмийн 7 дугаар зүйлд зааснаар эдгээр үйлдлүүд нь: "өргөн хүрээтэй буюу байнга халдах" байдлаар үйлдэгддэгээрээ онцлог байна.

Хэдийгээр Монгол улс Ромын Дүрмээс өмнө нь "Дайнд хэлмэгдэгсийг хамгаалах тухай 1949 оны Женевийн Конвенц, Зэвсэгт мөргөлдөөнд хэлмэгдэгсийг хамгаалахтай холбогдолтой 1977 оны Нэмэлт протоколууд, Онцгой гэмтэл учруулах, нэлд нь хөнөөх чанартайд тооцогдож болох зарим ердийн зэвсэг хэрэгслийг хориглох буюу хязгаарлах тухай Конвенци, Дайнд олзлогсодтой харьцах тухай Женевийн конвенцуудэд нэгдэж орсон байсан боловч эдгээрийн гол хориглосон заалт, үйлдлүүдийг Эрүүгийн хуульд тусгаж, томъёолох талаар төдийлөн анхаарч, судалгаа лавлагaa хийгээгүй явж ирсний улмаас манай улс хүлээн зөвшөөрч, нэгдэн орсон баримт бичгүүдэд ноцтой гэмт үйлдэл гэж тодорхойлогдсон хэргүүд өнөөдрийн эрүүгийн хуулийн гадна үлдсэн байх ба Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар зүйлд зааснаар: ямар үйлдэл, эс үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох, түүнд оногдуулах ялыг зөвхөн энэ хуулиар тодорхойлох учраас Ромын Дүрмээр тогтоогдсон олон гэмт хэргүүдэд Монгол улс эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх боломжгүй байна.

Иймд Эрүүгийн хуулийг Ромын Дүрэмтэй уялдуулах зорилгоор эхний ээлжинд Хүн төрөлхтний эсрэг гэмт хэргийн холбогдох үйлдлүүд, цэргийн гэмт хэргийн дутуу байгаа олон тооны үйлдлүүдийг зүйлчилж оруулах шаардлага гарч байна. Үүнийг Эрүүгийн хуульд Ромын дүрэм дэх заалтаар нь оруулахаас гадна Ромын Дүрмийг иш татах баланкетны аргыг хэрэглэн хялбарчилсан хувилбараар ч хийж болох юм. Ийм уламжлал, практикийг Эрүүгийн хуульд өргөн хэрэглэдэг.

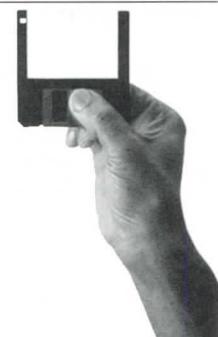
Харин энд нэг анхаарах зүйл бол манай хувьд ял шийтгэлийн асуудал юм. Учир юунд вэ гэвэл манайд олон хүний амь насыг байнга, удаан хугацаагаар бусниулах нь битгий хэл зөвхөн нэг хүнийг л хүндрүүлэх нөхцөл байдалтайгаар алахад цаазаар авах ял шийтгэл оногдуулах боломж нээлттэй байдаг учраас Ромын Дүрэмд заасан гэмт хэрэгт хамаарах үйлдлүүдийн ихэнх нь цаазаар авагдах ял шийтгэлтэй байхаар хуульчлагдаж болох магадлалтай ба энэ нь Эрүүгийн хуулийн ялын төрлийн тэнцвэрт байдалд огцом сөрөг нөлөө үзүүлэх талтай. Нөгөө талаас Үндэсний Эрүүгийн хуульд Ромын Дүрэмд заасан гэмт хэргийг үйлдсэн этгээдэд цаазаар авах ялыг тогтоож болох уу гэдэг асуудал зайлшгүй гарна. Яагаад гэвэл Ромын Дүрмийн 77 ба 78 дугаар зүйлээс үзэхэд бүх насаар хорих буюу 30 жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар хорих ял хамгийн хүнд ял байхаар байна. Иймээс Монгол улсын хувьд Эрүүгийн хуулийн 46 дугаар зүйлд заасан ялын төрлөө, тухайлбал цаазаар авах ялыг эргэн харах зайлшгүй шаардлага гарна. Энэ нь Манай улс ямар нэгэн тайлбар хийлгүйгээр Ромын Дүрмийг соёрхон баталсан учраас уг Дүрмийн дээр дурдсан 77 ба 78 дугаар зүйлд заасан ял шийтгэлээс илүү хүнд цаазаар авах ялыг хэрэглэх боломжгүй учраас тэдгээр гэмт хэргээс нийгмийн хор аюул, хөнөөлөөр бага байж болох хэрэгт өнөөдрийн эрүүгийн хуулиар цаазаар авах ял оногдуулахаар (б зүйл бий) тогтоосныг эргэж авч үзэх шаардлага гарцаагүй бий болох ба энэ нь цаазаар авах ялыг халахад тун аятай шалтаг, тулхээс болох нь дамжигүй.

Гэхдээ Ромын Дүрмийн 80 дугаар зүйлийн: улс орнууд өөрсдийн үндэсний хууль тогтоомжоор тогтоосон ялын арга хэмжээг хэрэглэх буюу энэ бүлэгт тодорхойлсон ялын арга хэмжээ заагаагүй улсын хуулийг хөндөхгүй гэсэн заалтыг хэрхэн ойлгохоос дээрх байр суурийг өөрөөр тайлбарлаж болох талтай.

Бидний хувьд Ромын дүрмийн энэхүү 80 дугаар зүйл нь ялын төрлийг хүндрүүлэх, өөрөөр хэлбэл 30 жилээр хорих, эсхүл бүх насаар нь хорих ялыг цаазаар авах ял болгохыг зөвшөөрсөн бус харин Үндэсний хууль тогтоомждоо 30 жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл бүх насаар нь хорих ялыг хэрэглэхээр заагаагүй улсын хувьд эдгээр ялыг хэрэглэхгүйгээр, хамгийн ноцтой, аюултай гэмт

CESCR ЭЗНСЭОУП

НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай Пакт /Covenant on economic, social and cultural rights/-ын товч нэр.

хэрэгт оногдуулж болох ялынхаа дээд хэмжээний түвшингээр хязгаарлаж болохыг зөвшөөрсөн заалт болов уу гэж үзэж байна. Үүнийг Гишүүн улсуудын Анхдугаар Ассамблей дээр хэлэлцэгдсэн Шүүхийн Дэгийн болон Нотолгооны Журмын төслийн 145 дугаар заалтын 3 дугаар хэсгээр бататгаж болох юм. Уг хэсэгт: нэг буюу хэд хэдэн хүндруүлэх нөхцөл байдлаар нөхцөлдсөн зөвхөн тухайн гэмт хэргийн онцгой хүнд шинж чанар, гэмт этгээдийн хувийн онц хэрцгийг байдал тогтоогдсон үед л бүх насаар хорих ялыг хэрэглэж болно гэж тайлбарлажээ.

2. Ромын Дүрмийн дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэхэд анхаарал татах өөр нэг асуудал бол гэмт хэрэгт холбогсодыг шилжүүлэн өгөх тухай асуудал байна. Монгол улсын Үндсэн хуульд, тус улсын иргэнийг өөр улсад **шилжүүлэн өгөхийг хориглоно, Эрүүгийн хуулийн “Монгол улсын иргэнийг эрүүгийн хэрэгт мөрдүүлэх буюу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр **гадаад улсад шилжүүлж өгөхгүй**” (15.1-р зүйл) гэж тус тус заасан. Үнд юуны өмнө Олон улсын эрүүгийн шүүх нь үндэсний шүүхийг орлохгүй, зөвхөн нэмэлт хөшүүргийн үүргийг гүйцэтгэх учраас манай шүүх, хуулийн байгууллагууд Ромын Дүрэмд тодорхойлсон онц аюултай, хамгийн хүнд гэмт хэргийг үйлдсэн этгээдүүдийг эрүүгийн хариуцлагад татахгүй, тэдэнтэй эвлэрч байх магадлалгүй учраас иргэнийг шилжүүлэх тухай асуудал гарахгүй байж болно. Нөгөө талаас нь Үндсэн хууль, Эрүүгийн хуульд заасан дээрх өөр улс, гадаад улс гэснийг олон улсын нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн, тэр тусмаа Монгол улс өөрөө байгуулалцсан олон улсын шүүх эрх мэдэлтэй адилтган ойлгох боломжгүй юм. Тиймээс иргэнийг өөр улсад шилжүүлэх тухай бус харин ял завшигч этгээдийг олон улсын шүүх эрх мэдэлд шилжүүлэхтэй холбоотой асуудал яригдана гэсэн уг. “**Шүүхэд хүлээлгэн өгөх**” гэдэг ойлголт нь “**Шилжүүлэн өгөх**” гэдэг ойлголтоос огт өөр утга агуулгатай болохыг Ромын Дүрмийн “**Нэр томъёог хэрэглэх**” гэсэн 102-р зүйлд тодорхой тусгажээ. “**Хүлээлгэн өгөх**” гэдэг нь энэхүү ромын Дүрмийн дагуу аливаа улс тухайн этгээдийг шүүхэд хүргэж өгөхийг хэлнэ, харин “**Шилжүүлэн өгөх**” гэдэг нь нэг улс тухайн этгээдийг олон улсын гэрээ конвенц буюу Үндэсний хууль тогтоомжийн заалтын дагуу өөр улсад хүргэж өгөхийг хэлдэг байна. Иймээс**

Үндсэн хууль, Эрүүгийн хуулийн “**Өөр улсад шилжүүлэн өгөх**” гэдгээс “**Шүүхэд хүргэж өгөх**” гэдэг нь зарчмын ялгаатай байна.

Түүнээс гадна Ромын Дүрэмд тухайн улсын нутаг дэвсгэрт мөрдөн байцаалтыг явуулах, шүүх хуралдааныг тухайн улсын нутаг дэвсгэрт явуулж болох заалтууд бий. Дээрх болон энэхүү асуудалтай холбогдолтой бусад нөхцөл байдлуудыг судлан үзэж, дотоодын хууль тогтоомжид зарим өөрчлөлт, шинэчлэлт хийж болох талтай. Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааны тухайд гэвэл нээнт ОУЭШ нь Ромын Дүрэмд заасан процессоор хэргийг мөрдөж, шүүн таслах учраас үндсэний ЭБШХ-д яг энэ чиглэлээр онцын өөрчлөлт гарахгүй байж болох боловч Ромын Дүрмийн 9 дүгээр бүлгээс үзэхэд оролцогч улс бүр ОУЭШ-тэй хамтран ажиллах, туслалцаа үзүүлэх үүрэг хүлээсэн ба 88 дугаар зүйлд зааснаар хамтын ажиллагааны бүх боломж хэлбэрийг үндэсний хуульдаа журамлан тогтоохоор байгаа тул ЭБШХ-д ОУЭШ-тэй хамтран ажиллах тусгай бүлэг шинээр цаашид боловсруулах шаардлага гарч байна. Энэ бүлэгт хамтын ажиллагаанаас гадна ОУЭШ-н эрх мэдэлд хамрагдах гэмт этгээдийг шилжүүлэх, зөрүүтэй хүсэлтийг шийдвэрлэх, урьдчилан баривчлах болон хамтын ажиллагааны бусад хэлбэр зэргийг тусгаж болох юм.

3. Анхаарал татах өөр нэг асуудал бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болох насын эхлэл юм. Ромын Дүрэмд зааснаар 18 нас хүрээгүй хүмүүсийг хариуцлагад татахгүй байхаар заасан. Гэтэл манай улс Ромын Дүрэмд заасан шиг аюултай гэмт хэргүүдээс хавьгүй хөнгөн хэрэг үйлдсэн үйлдэлд 14 нааснаас эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг. Асуудлын гол нь Ромын Дүрмийг дотоодын хуулиар хүндрүүлэн хэрэглэх үү гэдэгт л байна. Ял шийтгэлийг хүндрүүлэх, (цаазаар авах ял) 18 насын хязгаарыг доош татах (манай хувьд 14 нааснаас) зэргээр хүндрүүлэн хуульчлах нь зөв үү? Энэ нь Ромын Дүрмийг хүлээн зөвшөөрснөөсөө буцаж буй хэрэг бус уу? гэсэн асуултуудыг зайлшгүй бодолцох л хэрэгтэй байна.

4. Ромын Дүрэмд заасан гэмт хэрэгт холбогдогчдын хувьд дипломат болон халдашгүй дархан эрхийг авч хэлэлцэхгүй байхаар (27 дугаар зүйл) заасан. Үүнтэй

Beijing Rules (Juvenile Justice)

Бээжингийн дүрэм (насанд хүрээгүй хүмүүсийг шүүх)

Хүүхдийг шүүн таслах ажиллагаанд оролцоход нь түүний эрхийг хамгаалахыц байдлаар тэдэнд хандах өргөн хүрээтэй зарчмыг тогтоо зорилгоор Бээжин хотноо 1985 онд баталсан НҮБ-ын Насанд хүрээгүй хүмүүсийн талаарх байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах наад захын жишиг дүрмийг ингэж нэрлэдэг.

холбоотойгоор дотоодын хэд хэдэн хуульд өөрчлөлт оруулах, эсхүл тусгайлан хууль баталж болох юм.

5. Ромын Дүрэмд заасан гэмт хэргийг үйлдэгчдэд хөөн хэлэлцэх хугацааг хэрэглэхгүй байх тухай заалтын дагуу Эрүүгийн хуульд мөн

өөрчлөлт хийгдэх шаардлагатай.

Цаашид анхаарал татах цөөнгүй асуудлууд байгаа судлаачид гаргаж тавих нь гарцаагүй.

ИРГЭДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ОНОЛЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Ж.Сүхбаатар

(Сонгуулийн ерөнхий хорооны
нарийн бичгийн дарга, магистр)

Иргэдийн эрхийн баталгааг хангах найдвартай систем бүрдүүлэх нь эрх зүйт төрийг төлөвшүүлэх, улмаар хүмүүнлэг, иргэнийн ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэх манай ард түмний эрхэм зорилго хэрэгжих зайлшгүй нөхцөл болно.

Иргэдийн эрхийг хангах хууль зүйн хамгаалалтыг хоёр үндсэн чиглэлд хуваан авч үзэж болох юм:

1) иргэнийг бусад иргэдийн зүгээс үйлдэх хууль бус үйл ажиллагаа буюу гэмт хэрэг, зөрчлөөс хамгаалах;

2) эрх мэдэл бүхий субъектын хууль бус, зохисгүй үйл ажиллагаанаас иргэнийг хамгаалах.

Иргэдийн эрх, үүргийг хууль тогтоомжид хууль зүйн техникийн өндөр төвшинд боловсруулан тусган бэхжүүлж өгснөөр л иргэний бодит статус тогтоогдох бус харин иргэдийн эрхийн хууль зүйн хамгаалалтыг бодит байдал дээр хэрхэн яж, зохих шаардлага хэрэгцээнд нийцүүлэн хэрэгжүүлэхээс иргэдийн эрхийн бодит баталгаа бурдэх эсэх нь шууд шалтгаална. Үүнд дараах нөхцөл байдлууд нөлөөлнө:

1) Хууль ёс, эрх зүйн дэг журам болон төрийн сахилгыг албадан сахиулах хяналт шалгалт-албадлагын тогтолцоо бүхий зохион байгуулалт-эрх зүйн нэгдсэн механизмын (шүүх, прокурор, улсын хяналтын алба, цагдаагийн байгууллага гэх мэт) бодит үйл ажиллагааны төвшин;

2) иргэдэд туслалцаа үзүүлэх чадвартай төрөөс хараат бус иргэний нийгмийн институтууд оршин тогтнож үйл ажиллагаагаа явуулах (өмгөөллийн товчоо, үйлдвэрчний эвлэл, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, олон нийтийн байгууллагууд, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах холбоо гэх мэт) нөхцөл боломж, чадавхи;

3) хуулиар олгосон эрхүүдээ ашиглан иргэд өөрсдөө идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулах (Тухайлбал иргэн эрхээ өөрөө шууд хамгаалж болох /аргагүй хамгаалалт, албан тушаалтын хууль бус шийдвэрийг биелүүлэхээс татгалзах

Belligerence/Belligerency (LOAC) Дайны байдал (ЗМЭЗ)

Олон улсын эрх зүйгээр зохицуулагдаг олон улсын буюу дотоодын шинж чанартай зэвсэгт мөргөлдөөн. Дотоодын мөргөлдөөний тухайд энэ нэр томъёог бага хэмжээний бослого, үймээн төдий биш харин цар хүрээ нь өргөхиж, дайны байдал бий болсныг тухайн улс орон хүлээн зөвшөөрсөн үед хэрэглэдэг.

Олон улсын шинж чанартай зэвсэгт мөргөлдөөнд оролцогч улсууд энэхүү мөргөлдөөний цар хүрээ өргөхин дайны байдал бий болсныг хүлээн зөвшөөрсөн үед хэрэглэдэг. Ингэснээр олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ үйлчилж эхэлнэ.

гэх мэт/ буюу эсхүл төрийн болон төрийн бус байгууллагад эрхээ хамгаалуулах талаар хандаж хамтран ажиллах зэрэгээр эрхээ хамгаалах санаачилгатай байх) эрх зүйн ухамсын төвшин.

Иргэдийн эрхийн үндсэн баталгааны чухал хэсэг бол хүний эрхийг хамгаалах тусгайлсан байгууллагын үйл ажиллагаа юм. Эдгээр байгууллага нь өөрийн санаачилгын үндсэн дээр үйл ажиллагаагаа явуулахын зэрэгцээ иргэд эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд хандсан өргөдөл, гомдол, нэхэмжлэлтэйгээ холбогдуулан тэдэнд хандсан тохиолдолд үйл ажиллагаагаа явуулж байдаг. Тухайлбал иргэдийн хүсэлтээр өмгөөллийн товчоо буюу өмгөөлөгч хууль зүйн туслалцааг иргэдэд үзүүлнэ. Манай улсад өмгөөлөгчийн оролцоо эрүү, иргэний процесст өргөн байгаа бол захиргааны процесст энэ нь тун хангалтгүй байгаа юм!

Монгол Улсын Их Хурлаас 1994 оны 12 дугаар сарын 9-ний өдөр баталсан "Өмгөөллийн тухай" хуулиар өмгөөлөгч нь иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хууль зүйн дараах туслалцаа үзүүлж болохыг тогтоосон: "хууль зүйн асуудлаар зөвлөгөө, мэдээлэл, лавлагаа өгөх; эрх зүйн ач холбогдол бүхий баримт бичгийн эх зохиож туслах; ... захиргааны зөрчлийн талаар шүүх болон төр, захиргааны байгууллагад төлөөлөх; .. иргэд, байгууллагын хүсэлтээр хууль тогтоомжид заасан хууль зүйн бусад туслалцаа үзүүлэх". Эндээс үзэхэд иргэний даалгавраар өмгөөлөгч нь орон сууцны, тэтгэврийн, газрын болон бусад олон захиргааны хэрэг шийдвэрлэхэд идэвхтэй оролцох, мөн захиргааны зөрчилтэй хэрэг хянан шийдвэрлэхэд хариуцагч талыг буюу эсхүл хохирогч талыг төлөөлөн оролцох боломжтой байгаа болно. Цаашид энэ чиглэлд өмгөөлөгчийн оролцоог дээшлүүлэх талаар холбогдох хууль тогтоомжуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага амьдралаас урган гарч байна.

Хүний эрхийг хамгаалах салбарт нэгэн шинэ байгууллага бий болсон нь Хүний эрхийн Үндэсний Комисс юм. Уг Комиссын эрх зүйн байдлыг УИХ-аас 2000 оны 12 дугаар сарын 7-ны өдөр баталсан "Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай" хуулиар тодорхойлж өгсөн байна. Энэ хуульд зааснаар Хүний эрхийн

Үндэсний Комисс нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, хууль, олон улсын гэрээнд заасан хүний эрх, эрх чөлөөний тухай заалтын хэрэгжилтэд хяналт тавьж, хүний эрхийг сахин хамгаалах, хөхүүлэн дэмжих байгууллага юм.

Жил бүр төрийн болон олон нийтийн байгууллагуудад иргэдийн олон зуун мянган өргөдөл, гомдол ирж байгаа бөгөөд тэдгээрийг агуулгаар нь (тэтгэвэр, тэтгэмжийн, татварын, зээлийн гэх мэт), зохиогчдоор нь (ганцаар, хамтарч бичсэн), хэлбэрээр нь (аман, бичгэн), хүлээн авсанаар нь (анхны удаа, дахин) гэхчлэн ангилж болно.

Иргэдийн бүх өргөдөл, гомдлыг хянан шийдвэрлэх журмыг хоёр хувааж авч үздэг:

а) захиргааны журмаар шийдвэрлэгдэх өргөдөл, гомдол, өөрөөр хэлбэл шүүхийн бус журмаар буюу захиргааны процессын журмын үндсэн дээр иргэний өргөдөл, гомдол шийдвэрлэгдэнэ гэсэн үг;

б) шүүхийн журмаар шийдвэрлэгдэх өргөдөл, гомдол (нэхэмжлэл), өөрөөр хэлбэл иргэдээс тодорхой асуудлаар шүүхэд хандахад тухайн асуудлыг шүүх эрүүгийн эсхүл иргэний процессын төрөлжсөн хуульд заасан журмаар шийдвэрлэнэ.

Иргэний гомдлыг дээр дурдсан журмын алинаар нь шийдвэрлэхээс хамааруулж **шүүхийн гомдол, захиргааны гомдол** гэж ялган үзэх нь бий.

Гомдлыг иргэн өөрийнх нь болон хуульд зөвшөөрсөн бол бусдын Монгол улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн буюу эрхээ хэрэгжүүлэхэд саад учруулсан гэж үзсэн тохиолдолд гаргадаг онцлогтой.

Ялангуяа эрх мэдэл бүхий субъектын гаргасан актад иргэн гомдол гаргах эрхтэй байх нь ардчилсан төрийн байгууллын зайлшгүй шинж болно.

Иргэний эрхийг хохироосон эсхүл эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь саад учруулсан албан тушаалтны үйл ажиллагаанд хариуцлага хүлээлгэдэг байх нь иргэний эрхийн нэг чухал баталгаа болно. Хэрэв эрх бүхий байгууллага,

Belligerent (LOAC) Дайтагч тал (ЗМЭЗ)

Олон улсын дайны/зэвсэгт мөргөлдөөний эрх зүйгээр зохицуулгадж байгаа зэвсэгт мөргөлдөөнд оролцогч тал. Зэвсэгт мөргөлдөөний байдалд байх тухайлбал, эрх зүйн дагуу хулээн зөвшөөрөгдсөн дайтагч улс, үндэстэн, бүлэг хүмүүсийн статусыг авахыг хэлнэ.

албан тушаалтны гаргасан захирагааны акт нь иргэдийн эрхийг хохироосон бол энэ нь гарсан цагаасаа хүчин төгөлдөр бус байх буюу тухайн актыг тогтоосон журмаар хүчингүй болгодог. Засаг захирагааны дээд шатны байгууллага нь иргэдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хангах, хамгаалах хүрээнд доод шатны байгууллагынхаа ажлыг хянан шалгаж, чиглүүлж байх үүргийг хүлээж байх ёстай. Учир нь, Монгол Улсын Үндсэн хуульд Монгол улсын төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна гэж заасан. Ийм учраас төрийн бүх байгууллагуудын үйл ажиллагаа үүнд чиглэж байх ёстай юм.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн иргэний эрх, эрх чөлөөний талаарх заалтуудын үзэл санааг иш үндэс болгон иргэний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах талаарх Үндсэн хуулийн шаардлагыг доорх байдлаар томъёолж болох юм:

а. Монгол улсын төр иргэний эрх, эрх чөлөөг хохироосон буюу хассан хуулиудыг батлан гаргах ёсгүй;

б. Иргэний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлахаа зөвхөн хуулиар, зөвхөн тодорхой нөхцөл байдал бий болсон үед хязгаарлана;

в. Мөн ийм хязгаарлалтанд ямар ч үед, ямар ч хуулиар хязгаарлагдахгүй байх эрхүүд байна (Тухайлбал хүний салшгүй эрхүүд, хэнд боловч эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгийн хандахыг хориглосон хуулийн заалт үл хөндөгдөнө);

г. Иргэний эрх, эрх чөлөө болон үүрэгт нь саад учруулсан аливаа эрх зүйн норматив актыг хэрэв олон нийтийн сонорт хүргэхээр албан ёсоор хэвлэн нийтлээгүй бол хүчин төгөлдөр болохгүй байх.

Төгсгөлд нь тэмдэглэхэд, иргэдийн эрхийн хамгаалалт нь дан ганц үндэсний эрх зүйн хүрээнд зохицуулагдахгүй бөгөөд басхүү олон улсын нийтийн эрх зүйгээр журамлагдан хамгаалагдана.

Bilateral (vs. Multilateral)

Хоёр талт гэрээ (эсрэг утга нь: олон талт)

Хоёр талт гэрээ бол олон улсын эрх зүйн хэлэлцээр юм. Гэхдээ зөвхөн АНУ, Канад гэх мэт хоёр улсын хооронд байгууллагддаг. Хоёр талт гэрээгээр талууд харилцан эрх, үүрэг олгох боловч энэ нь олон улсын эрх зүйгээр зохицуулагдана. Аливаа гэрээнд оролцогч талууд нь 2-оос дээш байвал уг гэрээг олон талт гэрээ гэнэ.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИСС

“Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс”-ын тухай хууль 2000 оны 12 дугаар сарын 7-нд Монгол Улсын Их Хурлаар батлагдаж, Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс (ХЭҮК)-ын гишүүд 2001 онд УИХ-аас томилогдсноор Комисс үйл ажиллагаагаа эхэлсэн. ХЭҮК нь Парисын зарчим буюу хүний эрхийн үндэсний байгууллагын тухай олон улсын хэм хэмжээнд нийцсэн, бие даасан, хараат бус байгууллага юм.

Комисс нь үйл ажиллагаандaa хуулийг дээдлэх, хараат бус байх, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг тууштай

хамгаалах, шударга байх, ил тод байх зарчмуудыг удирллага болгодог.

ХЭҮК нь З гишүүн, 9 ажилтан бүхий ажлын албатай. Орон нутагт харьяа салбаргүй. Тийм учраас НҮБ-ын үндэсний сайн дурын ажилтнуудыг өөрийн төлөөлөгч болгон итгэмжлэн ажиллуулж байгаагийн зэрэгцээ орон нутгийн ИТХ-ын дэргэдэх Хүний эрхийг хангах орон тооны бус зөвлөл, хороо, ажлын хэсгүүдтэй хамтран ажиллаж байна. ХЭҮК-ын бүтцийг үзүүлбэл:

Комисс нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хууль, нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан хүний эрх, эрх чөлөөний хэрэгжилтэд хяналт тавьж, хүний эрхийг сахин хамгаалж, хөхиүлэн дэмжих чиг үүрэгтэй. Эдгээр чиг үүргүүдийг нарийвчлан задалбал:

- ❖ Хүний эрхтэй холбоотой алив асуудлаар санал гаргах,
- ❖ Хууль тогтоомж, захирагааны шийдвэрүүд хүний эрхийн үндсэн зарчимд нийцж байгаа эсэх талаар

Binding (Treaty/Declaration/Resolution/Norm/Obligation) (vs. Nonbinding)

**Заавал мөрдөх (гэрээ/тунхаглал/тогтоол/хэм хэмжээ/үүрэг) (эсрэг утга нь:
заавал мөрдөх шаардлагагүй)**

Хэм хэмжээ (гэрээ, зан заншлын Г.М.) нь холбогдох улс гүрэн заавал дагаж мөрдөх шинж (стандарт) чанартай болохыг илэрхийлсэн хууль зүйн хэллэг. Энэ нь заавал биелүүлах шаардлага юм. Гэрээг тухайн улс соёрхон баталнаар уг нэр томъёог хэрэглэж эхэлнэ.

Хэрэв тухайн улс гэрээг соёрхон баталж, уг баримт бичиг нь хүчин төгөлдөр болсон бол *pastā sunt servanda* (хэлэлцээрийг баримтлах ёстой) гэсэн зарчмын доор гэрээг дагаж мөрддөг. Гэхдээ заавал дагаж мөрдөх гэрээг соёрхон батлахад гаргасан тайлбар, мэдэгдлийн хамт авч үзэх хэрэгтэй. Улс орнууд заавал мөрдөх гэрээг биелүүлэх ёстой. Тухайн улс уг гэрээг биелүүлээгүй нь гэрээг зөрчихдээ хүргэдэг.

санал, зөвлөмж гаргах,

- ❖ Олон улсын хүний эрхийн гэрээний биелэлтэд болон, илтгэл боловсруулахад санал өгөх,
- ❖ Монгол улс дахь хүний эрхийн байдалд судалгаа явуулж, мэдээллээр хангах,
- ❖ Олон улсын, бусийн хүний эрхийн бусад үндэсний байгууллагуудтай хамтран ажиллах,
- ❖ Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаар илтгэл бичих,
- ❖ Хүний эрхийн талаарх хууль тогтоомж, олон улсын гэрээг олон нийтэд сурталчлах,
- ❖ Хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг дэмжих,
- ❖ Хүний эрхийн талаархи олон улсын гэрээнд нэгдэн орох, соёрхон батлахыг дэмжих,
- ❖ Хүний эрх зөрчсөнтэй холбоотой өргөдөл, гомдол хүлээн авч шийдвэрлэх.

Дээрх чиг үүргүүдийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд ХЭҮК өөрийн Стратеги төлөвлөгөөг 2001 оны 9 дүгээр сард батлан гаргаад ажиллаж байна. Энэхүү Стратеги төлөвлөгөө нь 4 үндсэн зорилтоор хүрэх үр дүнгээ тодорхойлсон. Байгуулгаднаасаа хойш нэг жил гаруйн хугацаанд ХЭҮК өдгөэр зорилтуудын хүрээнд ямар үйл ажиллагаа явуулж байгааг товч дурьдвал:

1. Хүний эрхийн сургалт сурталчилгааны ажлын чиглэлээр

Монгол улсын Засгийн газар 2003 онд бүх таван Конвенцид тайлан бичих хугацаа нь болж байгаатай уялдуулан дараах семинарыг тайлан бичих төрийн байгууллагуудын ажилтнуудад зориулж явууллаа. Үүнд:

- ❖ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц, 2002 оны 2 сард
- ❖ Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, 2002 оны 6 сард

- ❖ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай конвенц, 2002 оны 8 сард
- ❖ "Хүний эрхийн зуны сургалт"-ыг Олон улсын хүүхдийн Найрамдал зусланд 2002 оны 8 сард
- ❖ Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрмийг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх тухай сургалт, 2002 оны 10 сард
- ❖ Нийслэлийн прокуроруудад хүний эрхийн асуудлаар цуврал сургалт, 2002 оны 11 сард
- ❖ "Орон нутгийн удирдлага дахь хүний эрхийг хамгаалах үүсгэл, санаачлагын бүтцүүд: ажлын эхлэл" сэдэвт сургалтыг нийслэл, 21 аймгийн ИТХ-ын дэргэдэх хүний эрхийг хангах зөвлөл, ажлын хэсгүүдэд, 2002 оны 12 сард
- ❖ Аймгуудад хүний эрхийн нээлттэй өдрийдийн үеэр төрийн албан хаагчдад, зохион байгуулж байна.

Мөн энэ 12 сард дараахь сургалтуудыг явууллаа:

- ❖ "Эрүүдэн шүүх, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг" олон улсын Конвенцийн талаар шүүгч нарт
- ❖ "Хүнийг хил давуулан наймаалах" тухай асуудлаар мөрдөн байцаагч, прокуроруудад.

Хүний эрхийн боловсролыг иргэдэд олгох сурталчилгааны ажлыг хэд хэдэн чиглэлээр зохион байгуулж байна. Үүнд:

- ❖ Хүний эрхийн үндэсний байгууллага, Парисын зарчим болон ХЭҮК-ын тухай телевизийн 30 минутын нэвтрүүлэг
- ❖ Эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөрлөх эрх, өмгөөлүүлэх, хууль зүйн туслалцаа авах, эх орондоо оршин суух газраа чөлөөтэй сонгох, хүн наймаалах, гэр бүлийн хүчирхийлэл зэрэг сэдвээр телевизийн 15 минутын 20 цуврал нэвтрүүлэг бэлтгэн явууллаа
- ❖ 2002 оны 10 сараас эхлэн "Өдрийн сонин"-д хүний эрхийн булан ажиллуулж байна.

Bis (Draft Article: Bis, Ter, Quater) [Latin, lit.: second/twice] Bis (зүйлийн төсөл: Bis, Ter, Quater) [Латин: хоёр дахь, хоёрдугаар]

1. Гэрээний заалтын төсөл: Латин хэлний тоон утга илэрхийлэх энэ үгийг санал болгосон гэрээний заалтын төслийн хувилбаруудыг дугаарлан ялгахад хэрэглэнэ.

Олон улсын баримт бичиг боловсруулах явцад янз бүрийн талууд тодорхой зүйл, заалтаар өөр өөрийн төслийг өргөн барьж болдог. Тодорхой зүйл, заалтын төслийн хувилбар болгон латин тоогоор дугаарлагдсан байдаг бөгөөд хоёр дахийг нь латини bis буюу хоёр дахь гэсэн агуулгатай үгээр тэмдэглэдэг. Жишээлбэл: 5 дугаар зүйлийн

Үргэлжлэл 36-р нүүрт

Иргэдийн хүний эрхийн мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор:

- ❖ Халдашгүй дархан байх эрх
- ❖ Өмчлөх эрх
- ❖ Хөдөлмөрлөх эрх
- ❖ Хүүхдийн эрхээр эвхмэл хуудсыг боловсруулж, хэвлэн олон нийтэд тарааж байна. Энэ ондоо багтааж дахин 5-6 төрлийн гарын авлага боловсруулж, хэвлэн олон нийтэд тараах юм.

Хүүхэд залуучуудын хүний эрхийн мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор эрх зүйн боловсрол олгож байгаа төрийн болон хувийн хэвшлийн их дээд сургуулийн дунд:

- ❖ “Хувийн халдашгүй эрх” сэдвээр, 2002 оны 6 сард
- ❖ “Хүний эрхийн боловсрол-10 жил” тэмцээнийг 2002 оны 12 сард зохион байгууллаа.

2. Судалгаа, шинжилгээний ажлын чиглэлээр

- ❖ “Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комиссын тухай” хуулинд заасны дагуу ХЭҮК жил бүр хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаар илтгэл бичиж УИХ-д танилцуулах ёстой. 2001 онд ХЭҮК анхныхаа илтгэлийг бичиж УИХ-д танилцууллаа. Энэ жил Олон Улсын Хүний Эрхийн Өдөр /12 сарын 10/-ийг тохиолдуулан тус илтгэлээр олон нийтийн дунд нээлттэй хэлэлцүүлэг явуулах гэж байна.

Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын тухай илтгэлийг бичихэд дэвсгэр болсон дараах судалгааны ажлуудыг ХЭҮК хийсэн. Үнд:

- ❖ Улаанбаатар хотод хөдөө, орон нутгаас шилжин суурьшсан иргэдийн талаар судалгаа хийж, эрх нь зөрчигдэж байгаа талаар холбогдох газруудад зөвлөмж, шаардлага явуулаад байна.
- ❖ 2001 онд хэрэгсэхгүй болсон эрүүгийн хэргүүдийг үндэсний хэмжээнд

- судалж, ЦЕГ-т шаардлага явуулсан.
- ❖ Иргэдийн өмгөөлөх, өмгөөлүүлэх эрхийн талаар судалгаа хийсэн.
- ❖ Монголын Үйлдвэрчний эвлэлийн Төв зөвлөлтэй хамтран хөдөлмөрлөх эрхийн судалгааг хийсэн.
- ❖ Эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн талаарх судалгааг Эрүүл мэндийн хяналтын улсын албатай хамтран хийж байна.
- ❖ Хүн наймаалах асуудлаар Хүний эрх боловсрол төв ТББ-тай хамтран судалгаа хийсэн.

3. Санал, зөвлөмж дэвшиүүлэх чиглэлээр

Хууль тогтоомж, захиргааны шийдвэрүүд

Улаанбаатар хотод хөдөө, орон нутгаас шилжин ирж, зөвшөөрөлгүй оршин сууж байгаа 47863 иргэн байна гэж ХЭҮК-оос хийсэн судалгааны дүн харуулсан. Нийслэлийн Иргэдийн төлөлөлөгчдийн хурлын тогтоолын дагуу Улаанбаатар хотод шилжин суурьшихын тулд насанд хүрсэн хүн 50000, хүүхэд 25000 төгрөгийн хураамж төлөх шаардлагатай болдог тул төлбөрийн чадваргүй иргэд зөвшөөрөл авч чадахгүйгээс засаг захиргааны харьялалгүй хоцорч нийгмийн эрхүүдээ эдэлж чадахгүй байна. ХЭҮК өөрийн судалгаан дээр үндэслэн хүний эрх зөрчигдэж байна гэж үзсэн асуудлаар холбогдох газруудад зөвлөмж, шаардлага явуулаад байна.

Олон улсын гэрээ, хэлэлцээр

Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийг байгуулах тухай Ромын дүрмийг дэмжих, энэхүү шүүхийн үйл ажиллагааг нь сурталчлах семинарыг Гадаад Хэргийн Яам, Хууль Зүй Дотоод Хэргийн Яамтай хамтран зохион байгуулсан. Түүнчлэн Ромын дүрэмд нэгдэн орох тухай саналыг УИХ-д дэвшиүүлсэн бөгөөд Монгол улс энэхүү дүрэмд 2002 оны 5 сард нэгдэн орлоо.

Гомдол барагдуулалт, хяналт шалгалт

ХЭҮК нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөнтэй холбогдсон гомдлыг амаар болон бичгээр хүлээн авч шалгаж шийдвэрлэдэг. Өргөдөл, гомдлын шинж

Түрүүч нь 35-р нүүрт

хоёр дахь хувилбарыг зүйл 5 bis, гурав дахийг нь ter (гурав дахь) дөрөв дэхийг нь quarter (дөрөв дэх) гэж тэмдэглэнэ.

Хэлэлцэн тохирогч улсууд аль хувилбарыг нь сонгохоо тохиролцсоны үндсэн дээр гэрээний бичвэрт тусгаж баттуулна. Ийнхүү дугаарласнаар хэлэлцэн тохирох болон олон хувилбартай танилцах, ажиллахад хялбар болно.

2. Ерөнхий: Аливаа зүйлийн хоёр дахь гэхэд ашиглаж болно. Жишээлбэл: Шүүх хурлын танхим I Bis гэвэл хоёр хуваагдсан хурлын I танхимын хоёрдугаар хэсэг гэсэн уг.

**Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дарга ноён
С.Цэрэндорж, НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн суурин
зохицуулагчийн орлогч, ноён Нацуки Хирацука нар “Хүний
эрхийн Үндэсний Комиссын чадавхийг дэмжих төсөл”-ийн
баримт бичигт гарын үсэг зуран батламжилж байгаа нь**

чанараас хамаараад ХЭҮК-ын харьяаллын асуудал мөн бол бүртгэн авч, судлан 30 хоногийн дотор хариу өгнө. Шаардлагатай бол энэ хугацааг 60 хүртэл хоногоор ХЭҮК-ын дарга сунгадаг. ХЭҮК-т харьяалагдахгүй асуудлаар хандсан бол гомдлыг тайлбарын хамт буцаах эсвэл харьяаллынх нь дагуу өөр холбогдох байгууллагад шилжүүлдэг.

2002 онд ХЭҮК нийт 100 гомдол хүлээн авснаас нийт 34-ийг шийдвэрлэж, 32-ийг холбогдох газарт шилжүүлж, 27-ийг гомдол гаргагчид буцаасан. Үлдсэн гомдлыг шийдвэрлэх шатандаа явж байна.

ХЭҮК нь орон нутагт албан ёсны салбар байхгүй тул орон нутаг дахь хүний эрхийн чиглэлээр бэлтгэгдсэн НҮБ-ын сайн дурын ажилтнуудад итгэмжлэл олгож, гомдлыг тэдгээр хүмүүсээр дамжуулан хүлээн авч эхлээд байна. Ингэснээр хөдөө, орон нутгийн иргэд Комисст хандаж гомдол гаргахад илүү хялбар дөхөм болж байгаа юм.

Мөн орон нутагт зохион байгуулж байгаа хүний эрхийн нээлттэй өдрүүдийн үеэр Комиссын гишүүд, өргөдөл гомдол хариуцсан ажилтнууд ажиллаж, гомдлыг биечлэн хүлээн авах ажлыг зохион байгуулж байгаа билээ.

4. Хамтын ажиллагааны чиглэлээр

Иргэний нийгэм

ХЭҮК өөрийн хуульд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэхдээ хүний эрхийн чиглэлээр ажилладаг төрийн, төрийн бус байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллах чигийг барьж ажиллаж байгаа юм. Ялангуяа иргэний нийгмийн төлөөллийг хангах зорилгоор Комиссын дэргэд төрийн бус байгууллагын төлөөлөгчдөөс бүрдсэн Орон тооны бус зөвлөлийг байгуулсан. Зөвлөлийн гишүүд сургалт, сурталчилгаа, судалгааны чиглэлээр явуулж буй ХЭҮК-ын үйл ажиллагаанд байнга оролцож байна.

Body of Principles (UN) Зарчмуудын цогц (НҮБ)

Улс гүрнүүдийн үндэсний байгууллагыг тодорхой салбарт олон улсын стандартад хүргэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор НҮБ-аас боловсруулсан зарчмуудын цогц. Жишээлбэл: Аливаа хэлбэрээр албадан саатуулагдсан, хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогцыг НҮБ-аас баталсан.

Гадаад харилцаа

- ❖ ХЭҮК нь 2001 оны 9 сард Ази Номхон Далайн Хүний Эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Чуулганы 9 дэх гишүүнээр элссэн. Тус Чуулганд гишүүнээр элсүүлэх шалгуур нь хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын тухай Парисын зарчим байдаг. Өөрөөр хэлбэл хараат бус, эрх хэмжээ нь тодорхой, олон талт төлөөлөлтэй, олон нийтэд ойр, иргэний нийгэмтэй хамтран ажилладаг болон санхүүгийн болон хүний хангалттай нөөцтэй байх зэрэг шалгууруудыг Парисын зарчмууд тогтоодог. Ази Номхон Далайн Хүний Эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Чуулганд элссэнээр ХЭҮК нь бусад улсын хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудтай хамтран ажиллах, мэдээлэл, туршлага солилцох, санхүүгийн болон мэргэжлийн туслалцаа авах зэргээр үйл ажиллагаагаа илүү үр дүнтэй болгох арга замуудыг бий болгож байна.

- ❖ 2002 оны 4 сард болсон ХЭҮБ-ын Олон улсын бага хурал болон НҮБ-ын Хүний эрхийн Комиссын 58-р чуулганд ХЭҮК-ын төлөөлөгчид оролцсон. Дээрх хурал, чуулганд оролцох явцдаа хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудтай уулзаж, хамтын ажиллагааны талаар олон чухал яриа хэлэлцээр хийсэн нь шинэ тутам байгуулгасан Монгол улсын ХЭҮК-ын хувьд чухал үр дүнтэй арга хэмжээ болсон юм.

ХЭҮК нь хүний эрхийн олон улсын болон бүсийн түүнчлэн бусад улсын хүний эрхийн үндэсний дараахь байгууллагуудтай идэвхтэй хамтран ажиллаж байна.

- ❖ Австралийн Хүний Эрх, Тэгш Боломжийн Комисс
- ❖ БНСУ-ын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс
- ❖ Данийн Хүний Эрхийн төв
- ❖ Канадын Хүний Эрхийн Комисс
- ❖ Канадын Хүний Эрхийн Сан
- ❖ НҮБ-ын Хүний Эрхийн Дээд Комиссарын Газар
- ❖ НҮБХХ
- ❖ Шведийн Раоэл Валлонбергийн Их сургууль
- ❖ Шинэ Зеландын Хүний Эрхийн Комисс
- ❖ Энэтхэгийн Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс.

Монгол дахь НҮБ-ын Хүүхдийн сантай хүүхдийн эрхийн чиглэлээр харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулж, ялангуяа гэмт хэрэгт холбогдсон насанд хүрээгүй хүүхдийн асуудлаар хамтран ажиллаж эхлээд байна.

Манай Комисст хандахыг хүсвэл дараахъ хаягаар холбоо барина уу:

Улаанбаатар хот, Эрх чөлөөний талбай,
Засгийн газрын 11-р байр, 5-р давхарт

Утас: 329711, 316507, 316509

Факс: 327136, 320284

Э-мэйл: contact@nhrc-mn.org

Вэб хуудас: www.nhrc-mn.org

Эсвэл өөрийн орон нутаг дахь ХЭҮК-ын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч болон ИТХ-ын дэргэдэх Хүний эрхийг хангах орон тооны бус зөвлөлд хандаж болно.

Bona Fide(s) (Principle) [Latin,lit.: good faith]

Bona Fide(s) (Зарчим) [Латин: сайн итгэлцэл]

Хувь хүн, тэр, бүлэгт хүн хүссэн зорилгодоо ёс суртахуун, ёс зүйн хувьд зөв гэж итгэсэн арга замаар хүрэх оюун санааны байдлыг энэхүү нэр үзээр илэрхийлдэг.

Энэ үг нь харилцааны хувьд шударга, нээлттэй (илэн далангүй) эрх тэгш байдлыг илтгэнэ. Энэ нь олон улсын эрх зүй, олон улсын харилцааны зарчим бөгөөд улс орнууд олон улсын хамтын нийгэмлэг болон хамтран ажиллаж байгаа улс орны зүгээс хүлээгдэж байгаа зохицой үйлдэл хийхийг хэлнэ.

Өөрөөр хэлбэл энх тайван, тогтвортой байдлыг дэмжих, олон улсын хамтын ажиллагаанд харилцан шүтлцээг бэхжүүлэх зорилготойгоор эрх тэгш, нээлттэй үйл ажиллагаа явуулах гэсэн уг. Тэмдэг нэрээр уг угийг хэрэглэвэл "ямар нэгэн хууран мэхлэх, залилах санаагүйгээр шударгаар хийсэн эсхүл жинхэнэ ёсоор байх л ёстой" гэсэн санааг илэрхийлдэг.

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ

1994.01.12

No 02

Улаанбаатар хот

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай
хуулийн зарим заалт Үндсэн хууль зөрчсөн
тухай маргааныг хянан хэлэлцсэн тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтийг 1994 оны 1 дүгээр сарын 11-нд Төрийн ордны 251 дүгээр өрөөнд үйлдэв. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн хуралдааныг Цэцийн гишүүн Н.Жанцан даргалж, гишүүдэд Г.Нямдоо, Ц.Цолмон, С.Жанцан (илтгэгч), Д.Чилхаажав нарын бүрэлдэхүүнтэй хийв.

Цэцийн хуралдааны нарийн бичгийн даргаар Цэцийн нарийн бичгийн дарга Б.Цэндээхүү оролцов.

Маргагч талуудыг төлөөлж Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчөөр Улсын Их Хурлын гишүүн Ч.Ган-Өлзий, Ч.Зоригтбаатар нар оролцов.

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 7, 8 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 5, 6 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, 12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзсэн иргэдийг төлөөлж иргэн Р.Гончигдорж, Д.Ламжав тухайн хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 1, 7 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг Үндсэн хууль зөрчсөн гэж өргөдөл гаргасан иргэн Д.Дашдэндэв, энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 13 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсгүүд Үндсэн хууль зөрчсөн гэж нэхэмжилсэн иргэн Н.Алтанчимэг нар оролцов.

Д.Ламжав нарын хэсэг иргэд Үндсэн хуулийн Цэцэд 1993 оны 12 дугаар сарын 13-нд хандсан гомдолдоо: "Улсын Их Хурлын 1993 оны намрын чуулганаар батлагдсан "Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 7 дахь хэсгийн "...шашныг гаднаас зохион байгуулалттайгаар нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно", 4 дүгээр зүйлийн 8 дахь хэсгийн "лам, санваартан нарын үнэмлэхүй тоо, сүм хийдийн байршилыг төрөөс хянан зохицуулж", 7 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийн "Сүм хийд нь... Монголын ард түмний уламжлал, зан заншилд харшилах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно", мөн зүйлийн 6 дахь хэсгийн "Монгол Улс дахь буддын болон мусульман шашин, бөө мөргөлөөс бусад шашны номлол, сургалт сурталчилгааг тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна", 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "Буддын болон мусульман шашны сүм хийд байгуулахад Монгол Улс дахь тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна", 12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн "Тус улсад шашны байгууллагын шугамаар шашин номын зорилгоор ирснээс бусад гадаадын иргэн, харьялалгүй хүн шашны сурталчилгаа явуулахыг хориглоно" гэсэн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 15 дахь хэсгийн "Монгол Улсын иргэн шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй", 18 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийн "Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан Монгол Улсын иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөг тус улсын нутаг дэвсгэрт байгаа гадаадын иргэн, харьялалгүй хүнд эдлүүлэхдээ Монгол Улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан хүний салшгүй эрхээс бусад эрхийн хувьд ... хуулиар зохих хязгаарлал тогтоож болно", 14 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "хүнийг...шашин шүтлэгээр нь... гадуурхаж үл болно", 10 дугаар

Breach (of International Norm) (AKA Violation)

Зөрчих (олон улсын хэм хэмжээг) (адил утга нь: зөрчил)

Аливаа улс олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг биелүүлэгүй бол өөрийн хүлээсэн үүргээ зөрчсөнд тооцно. Төрийн зан үйлдэл нь түүний гэрээ буюу заншлын эрх зүйн хэм хэмжээтэй үл нийцэж байвал өөрийн хүлээсэн үүргээ зөрчсөн гэж үздэг. Жишээлбэл: Зэвсэгт мөргөлдөөний эрх зүйн эх сурвалжийн нэг болох 1949 оны Женевийн 4 дүгээр Конвенцод уг конвенцын заалтыг ердийн байдлаар зөрчих эсчүүл тодорхой ноцтой зөрчлийг бүдүүлэг байдлаар гаргах тухай заасан байдал. Ноцтой зөрчлийг олон улсын гэмт хэрэг гэж үздэг. ЖК-IV-ын 146, 147 дугаар зүйлийг үз.

Үргэлжлэл 40-р нүүрт

зүйлийн 3 дахь хэсгийн “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ” гэсэн хэм хэмжээг тус тус зөрчсөн нь нэг шашныг бусдаас илүүд үзэх тухай тунхагласан, буддын болон мусульман шашнаас бусад шашныг гадуурхсан санааг агуулж байна” гээд Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хууль Үндсэн хуульд нийцэж байгаа эсэхийг хянан шийдвэрлэж өгөхийг хүссэн байна.

Иргэн Д.Дашдэндэв 1993 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр Үндсэн хуулийн Цэцэд хандаж гаргасан өргөдөлдөө: “Төр, сүм хийдийн харилцааны хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2, 7; 7 дугаар зүйлийн 6; 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг нь уг хуулийнхаа 1 дүгээр бүлэгтэйгээ, Үндсэн хууль, НҮБ-ын Хүний Эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 18, 19, 26 дугаар зүйлүүдтэй бүрэн зөрчилдсөн, Христэд итгэгч иргэдийн эрх чөлөөг боогдуулсан, ялгаварлан гадуурхах үzlээр дүүрэн болсон байна. Итгэгч бидний эрхийг хамгаалсан хууль гаргахад та бүгдийг тусална гэдэгт итгэнэ” гэжээ.

Мөн Баянзүрх дүүргийн 18 дугаар хорооны иргэн Н.Алтанчимэг, Сүхбаатар дүүргийн 6 дугаар хорооны иргэн Б.Цэрэндаш нар Цэцэд хандсан өргөдөлдөө: “Төрөөс Монголын ард түмний эв нэгдэл, соёл иргэншлийн түүхэн уламжлалаа эрхэмлэхийн үүднээс Монгол Улс дахь буддын шашны зонхилох байр суурийг хүндэтгэн үзнэ” гэсэн нь Үндсэн хуулийн 1 дүгээр бүлгийн 1 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалт, 2 дугаар бүлгийн 14 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалтыг тус тус зөрчиж байна.

Мөн Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Төрийн харьялал бүхий сургууль байгууллагуудад шашны сургалт, цугларалт зохион байгуулахыг хориглоно” гэсэн заалт Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16 дахь заалтыг, мөн түүнчлэн тус хуулийн 13 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн захиргааны шийтгэл оногдуулах тухай заалт Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн гэжээ.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн шашны асуудал эрхэлсэн зөвлөлийн зохицуулагч Г.Лхагвасүрэн Үндсэн хуулийн Цэцэд өгсөн тодорхойлолтдоо: “Энэ хуулийн төслийг хүний шүтэх, эс шүтэх эрхийг баталгаатай хангах, төр шашны байгууллагуудын хоорондын харилцааг зохицуулах үүднээс Үндсэн хуульд нийцүүлэн боловсруулсан гэж үздэг. Гаднаас шашныг зохион байгуулалттайгаар оруулж байгаа нь нууц биш. Үүнийг улсынхаа үндэсний аюулгүй байдал, ард түмний эв нэгдлийг хамгаалах үүднээс түүнийг хориглох нь зүйтэй” гэжээ.

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Элбэгдорж Үндсэн хуулийн Цэцэд өгсөн тодорхойлолтдоо: “Энэ хууль зөвхөн Төр, сүм хийдийнхээ харилцааг л зохицуулсан бол бидэнд маргалдах шаардлага гарагчийг байсан. Энэ харилцаанаас хэтрээд шашны олон асуудлыг хамарсан, хүн бүрийн салшгүй эрх болох шүтэн бишрэх эрхэд зохицуулалт, хязгаарлалт тогтоох гэж оролдсоноороо уг хуулийн зарим заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн заалтуудтай зөрчилдэж байна” гэжээ.

Монголын бурхан шашинтны төв, Гандантэгчилэн хийд Үндсэн хуулийн Цэцэд ирүүлсэн албан бичигтээ: “Бурханы шашина туурга тусгаар Монгол Улсын түүхээс үзвэл хэд хэдэн удаа төрийн шашина байсан нь үнэн бөгөөд энэ шашинтай хамт урлаг, соёл, шинжлэх ухаан дэлгэрсэн, олон зуун жилд уламжлагдан шүтэгдэж ирсэн шашина учраас Төр нь зайлшгүй хүндэтгэх нь зүйтэй. Энэ үүднээс Төр, сүм хийдийн харилцааны хууль хүн ард, сүсэгтэн олны сэтгэл санаанд нийцэж байгаа юм” гэжээ.

МУҮИС-ийн оюутан Д.Отгонбаатар, Сүхбаатар нарын 70 оюутан, иргэн Ж.Лхамсүрэн нар ирүүлсэн захидалдаа: “Буддын шашны зонхилох байр суурийг төрөөс хуулиар баталгаажуулсан нь ард түмний эв нэгдэл, түүхэн уламжлал, эрх ашигт нийцсэн, энэ хууль хувь хүний шүтэх, эс шүтэх эрхийг хязгаарлаагүй.

Төр, сүм хийдийн хууль хэвээрээ үлдэнэ гэдэгт найдаж байна” гэжээ.

Түрүүч нь 35-р нүүрт

Ямар эх сурвалж (гэрээний, заншлын)-ийн хэм хэмжээг зөрчсөнөөс үдэн зөрчигч улс болоод түүний бие төлөөлөгчдөд зөрчил гаргасны төлөө олон улсын хариуцлага хүлээлгэдэг. Олон улсын гэрээ эсхүл заншлын эрх зүйн заалтыг аль алийг нь зөрчих тохиолдол байдаг. Зөрчил нь төрийн үйлдэл болоод эс үйлдлээс үдэн гарч болох бөгөөд Засгийн газрын бус болоод Засгийн газрын байгууллага нь төртэй уг үйлдлийн талаар нууцаар хийвалдах, эсхүл хамтран үйлдэх ийм үйлдлийг таслан зогсоож чадаагүй байхыг хэлнэ. Материаллаг зөрчил гэдэгт төрөөс гэрээг үгүйсгэсэн, эсхүл гэрээний гол зорилгод хүрэхэд нэн чухал заалтыг зөрчсөн тохиолдлыг хамруулан ойлгодог. Violation буюу зөрчил гэсэн уг нь мөн адил утгаар хэрэглэгддэг.

Иргэн Ж.Батбаяр, Б.Цэрэндорж, С.Алтанзул, Д.Оюунгэрэл нараас Цэцэд хандаж гаргасан өргөдөл, хүсэлтдээ: “Энэ хууль Үндсэн хууль зөрчиж бидний оюун санааны эрх чөлөөг хязгаарлалаа. Энэ хуулийн заалт нэг нь нөгөөдөө харшилж байгаа бөгөөд олон заалтаараа Үндсэн хууль зөрчсөн байна” гэжээ.

Цэцийн хуралдаан дээр Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч Ч.Ган-Өлзий, Ч.Зоригтбаатар нар хэлсэн үгэндээ: “Буддын шашны зонхилох байр суурийг хүндэтгэнэ гэсэн нь Үндсэн хуулийн заалтын эх үндэстэй тунхаглалын шинжтэй заалт тул Үндсэн хууль зөрчөөгүй. Монголд хамгийн хэлмэгдсэн шашин бол буддын шашин юм. Бид тэр шашны өмнө гэм буруугаа наманчиллаа учир бий. Хүн амын олонхи шүтэж байгаа тул хүндэтгэнэ гэж хэлсэн юм.

Гадаадаас шашныг зохион байгуулалттай нэвтрүүлэх нь Монгол улсын тусгаар тогтолц, аюулгүй байдалд нөлөөлөхийг үгүйсгэхгүй. Ер нь хүний эрхийг баталгаажуулсан олон улсын Пактад шүтэж бишрэх эрх чөлөөтэй байх заалтуудыг ямар нөхцөлд хязгаарлаж болохыг заасан байдаг. Маргаж буй бусад заалтуудад хийсэн хязгаарлалтууд ч үүнтэй холбоотой юм. Бид энэ хуулийг Үндсэн хууль зөрчөөгүй гэж үзэж байна” гэжээ.

Үндсэн хуулийн Цэцийн хуралдаан дээр нэхэмжлэгч тал болон оролцсон Р.Гончигдорж, Д.Ламжав, Д.Дашдэндэв, Н.Алтанчимэг нар хэлсэн үгэндээ “Төр, сүм хийдийн харилцааны хууль нь Монгол Улсын Үндсэн хуультай үзэл баримтлалын хувьд зөрчилдэж байгаа бөгөөд Үндсэн хуульд бүх шашин тэгш эрхтэй, түүнд Монголын болон гадаадын иргэдийн шүтэх эрхийг нэгэн адилаар тунхагласан байхад ноцтой зөрчсөн байна.

Энэ хуулиар буддын болон мусульман шашныг бусад шашны дээгүүр тавьж гадаадын иргэдийн шашны сургалт, сурталчилгааг хаасан, шүтэх эрх чөлөөг сүм, хийд нь Монголд байхгүй бүх шүтлэгтний тухайд хязгаарласан хууль болжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл санааг ийнхүү ноцтой гүйвуулсан нь манай улсын нэр хүндийг олон улсын хэмжээнд унагах аюулд ч хүргэх юм. Иймд төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуульд байгаа бидний маргаж байгаа зүйлүүд хүчингүй болоод зогсохгүй уг хууль бүхэлдээ хүчингүй болох ёстой” гэжээ.

ХЯНАВАЛ:

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, 12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн гэх үндэслэлтэй байна.

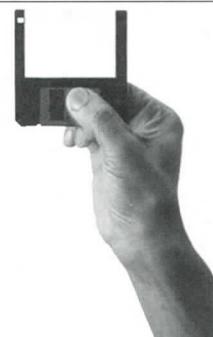
Монгол Улс дахь буддын болон мусульман шашин, бөө мөргөлөөс бусад шашны номлол, сургалт, сурталчилгааг тухайн шашны сүм хийдээс гадуур явуулахыг хориглоно гэсэн заалт нь сүм хийд нь Монголд байхгүй бусад сүсэгтнүүдийн шашны номлол, сургалт, сурталчилгаа явуулах эрхийг хязгаарласан агуулга илэрхийлж байна.

Буддын болон мусульман шашны сүм хийд байгуулахад Монгол Улс дахь тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна гэдэг заалт нь шашны байгууллагын дотоод хэрэгт төрөөс оролцож байгаа агуулгатай болжээ.

Тус улсад шашны байгууллагын шугамаар шашин-номын зорилгоор ирснээс бусад гадаадын иргэн харьяалалгүй хүн шашны сурталчилгаа явуулахыг хориглоно гэдэг заалт тус улсад шашин-номын зорилгоор ирснээс бусад бүх гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүний салшгүй эрх болох шашин шүтэх шашныг сурталчлах эрхэнд халдсан агуулгатай болжээ.

**Broad-mindedness (Pluralism, Tolerance and
Өргөн цар хүрээтэй сэтгэлгээ (олон ургальч үзэл, хүлээцтэй
хандах)**

Бусдын үзэл бодол тэсвэрлэшгүй, таагүй байсан хэдий ч явцуурхаж, тэвчээр алдалгүй нээлттэй, хүлээцтэй байх чадвар. ЕХЭК-д нэн ялангуяа үг хэлэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хөндөх үед нээлттэй, хүлээцтэй, өргөн цар хүрээтэй сэтгэх гэсэн хэллэг олонтаа тохиолддог. Хувь хүний мөн чанары агуулж, өөр хоорондын ялгааг үл харгалзан эрх тэгш хандаж, өргөн цар хүрээтэй сэтгэх чадвар болон хүний нэр төр, алдар хүндийг хүндэтгэх нь ардчилсан нийгмийг амжилттай цогцлуулах чухал бүрэлдэхүүн хэсэг гэж үздэг.

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2, 7, 8 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, 13 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдо заалтуудыг зөрчсөн гэж үзэх үндэслэлгүй байна.

Энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Төрөөс Монголын ард түмний эв нэгдэл, соёл иргэншлийн түүхэн уламжлалаа эрхэмлэхийн үүднээс Монгол улс дахь буддын шашны зонхилох байр суурийг хүндэтгэн үзнэ. Энэ нь иргэд бусад шашин шүтэхэд саад болохгүй” гэсэн заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн удиртгал хэсгийн үндэсний эв нэгдлийг эрхэмлэн дээдлэх, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөх, мөн Үндсэн хуулийн 9 дүгээр зүйлийн Монгол Улсад төр нь шашнаа хүндэтгэх гэсэн заалтуудтай уялдан гарсан тунхаглалын шинжтэй заалт тул Үндсэн хуультай нийцэж байна.

Энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Төрөөс Монголын ард түмний эв нэгдэл, соёл иргэншлийн түүхэн уламжлалаа эрхэмлэхийн үүднээс Монгол Улс дахь буддын шашны зонхилох байр суурийг хүндэтгэн үзнэ. Энэ нь иргэд бусад шашин шүтэхэд саад болохгүй” гэсэн заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн удиртгал хэсгийн үндэсний эв нэгдлийг эрхэмлэн дээдлэх, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөх, мөн Үндсэн хуулийн 9 дүгээр зүйлийн Монгол Улсад төр нь шашнаа хүндэтгэх гэсэн заалтуудтай уялдан гарсан тунхаглалын шинжтэй заалт тул Үндсэн хуультай нийцэж байна.

Энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 7 дахь хэсгийн “...шашныг гаднаас зохион байгуулалттай нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно” гэсэн заалт нь үндэсний эв нэгдэл, аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, Монголын ард түмний түүхэн уламжлал, зан заншилд хохирол учруулж болох хүмүүнлэг бус үйл ажиллагаатай аливаа шашны урсгалыг Монгол Улсад зориуд нэвтрүүлэх тохиолдолд хязгаарлалт болох агуулгаараа Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 18, 19 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсгийн заалтыг зөрчөөгүй байна.

Энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 8 дахь хэсгийн “Лам санваартан нарын үнэмлэхүй тоо, сүм хийдийн байршлыг төрөөс хянан зохицуулна” гэсэн заалт, 7 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийн “Сүм хийд нь тухайн шашны уламжлалт ёс дэгийг тусгасан дотоод журмыг чанд баримтлах бөгөөд Монголын ард түмний уламжлал, зан заншилд харшлах болон хүмүүнлэг бус үйл

Capital Punishment (AKA Death Penalty) Цаазаар хороох ял (адил утга нь: цаазлах ял)

Зарим онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний төлөө оногдуулдаг ял. Нийтийн дунд “цаазлах ял” гэж нэрлэгддэг.

ажиллагаа явуулахыг хориглоно”, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Төрийн харьялал бүхий сургууль, байгууллагуудад шашны сургалт, цугларалт зохион байгуулахыг хориглоно”, 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Сүм хийд байгуулах тухай иргэдээс гаргасан өргөдлийг дүрмийн хамт аймаг, нийслэлийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал хянан үзэж, зөвшөөрөл олгох эсэхийг шийдвэрлэнэ”, 13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Энэ хуулийн 3 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсэг, 4 дүгээр зүйлийн 6, 7 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 5, 6, 7 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасныг зөрчсөн нь Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол шүүх 5000-25000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна” гэсэн заалтууд нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 3-т заасны дагуу төр, сүм хийдийн харилцааг хуулиар зохицуулах хүрээнд багтаж байгаа асуудал тул Үндсэн хууль зөрчөөгүй гэж үзэв.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 66 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, Үндсэн хуулийн Цэцийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг удирдлага болгон Үндсэн хуулийн Цэцийн хуралдаанаас дараах ДҮГНЭЛТИЙГ гаргав.

1. Монгол Улсын төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсгийн “Монгол Улс дахь буддын болон мусульман шашин, бөө мөргөлөөс бусад шашны номлол, сургалт, сурталчилгааг тухайн шашны сүм хийдээс гадуур явуулахыг хориглоно”, 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Буддын болон мусульман шашны сүм хийд байгуулаад Монгол Улс дахь тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна”, 12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Тус улсад шашны байгууллагын шугамаар шашин номын зорилгоор ирснээс бусад гадаадын иргэн, харьялалгүй хүн шашны сурталчилгаа явуулахыг хориглоно” гэсэн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, 14 дүгээр зүйлийн 2 дахь, 16 дугаар зүйлийн 15 дахь хэсгийг тус тус зөрчсөн гэж үзэв.

2. Энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2, 7, 8 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, 13 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчөөгүй байна.

3. Манай дүгнэлтийг хэрхэн шийдсэн тухай хариуг хүлээн авснаас хойш 15 хоногийн дотор мэдэгдэхийг Монгол Улсын Их Хуралд уламжилж байна.

ДАРГА

ГИШҮҮД

Н.ЖАНЦАН

**Г.НЯМДОО
Ц.ЦОЛМОН
С.ЖАНЦАН
Д.ЧИЛХААЖАВ**

**Casus Belli (LOAC) [Latin, lit.: an occurrence of war]
Casus Belli (ЗМЭЗ) [Латин: дайн дэгдэх]**

Нэг улс негээ улсыг басан доромжилсон үйлдэл нь негээ улсыг дайн зарлахад хүргэхийг хэлнэ. Ийнхүү басан доромжилсон нь дайн зарлахыг зөвтгөхүйц хэмжээнд хүрсэн байдаг.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

1994 оны 1 дүгээр
сарын 14-ний өдөр

Дугаар 16

Улаанбаатар хот

Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтийн тухай

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн зарим заалт Монгол Улсын Үндсэн хууль зөрчсөн эсэхийг хянан үзэхийг хүссэн иргэн А.Ганбаатар, Д.Ганболд, Р.Гончигдорж, С.Зориг, Ц.Элбэгдорж, Т.Эрдэнэбилэг, Д.Ламжав, Д.Дашдэндэв нарын гомдлыг хянан хэлэлцээд гаргасан Үндсэн хуулийн Цэцийн 1994 оны 1 дүгээр сарын 12-ны өдрийн дүгнэлтийг хэлэлцээд Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, 12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг Үндсэн хуулийн аравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, арван дөрөвдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, арван зургадугаар зүйлийн 15 дахь хэсгийг тус тус зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтийн тогтоох хэсгийн 1 дэх заалтыг хууль зүйн үндэслэлтэй гэж үзсүгэй.

2. Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтийн тогтоох хэсгийн 2 дахь заалтыг хүлээн зөвшөөрсүгэй.

ДАРГА

Н.БАГАБАНДИ

**Casus Foederis [Latin, lit.: a cause of an alliance]
Casus Foederis [Латин: холбоотон болох шалтгаан]**

Гуравдагч улсаас хамтран хамгаалах (холбоотон байх) гэрээний аливаа нэг гишүүн улс руу халдан довтолж, уг гэрээг хэрэглэхэд хүргэдэг олон улсын шинжтэй ўйлдэл. Жишээлбэл: НАТО-ын гишүүн нэг орон уруу халдан довтлох Г.М.

CAT ЭШЭК

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг Конвенц (Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 1984)-ын нэрийг хураангуйлсан үг. Мөн Эрүү шүүлтийн эсрэг хороог ингэж хураангуйлдаг.

Заримдаа зөвхөн СТ гэж бичдэг.

*Эрхэм Уншигчид аа!
Та бүхэн манай сэтгүүлийн талаарх
санал, үзэл бодлоо доорх хаягаар
иргүүлиэ үү.*

Хаяг: Улаанбаатар - 46, Худалдааны гудамж - 6/1,
Засгийн Газрын V байр,
Хууль зүй, Дотоод хэргийн Яамны
108 тоот өрөө
“Хүний эрх” сэтгүүлийн редакци

Утас: 315539, 327689
Факс: 976-11-315539
Имэйл: hurist_mon@mongol.net

